

Rundt samme bord

Perspektiver på samarbeid mellom givere og mottakere av norsk bistand i Kina

Ingrid Barth Pettersen



Masteroppgave ved Sosialantropologisk Institutt

UNIVERSITETET I OSLO

20. mai 2009

Sammendrag

Denne avhandlingen dreier seg hvordan norsk bistandsarbeid foregår i Kina. Det norske bistandsarbeidet finansieres av Norad og administreres av norske misjonærer fra tre ulike misjonsorganisasjoner. Gjennom mitt feltarbeid, våren 2008, fulgte jeg misjonærene og kinesiske bistandskonsulenter i deres møte med kinesiske samarbeidspartnere. Prosjektene ble planlagt sammen med og implementert av lokale kinesiske myndigheter og stor deler av misjonærenes virksomhet gikk med til å forholde seg til disse. I tillegg gikk mye av arbeidet ut på å skrive søknader, rapporter og evalueringer til Norad.

Med utgangspunkt i at misjonærens arbeid defineres av en norsk bistandsdiskurs har jeg sett på hvordan denne virker inn på arbeidet i Kina. Med støtte fra diskursanalytiske teorier, har jeg sett på hvordan den norske bistandsdiskursen defineres ut fra en antagelse om at menneskerettigheter er det beste utgangspunktet å utarbeide bistandsprosjekter i forhold til. Ut fra dette perspektivet kunne jeg også kommet fram til at denne måten å utarbeide retningslinjer for bistand på, fører til et dårlig bistandssamarbeid lokalt siden kartet ikke stemmer overens med terrenget. En slik analyse har blitt presentert av flere bidragsyttere innenfor utviklingsantropologien, blant annet av James Ferguson. Jeg fant imidlertid ut at alle aktørene i det norsk-kinesiske samarbeidet hadde en høy grad av bevissthet rundt bistandsdiskursen. Derfor klarte de også å forholde seg til den på en strategisk måte.

For å forklare denne bevisstheten har jeg basert meg på Michael Bakhtins teorier om den polyfone dialog som tar utgangspunkt i at aktører er i stand til å forstå samtalepartnerens ståsted og dermed også kommunisere med denne på en meningsfull måte. I tillegg argumenterer jeg for at det kinesiske resiprositetssystemet gjør kineserne, som i dette tilfellet er mottagerne av bistanden, i stand til å forstå bistandssamarbeidets implikasjoner.

Innhold

Kapittel 1: Innledning	s. 7
Feltet	s. 8
<i>Prosjektene.</i>	s. 9
<i>Bistandskontoret</i>	s.12
Metodes	s.15
<i>Arenaer</i>	s.16
Avhandlingen	s. 18
Noen betraktninger til slutt	s. 20
Kapittel 2: Tre parter – én samtale	s. 22
Den norske bistandsdiskursen.	s. 23
<i>Diskursbegrepet</i>	s. 24
<i>Historie og bakgrunn</i>	s. 25
<i>Norsk bistandsdiskurs i Kina.</i>	s. 27
<i>Miljø. Målbare biogassprosjekter</i>	s. 28
<i>Menneskerettigheter og kjønn</i>	s. 30
<i>Å velge prosjekt</i>	s. 33
<i>Dagens bistandsdiskurs og norsk politikk</i>	s. 35
Norsk misjon i Kina. En alternativ diskurs	s.36
<i>Komplekse diskursive prosessers</i>	s.42
<i>Nasjonal politikk og utvikling</i>	s. 45
Det tredje parten. Kinesisk, politisk diskurs	s. 44
<i>Nasjonal politikk og utvikling</i>	s.45
<i>Landsbygda</i>	s. 46
Snakke sammen. Et bakhtiniansk perspektiv på samarbeid	s. 48

<i>Dialogen som arbeidsform</i>	s. 52
<i>Den polyfone samtalen</i>	s. 56
<i>Superadressaten</i>	s. 59
Konklusjon	s. 63
Kapittel 3: Gavens makt?	s. 65
Resiprositet på kinesisk.	s. 67
<i>Banketten</i>	s. 69
<i>Bytte mest til nytte. Guanxi og instrumentalitet</i>	s. 70
<i>Måltidet</i>	s. 74
Vennskap som samarbeidsform	s. 76
<i>Kan vi ikke være dus.....</i>	s. 77
<i>Måltidsritualet og kroppsliggjøring av relasjoner</i>	s. 79
<i>Personlige relasjoner og kvaliteten på prosjektene</i>	s. 86
En relasjon i endring	s. 87
<i>Relasjoner i flyt og sosial kapital</i>	s. 88
Gaven satt i system. Bevissthet rundt bruk av guanxi	s. 90
<i>Gaven fra nord. Utbyttingsproblematikk og gaveteori</i>	s. 92
<i>Gaveteori sett i et gaveempirisk perspektiv</i>	s. 94
Konklusjon	s. 96
Konklusjon	s. 98
Kildeliste	s. 100

Vi [skal] her isolere og se nærmere på et grunnleggende trekk ved disse sosiale ytelser, nemlig deres tilsynelatende frivillige – men faktisk sett bundne og nytteorienterte karakter. De er nesten alltid ikledd gavens form, gaven som generøst bys fram selv når gesten som ledsager transaksjonen, ikke er annet enn fiksjon, formalisme og sosial løgn, og selv når det i bunn og grunn dreier seg om plikt og økonomisk interesse. (Mauss, 1950/1995:12)

Kapittel 1: Innledning

Bistand. Å stå noen bi eller gi hjelp. Ordet i seg selv er kanskje uskyldig og fylt med gode intensjoner. Det er riktig å hjelpe når man kan, og når noen trenger det. Slik den barmhjertige samaritan gjorde det. Slik Nansen gjorde. Slik Truman sa det i sin berømte tale som satte startskuddet for det som har blitt en stor utviklingsindustri.

Innenfor samfunnsvitenskapen har bistand noe mer ambivalente konnotasjoner. Sitatet fra Mauss, øverst på siden, fanger inn et viktig aspekt ved denne skepsisen. En gave er aldri fri for implikasjoner. Forpliktelsene mellom dem som utveksler gaver er alltid tilstedeværende, alltid underliggende. Den store slagkraften landene i nord har som givere, er en årsak til at utviklingsprosjekter mislykkes og med på reproducere det skjeve maktforholdet mellom nord og sør, mener noen. *Gavens makt* (2003) kaller Knut Nustad sin bok som omhandler de underliggende årsakene til at Norge som giverland stadig havner i rollen som premissleverandør ovenfor de landene Norge gir bistand til (Nustad, 2003).

I et makroperspektiv er den skjeve maktfordelingen mellom rike og fattige land et faktum. De økonomiske ulikhetene er åpenbare. Man kan også spørre hvem som dikterer premissene i de store internasjonale instansene som FN, Pengefondet, Verdensbanken og så videre. Uviklingsdebatten innenfor samfunnsvitenskapen har pågått over flere tiår og vokst seg til å bli et stort felt med mange stemmer. I denne avhandlingen vil jeg ta utgangspunkt i en retning innenfor denne debatten, nemlig den Crewe and Harrierson kaller dekonstruktivismen. Denne retningen søker å

avdekke de skjulte mekanismene som trår i kraft i bi- eller multilaterale bistandsprosjekter (Crewe og Harrison, 1998:14-19). Jeg har valgt meg ut to som jeg mener representerer dette synet. James Fergusons bok *The Anti-Politics Machine* (1994), er en analyse av hvordan den internasjonale bistandsdiskursen opererer bak aktørenes rygg og fører til sideeffekter i form av økt byråkratisering. Dermed styrkes elitens makt, samtidig som de reelle intensjonene i utviklingsprosjektet ikke blir oppfylt (1994:20-21) Knut Nustad tar oss med til hjemlige trakter i *Gavens Makt* (2003). Han peker på hvordan Norge stadig havner i en formynderrolle gjennom bistandspolitikken (2003:102). Til forskjell fra dekonstruktivistene, vil jeg imidlertid, ved å se på konkurrerende diskurser og samfunnsinstitusjoner, forsøke å kaste et litt annet lys over det antatte skjeve og låste maktforholdet mellom givere og mottakere av bistand. I det mikroperspektivet jeg har inntatt i forbindelse med mitt feltarbeid i Kina, oppdaget jeg at det er det mange nyanser både i forhold til hvor usynlig gavens makt er og hvor hegemonisk den norske og internasjonale diskursen er.

I denne avhandlingen skal jeg se på hvordan den norske bistandsdiskursen kan defineres og at to andre diskurser, misjonsdiskursen og en kinesisk politisk diskurs, spiller inn i aktørenes forhold til denne. Jeg skal også se på hvordan misjonærer og kinesiske mottakere av bistand er i en dialogisk samhandling med hverandre, noe som jeg vil hevde innebærer en stor grad av bevissthet i forhold til bistandsarbeidets mange aspekter; deriblant maktaspektet. På den måten vil jeg bidra til å nyansere den delen av debatten innenfor utviklingsantropologien som tar utgangspunkt i at bistandsdiskursen har en nærmest hegemonisk makt på de arenaene den opptrer.

Feltet

Våren 2008 gjennomførte jeg et feltarbeid i Kina der jeg fulgte norske misjonærer og kinesiske bistandskonsulenter i arbeidet med norskfinansierte bistandsprosjekter. Prosjektene var i hovedsak finansiert av Norad og ble derfor planlagt og gjennomført etter Norads retningslinjer for bistand. I dagens situasjon innebærer dette at prosjektene må dreie seg om områdene kjønn, miljø og menneskerettigheter. De fleste prosjektene retter seg mot landsbyer i rurale strøk der mange lever under FNs

fattigdomsgrense på 1 dollar dagen. Landsbyene ligger spredt geografisk, fra et tropisk klima nær grensen til Burma og til tørre fjellområder lenger nord. Felles for de fleste av prosjektområdene er at det av ulike grunner er vanskelig å drive jordbruk i stor nok skala til å kunne heve den økonomiske standarden over fattigdomsgrensen. Noen steder er det lite jord per innbygger, andre steder er jorden vanskelig å dyrke. De fleste steder er infrastrukturen dårlig og kontakten med markedene, skoler og helsetilbud deretter. Kinas store økonomiske vekst og voksende middelklasse er konsentrert i byene. I de rurale strøkene er det lite som vitner om at landets økonomi har vokst med 10 prosent hvert år de siste årene. Mellom høye fjell med rød jord og barskog ligger små landsbyer i tradisjonell kinesisk trebebyggelse. Fra landsbyene har man utsikt over uendelige fjell og daler der jordlapper og små klynger av dyrkede terrasser ligger spredt utover landskapet. I trehusene som er bygget i forskjellig stil, alt etter hvilken befolkningsgruppe som bor i landsbyen, bor dyr og mennesker. Mange har dratt til urbane strøk for å jobbe, og de som er igjen arbeider med den karrige jorda. Det er ofte dårlig med skole- og helsetilbud. De som kan, sender kanskje barna sine på kostskoler i den nærmeste småbyen. Noe steder er man heldige nok til å ha et slitt skolehus og en lærer. Lærere er mangelvare på den kinesiske landsbygda. I tillegg sliter ofte landsbyene med å ha råd til å lønne de få lærerne som er tilgjengelige. Kostskoler finnes det en del av, men de er dyre og representerer ikke alltid en mulighet for familier som lever på 600 yuan (ca. 500 kroner) i året. Ofte er det langt til sykehus, men behandling av enkle sykdommer og hjelp ved vanlige svangerskap kan besørges av såkalte landsbyleger som har sertifisert seg gjennom korte kurs der de har lært det mest grunnleggende.

Prosjektene

De norske bistandsprosjektene retter seg i all hovedsak inn mot denne typen landsbyer. Målet er å gi hjelp til de fattigste uten å bedrive ren nødhjelp. Derfor er det som regel et krav at det skal være nok menneskelige ressurser i landsbyene til at prosjektene kan forvaltes av landsbybeboerne selv. Tanken er at dette skal sikre at investeringene blir brukt og vedlikeholdt på en god måte. For eksempel må de landsbyene som blir valgt ut til å få biogasstanker, også kunne tilegne seg kunnskap

om hvordan disse bygges og driftes. På den måten vil man sikre seg mot å bygge en installasjon som siden blir stående og ruste. Kursingen står bistandsprosjektet for. Kravet om at landsbyen og/eller lokale myndigheter må ta ansvar for en delfinansiering av prosjektet, oppfylles ofte gjennom denne egeninnsatsen. At landsbyen selv investerer i en eller annen form, skal sikre at prosjektet er ønsket og tas på alvor av mottakerne av bistanden. Det er også med på å oppfylle Norads retningslinjer om at bistand skal baseres på lokal deltakelse.

Bistandsarbeidet forgår på ulike prosjektområder som ligger fordelt over en stor geografisk utstrekning fra grensetraktene i sør og opp mot Indre Mongolia i nord. Innenfor hvert prosjektområde arbeides det med flere, innbyrdes uavhengige, prosjekter. Rent praktisk er det en fordel å konsentrere flere prosjekter under en politisk lokal administrasjon. På den måten har man mulighet til å utvikle et godt samarbeid med lokale myndigheter og samtidig bruke dette samarbeidet til å sikre at prosjektene blir vellykkede. Man slipper også å innhente tillatelser ned gjennom et stort politisk system hver gang man skal jobbe med en enkelt landsby. De lokale myndighetene har en viktig rolle som mottakere av pengestøtte og som lokalt ansvarlige for å implementere prosjektene. De er dermed de nærmeste samarbeidspartnere til nordmennene og bindeleddet mellom nordmennene og dem som bistanden er rettet mot. Det kinesiske politiske systemet er komplisert i den forstand at det er inndelt i mange nivåer med mange departementer på de ulike nivåene. Ofte er hovedkontaktene til prosjektet ledere for instanser på fylkesnivå. I tillegg er de fleste andre nivåer involvert enten gjennom at de må godkjenne at det norsk-kinesisk samarbeid foregår i området (nivåene over fylkesnivå) eller at de er medvirkende til utførelsen av prosjektene (nivåene under fylkesnivå). En grov skisse av de instansene som bistandskontoret på en eller annen måte må forholde seg til er:

Provinsmyndighetene: Dette er det øverste administrative nivået i Kina etter de sentrale myndighetene i Beijing. Provinsmyndighetene må ha gitt sin godkjennelse til at det kan gjennomføres norske bistandsprosjekter før man i det hele tatt kan starte arbeidet i provinsen. Som regel har de norske organisasjonene som jobber i Kina

oppnådd dette gjennom personlige kontakter selv om de ikke pleier disse kontaktene i det daglige. Prosjektene jeg fulgte, er fordelt på fire av Kinas provinser.

Distriktsmyndighetene: På engelsk kalles dette nivået prefecture og er det administrasjonsnivået som ligger mellom provins- og fylkesmyndigheter.

Distriktsmyndighetene er av og til direkte involvert i bistandsprosjektene.

Fylkesmyndighetene: Dette nivået er den nærmeste administrative enheten for landsbyer og såkalte townships, som er en slags liten administrasjon over flere landsbyer. Byer kan være egne fylkesområder der både bykjernen og forstedene regnes inn. Mange av bistandsprosjektene administreres fra fylkesnivå.

Landsbyer og townships: Dette er den laveste organisatoriske enheten. Landsbyene styres både av partisekretærer og valgte ledere hvorav sistnevnte er demokratisk valgt. Landsbyene må selv skrive søknad om å få bistand. Som regel er det fylkesmyndighetene som plukker ut aktuelle kandidater som siden blir inspisert av nordmennene. Hvis landsbyen anses som en god kandidat, blir den bedt om å søke, med hjelp fra fylkesmyndighetene. Denne søknaden legges til grunn for den søknaden som til slutt ender opp hos Bistandsnemnda. Bistandsnemnda er det organet i Norge som forvalter Norad-støtten til disse prosjektene, siden dette er bistandsarbeid drevet av misjonærer.

De ulike prosjektene skal som nevnt ovenfor dreie seg om kjønn, miljø og/eller menneskerettigheter. Disse kategoriene, som er formulert av Norad, blir tolket i relativt vid forstand. Arbeid med menneskerettigheter kan for eksempel innebære ulike prosjekter som retter seg mot minoritetsgrupper. Prosjekter innenfor kategorien kjønn kan dreie seg om å bedre helseforhold for kvinner i landsbyene. Mens jeg var på feltarbeid, ble det jobbet med disse prosjektene:

Oppføring av skoler

Subsidiering av skolegang for barn ved kostskoler

Oppføring av landsbyklinikker

Oppføring av grendehus

Bygging av biogassovner

Komposteringsprosjekt

Yrkesfaglig skoletilbud for ungdom

Spesialisering av helsepersonell i behandling av barn med cerebral parese

Kursing av sykepleiere og annet helsepersonell, grunnleggende allmennpleie

Mikrokreditt

Arbeid med helse og utdanning i lepralandsbyer

Tiltak for vern av utsatte barn i landsbyer

Ulik kursvirksomhet i landsbyene

Bistandskontoret

Bistandsarbeidet drives av utsendinger fra tre ulike norske misjonsorganisasjoner. Alle organisasjonene har lange tradisjoner for misjonsarbeid i Kina. Alle ble stiftet omkring overgangen mellom 1800- og 1900-tallet med det formål å sende misjonærer til Kina. Flere av utsendingene de siste ti årene er personlig knyttet til denne i historien ved at deres foreldre og besteforeldre har misjonert i Kina og på Taiwan. Noen har også vokst opp som misjonærbarn disse to stedene. De tre organisasjonene holder til under samme tak i en av Kinas provinshovedsteder og deler en kinesisk stab. Selv om prosjektene de jobber med, er ganske like, har det vært relativt lite samarbeid på tvers av misjonsorganisasjonene. En av de tre har ingen norske representanter ved kontoret, men er likevel representert gjennom en kinesisk medarbeider. Det drives i dag ingen misjon i klassisk forstand, fordi det er forbudt for utlendinger å misjonere i Kina. Arbeidet består derfor bare av rene bistandsprosjekter, men misjonærene er åpne om at de er kristne. En av informantene uttalte at det var misjon nok i seg selv å være kristen og hjelpe folk. Oppfatningen av at det ligger mye

misjon i å vise at kristendommen er en god religion, tror jeg er representativ for alle utsendingene.

Samtidig som mine norske informanter er sendt ut av misjonsorganisasjoner, jobber de som bistandsarbeidere. Jeg var derfor en stund usikker på om jeg skulle kalle dem bistandsarbeidere eller misjonærer i denne avhandlingen. Jeg har valgt det siste av flere grunner. For det første blir de sendt ut på samme måte som vanlige misjonærer. Det vil si at de har en kontaktmenighet i Norge, og at de blir kirkelig velsignet gjennom et eget utsendelsesrituale under en gudstjeneste før de drar. De er dessuten lojale mot sin egen misjonsorganisasjon og dens tradisjoner. Det at flere av misjonærenes personlige historier er en del av norsk misjonshistorie i Kina og på Taiwan, styrker denne tilknytningen til organisasjonene. De er med andre ord ikke direkte knyttet til Norad som bistandsarbeidere, men har også en annen agenda å forholde seg til. Misjonærenes oppfatning av at det er betydningsfullt at de kinesiske samarbeidspartnerne vet at de er kristne, vitner også om en misjonstankegang, om enn subtilt utøvet. Til sist er det en praktisk årsak til at jeg velger å bruke ordet misjonær. Nordmennene samarbeider med en kinesisk stab på bistandskontoret. Denne staben er sentral for å få til gode prosjekter. For å skille mellom nordmennene og staben kommer jeg til å kalle de siste bistandskonsulenter. For å unngå forvirring vil jeg da ikke bruke ordet bistandsarbeider om nordmennene.

Det er altså tre ulike organisasjoner som deler et bistandskontor og en kinesisk stab. Rent formelt er kontoret registrert som et kinesiske næringsforetak som tilbyr norske organisasjoner konsulenttjenester. Denne måten å organisere seg på har vist seg å være en fordel fordi organisasjoner som er registrert som NGOer ofte er utsatt for å bli lagt ned av provinsmyndighetene. Like før jeg kom til Kina hadde rundt 20 NGOer i det området jeg var i, blitt fratatt tillatelse til å arbeide i provinsen. Hvorfor det er slik, kan man bare spekulere i, men det at flere organisasjoner jobber med sensitive tema i Kina, kan være en nærliggende forklaring. For en utenforstående kan det være vanskelig å forstå hvorfor det er så skarpe skiller mellom de tre organisasjonene, i og med at de jobber med samme type prosjekter og holder til under samme tak. Den norske ambassaden i Kina, som har et overoppsyn med norsk

bistandsarbeid på vegne av Norad, har pålagt organisasjonene å samordne seg mer. Sannsynligvis bunner den sterke avgrensingen mellom organisasjonene i hjemlige teologiske ulikheter. Disse ulikhetene påvirker også inntekten til organisasjonene, fordi privatpersoner gir penger til den organisasjonen de identifiserer seg mest med. I denne avhandlingen har jeg valgt å ikke befatte meg med skillene mellom organisasjonene. Selv om misjonærene selv var opptatt av dette, er måten de jobber på og kriteriene for arbeidet (Norads kriterier) så like at det ikke er hensiktsmessig for min argumentasjon å gå inn på ulikhetene mellom dem.

Den kinesiske staben på bistandskontoret er helt essensiell for gjennomføringen av de norskfinansierte prosjektene. Alle seks i staben er høyt utdannet og fungerer som kompetansepersoner for prosjektene. Kontorsjefen, som er utdannet lege, har selv erfaring fra store prosjekter i utlandet etter å ha vært leder for et entreprenørselskap som drev byggevirksomhet i Afrika. Sammen med en annen kvinnelig konsulent som har drevet med hjelpeprosjekter i Kina i mer enn 20 år, var kontorsjefen den mest erfarne prosjektlederen av alle på kontoret, nordmennene inkludert. De kinesiske bistandskonsulentene fungerte som rådgivere, som tolker mellom engelsk og kinesisk og som kulturoversettere for nordmennene. Som regel reiste en misjonær og en bistandskonsulent sammen til prosjektområdene. Under disse reisene ga konsulentene misjonærene stadig råd om hvordan det var lurt å forholde seg til de kinesiske samarbeidspartnerne. I tillegg har bistandskonsulenten en viktig funksjon i å ha fortrolige samtaler med samarbeidspartnerne. Ofte var det vanskelig å få det fulle og hele bildet av hvordan det gikk med prosjektene i møte med lokale myndigheter og landsbyledere. Dette skyldes blant annet høflighetskoder som gjør at det som kan oppfattes som kritikk, sjelden blir ytret i større forsamlinger. Det var derfor viktig å få tak i disse opplysningene under fire øyne i en uformell situasjon. Konsulentene drev også med en del kursing i noen av prosjektene.

Alle som jobber på bistandskontoret er kristne. Nordmennene forklarte at tanken bak dette var at det var lettere å jobbe sammen om prosjektene og under så hardt press når man hadde en felles tro og verdiplattform å jobbe ut fra. Det var også et uttalt mål å ha et så "norsk" arbeidsmiljø som mulig ved å gjennomføre en relativt flat struktur.

Fra norsk side hadde det i utgangspunktet vært et ønske om at kineserne formelt sett var ledere for de ulike prosjektene, men konsulentene syntes det var lettere å samarbeide med lokale myndigheter hvis de kunne begrunne avgjørelsene med at ”den norske sjefen hadde bestemt det”. På den måten unngikk de å havne i klemme i situasjoner der det var vanskelig å ikke kunne oppfylle forventninger som lå i de forpliktende relasjonene de har med lokale partnere.

Jeg har valgt å konsekvent omtale de ulike aktørene i det norsk-kinesiske bistandsarbeidet med titler. Det er et bevisst valg fra min side å ikke gå inn på enkeltpersoner eller livshistorier. Unntaket er når jeg plasserer noen av misjonærene inn i en misjonshistorisk kontekst. Det viktigste i denne avhandlingen er å si noe generelt om hva som skjer i møtet mellom norske og kinesiske samarbeidspartnere i forbindelse med bistandsprosjektene. Mine analyser er også basert på fellestrekk ved de situasjonene jeg var i, og det er derfor ikke avgjørende at jeg skiller personene fra hverandre. Dette valget gjør det også enkelt å anonymisere informanter som inngår i et gjennomsiktig nettverk både på norsk og kinesisk side. Jeg tror også at valget med å kalle aktørene for misjonæren, bistandskonsulenten, myndighetspersonen, og så videre, gjør det lettere for leseren å følge min argumentasjon. Jeg vil benytte anledningen til å påpeke at min empiri stort sett er hentet fra offentlige arenaer der aktørene opptrer i kraft av sin stilling. Selv om jeg ble godt kjent med de ansatte på bistandskontoret, var jeg ikke deltaker i deres private liv. Jeg var eksempelvis aldri hjemme hos noen av misjonærene eller konsulentene. Jeg tror at analysene som følger, vil rettferdiggjøre mitt valg om å generalisere informantene i så stor grad som jeg gjør.

Metode

Feltarbeidet mitt bestod stort sett i å reise rundt i Kina sammen med kinesiske og norske informanter. Formålet med turene var å inspisere bistandsprosjekter og diskutere videre arbeid. Turene kunne være fra tre dager til en drøy uke lange og bestod ofte av et tett program der vi spiste sammen, deltok i, møter og så på prosjekter. I tillegg brukte vi ofte mye tid i bil, fordi mange av prosjektene lå i utenfor

allfarvei. Som regel var dette landsbyer i fjellene. Vertskapet var alltid lokale myndigheter på forskjellige nivåer. Noen steder forholdt vi oss på provinsnivå, andre steder på fylkes- eller bynivå. Jeg var med på åtte ulike turer og fikk dermed reist med alle de ansatte på bistandskontoret. Feltet mitt flyttet seg, og jeg hadde ikke noen mulighet til å være i det permanent. Derfor har jeg også hatt mindre tid i feltet enn jeg ville hatt om jeg hadde gjort et det man ofte tenker på som et klassisk antropologisk feltarbeid, der man bor blant en mindre gruppe mennesker og deltar i hverdagen. Men da jeg var med på turer, skjedde det imidlertid ting absolutt hele tiden. Fra vi stod opp og spiste frokost til middagen før sengetid var det et tett pakket program som ga meg gode mengder data.

Arenaer

Feltarbeidet mitt bestod altså av å være med misjonærene på turer. På disse turene var det flere ulike arenaer som ga ulik type data. Disse kan deles opp i tre: Måltider, møter og selve reiseaktiviteten. I forhold til å bygge relasjoner og skape tillit er måltidene den klart viktigste aktiviteten i enhver sammenheng i Kina. Særlig lunsj og middag var viktig. Det var i disse sammenhengene vi møtte de viktigste myndighetspersonene. Min forståelse av denne aktiviteten var at samhandlingen, med alle regler for etikette og kotyme, var viktigere enn samtalen.¹ Måltidene er dermed sentrale for størsteparten av mine samhandlingsdata. Fordi et kinesisk måltid er så stappfullt av regler for hvordan man skal sitte, spise og skåle, vil disse handlingene bli sentrale i analysen av hvordan man bygger og vedlikeholder relasjoner i Kina. Jeg har vært med på så mange måltider med forskjellige mennesker og i ulike deler av Kina at jeg mener å ha en god mengde data. Jeg har anslagsvis vært med på 100-150 formelle lunsjer og middager og har dermed hatt god tid til å se på likheter og ulikheter og se gjentakende mønstre på denne arenaen. Jeg oppdaget også at jeg i disse sammenhengene ble sett på som en bistandsarbeider eller en slags bistandsekspert av de kinesiske deltakerne, og jeg ble derfor behandlet på samme

¹ I følge en kinesisk informant inngås de fleste avtaler under et måltid, men de norske bistandsarbeiderne var ikke villige til å jobbe på denne måten og insisterte på å kun forhandle på møtene.

måte som informantene mine. Denne rollen gjorde det lettere for meg å få gode data. Jeg ikke bare ble en observatør, men fikk brukt det metodiske grepet deltakende observasjon i ordets rette forstand.

Den andre arenaen, møtene, ga meg både en annen type data og en annen rolle. Møtene var en ren forretningsmessig affære mellom myndigheter og bistandsarbeiderne der prosjekter ble evaluert og neste års arbeid planlagt. Nye ideer, behov og økonomiske muligheter og begrensninger ble diskutert. På denne arenaen konsentrerte jeg meg først og fremst om verbale data. Jeg oppdaget at nordmennene brukte Norads retningslinjer for bistand både som forklaring på og argument for hvordan prosjektarbeidet måtte foregå. Det var interessant å se hvordan kineserne plukket opp den norske bistandsdiskursen og brukte bistandsarbeidernes ord og målsetninger i sin argumentasjon for å få prosjekter. Mine informanter gjorde meg oppmerksom på hvor vanskelig det noen ganger var å forstå den kinesiske politiske stilen. Som regel gikk vi ut fra et møte uten helt å skjønne hva som hadde skjedd og hva de lokale politikerne ville. På den andre siden oppviste samarbeidspartnerne lokalkunnskap på et meget detaljert nivå, noe som er viktig for planleggingen av prosjektet. Jeg oppdaget at det var mange hensyn å ta. Regntid, innhøstingstid, når det var lett eller vanskelig å få transport og andre større og mindre detaljer kunne ha stor betydning. På møtene hadde jeg en ren observatørrolle. Jeg skilte meg ikke spesielt ut når alle satt og noterte, og jeg fikk dermed anledning til å skrive ned det som ble sagt og skjedde, i detalj.

En tredje viktig arena var de gangene jeg bare forholdt meg til informantene mine. Ofte var dette på lange bilturer, mens vi ventet på fly eller når vi ble vist rundt på prosjektene. Ved disse anledningene, som det var mange av, benyttet jeg meg av muligheten til å få mest mulig bakgrunnsinformasjon. Jeg spurte også om konkrete ting jeg lurte på i forhold til det vi var med på på de andre arenaene. I tillegg var jeg opptatt av å få nordmennenes synspunkt på arbeidet de gjorde. Rollen min i disse situasjonene var helt klart mest som antropolog, og jeg var velsignet med informanter som snakket villig vekk. Jeg oppdaget fort at hvis jeg bare stilte noen få spørsmål og siden ble en passiv del av dialogen, kunne jeg få mye informasjon som jeg aldri ville

kommet på å spørre om. Fordelen med å ha alle disse timene sammen flere dager i strekk, var at jeg som regel fikk snakket om alt jeg ville. Hvis jeg glemte noe den ene dagen, husket jeg på det den andre. Eller hvis jeg kviet meg for å spørre om noe, hadde jeg alltid nok tid til å bygge opp mot til å få spurt om det likevel. Denne arenaen ga meg også god tid til å fortelle om mitt eget prosjekt, si hva jeg tenkte så langt og diskutere etiske problemstillinger ved prosjektet. Jeg mener derfor at jeg har både informert og generelt ivaretatt informantenes interesser. Under selve reisene fikk jeg rene samtaledata. Mye av det jeg fikk vite her, ble viktig for å få en bakgrunn for og sammenheng i avhandlingen min.

Avhandlingen

Som nevnt innledningsvis har jeg tatt utgangspunkt i bidrag som kan klassifiseres innenfor den dekonstruktivistiske retningen i utviklingsantropologien. Internasjonalt har James Ferguson gjort seg bemerket med sine synspunkt på den internasjonale bistandsdiskursens innvirkning på landene som er mottakere av bistand. Knut Nustad har gjort en lignende analyse relevant i en norsk kontekst. Å forholde seg til denne typen analyser har vært nærliggende, i og med at det er flere diskurser som trer tydelig fram i mitt materiale. Utgangspunktet for å tenke i diskursanalytiske baner har vært at Norad er en viktig faktor i det norske bistandsarbeidet gjennom at både penger og retningslinjene kommer derfra. Av den grunn har også Nustads analyser av norsk bistandshistorie fått en sentral plass. Jeg har valgt ut noen relevante problemstillinger ved bistandsdebatten, brukt disse som en ramme for hvert kapittel og diskutert mitt materiale innenfor disse rammene.

Jeg har valgt å dele avhandlingen inn i to hovedkapitler i tillegg til innledningskapittelet. I det første hovedkapittelet tar jeg for meg den norske bistandsdiskursen og hva slags betydning denne har for bistandsarbeidet. I dette kapittelet presenterer jeg også to andre diskurser som jeg mener spiller inn i samarbeidet mellom misjonærene og deres samarbeidspartnere. Det finnes både en misjonsdiskurs og en kinesisk politisk diskurs som opererer i denne sammenhengen. Ved å bruke Michael Bakhtins teorier på mitt materiale mener jeg å kunne nyansere

tanken om at bistandsdiskursen, slik den formuleres i Vesten, er dominerende i et bistandssamarbeid. Det er særlig Bakhtins tanker om menneskets evne til å være i dialog og forstå sin samtalepartner og hans teorier om hvordan man forholder seg til en metafysisk adressat, som egner seg godt til å forklare mine data fra samarbeidet mellom misjonærene og lokale partnere. Jeg ønsker med dette å vise at alle aktørene i det norsk-kinesiske samarbeidet har en større bevissthet i forhold til den norske bistandsdiskursen enn hva eksempelvis Ferguson argumenterer for med sitt materiale fra Lesotho.

I det andre hovedkapittelet argumenterer jeg for hvordan man kan plassere dekonstruktivistene inn i en gaveteoretisk tradisjon. Jeg hevder her at måten de snakker om bistand på kan sammenlignes med tanken om at et gave bærer med seg skjulte implikasjoner. Nustad gjør jo dette poenget ganske eksplisitt blant annet gjennom å kalle boken sin *Gavens makt*. Gjennom å inngående presentere det kinesiske resiprositetssystemet og dets betydning for bistandsarbeidet, vil jeg vise at mottakerne av bistanden er godt kjent med gavens implikasjoner og at man derfor i dette tilfellet ikke kan snakke om skjulte implikasjoner. I dette kapittelet ønsker jeg også å si noe om hvordan det kinesiske resiprositetssystemet spiller en stor rolle for gjennomføringen av bistandsprosjektene, sannsynligvis en større rolle enn det misjonærene selv er bevisste på. Jeg vil derfor trekke en parallell mellom resiprositetspraksiser og kinesisk bevissthet rundt gavens makt.

I arbeidet med dette materialet hadde det vært et mulig valg for meg å velge et komparativt perspektiv. For eksempel er resiprositetssystemer et utbredt, for ikke å si universelt, fenomen som har vært et sentralt tema innenfor sosialantropologien. Jeg har allikevel valgt å holde resiprositetsdiskusjonen innenfor en kinesisk kontekst, av flere grunner. Den viktigste av disse er at guanxis betydning for gjennomførelsen av bistandsarbeidet. Mitt materiale dreier seg i all hovedsak om hvordan et norsk-kinesisk samarbeid arter seg, og behandlingen av hvordan guanxi er med på å operasjonalisere dette samarbeidet er derfor uunngåelig i denne sammenhengen. I tillegg til dette forholder jeg meg til en type regionaletnografisk litteratur som behandler guanxi som et kinesisk fenomen. I og med valget av å adressere denne

litteraturen, har det komparative perspektivet falt bort, fordi jeg mener det er mer fruktbart å gå inn på et høyt regionaletnografisk presisjonsnivå enn å forsøke å trekke universelle slutninger. Dette korrelerer også med mine informanternes egen forståelse av guanxi som spesielt viktig i Kina, noe som er nok en grunn til å konsentrere seg om et kinesisk resiprositetsperspektiv. Denne oppfatningen, både blant kinesiske og norske aktører, gjorde at fenomenet ble viet mye oppmerksomhet og på derfor ble gjort eksplisitt relevant både for meg som antropolog og for dem som aktører i det kinesiske samfunnet. Til sist har jeg valgt å bruke mitt guanximateriale til å styrke min anvendelse av Bakhtins teorier og kommer derfor til å trekke disse inn i dette kapitlet. På den måten kan Bakhtin også styrke min analyse av guanxis betydning for det norsk-kinesiske samarbeidet.

Begge hovedkapittelene er dermed konsentrert rundt å adressere en hoveddiskusjon, nemlig den dekonstruktivistiske bistandsdiskusjonen. Dette valget gir delvis seg selv i og med at hele bistandsarbeidet i Kina baseres på en norsk bistandsdiskurs fordi Norad finansierer prosjektene. I tillegg har jeg hatt et personlig ønske om å se nærmere på aktørenes rolle i sammenhenger med tydelig sterke diskurser, slik bistandsdiskursen er. Selv om jeg personlig er fascinert av diskursanalytiske teorier, slik de er fremsatt av blant annet Foucault (1999), og av hvordan disse kan gi gode forklaringer på fenomener og prosesser i samfunnet, har jeg ofte savnet et aktørorientert perspektiv som åpner for at selv de store diskursene kan bli møtt med reell, bevisst og konkret motstand. I et forsøk på å gi et eget bidrag som kan si noe om hva som beveger seg innenfor diskursenes rammer, har jeg derfor rettet mye av min diskusjon mot noen få argumenter. Avhandlingen vil derfor bære preg av at jeg går grundig inn i noen få verk fremfor å prøve å møte mange innspill på en gang. Jeg håper at dette vil bidra til at mine synspunkter og mine data kommer tydelig fram i diskusjonen og at dette kan bidra til å vise de nyansene jeg selv har savnet i mine år som antropologistudent.

Jeg har valgt å presentere all teori etter hvert som jeg trenger den, for å få en mest mulig stringent og forståelig presentasjon av min argumentasjon. Jeg håper og tror at dette vil hjelpe leseren til bedre å forstå mine perspektiver på norsk bistand i Kina.

Noen betraktninger til slutt

Kina er muligens et spesielt land å studere internasjonale bistandsprosjekter i. Til forskjell fra andre land på det afrikanske, sør-amerikanske og asiatiske kontinent som har vært europeiske kolonier, har Kina enn annen, både mer autonom og mer proteksjonistisk, historie. Med unntak av britenes annektering av noen strategiske områder, etter at Kina tapte opiumskrigene, har Kina vært et relativt avstengt land både i eldre og nyere tid. Det er fortsatt bare litt over 30 år siden Mao døde og landet langsomt begynte å åpne opp økonomien og dermed samarbeidet med resten av verden. Fortsatt er den politiske kontrollen stor, noe jeg selv merket ved at det ble vanskeligere og vanskeligere å få visum i løpet av den tiden jeg var der. Også økonomisk skiller Kina seg fra andre bistandsland ved å ha en økonomisk vekst som savner sidestykke i moderne tid. Kinas økonomi tillater til og med landet å være en internasjonal storaktør. Ikke bare går landet tungt inn i Afrika, Kina låner penger til store land som Russland og USA. Alt dette, og kanskje særlig de politiske forholdene, gjør at de virkelig store, og berettiget kritikkverdige, bistandsprosjektene som verden har vært vitne til i eksempelvis Afrika, sannsynligvis aldri hadde kunnet finne sted i Kina. Hvis man tar Kinas spesielle økonomiske og politiske situasjon i betraktning, kan det synes noe urettferdig at jeg argumenterer mot forfattere som henter sin empiri fra afrikanske land. Jeg er ingen afrikanist, men stoler på at både Fergusons og Nustads materiale skildrer de regionale forholdene på en god måte. At disse observasjonene skiller seg fra mine, er noe man sannsynligvis må ta høyde for når den lokale konteksten som bistandsprosjektene foregår i, er ulik. Jeg mener likevel at siden Ferguson og Nustad i stor grad konsentrerer seg om hvordan bistandsdiskurser blir produsert i Vesten for deretter å ha en stor effekt på landene i sør, er mitt materiale anvendelig til å nyansere deres synspunkter. Det kan virke som om de to bidragsyterne nærmest har et deterministisk syn på bistandsdiskursen innflytelse. Selv om jeg har stor respekt for deres arbeid og de analysene de kom fram til, håper jeg at jeg i denne avhandlingen kan bidra med et eksempel på at et vestlig bistandsapparat ikke alltid har en hegemonisk makt over mottakerne av bistanden.

Kapittel 2: Tre parter – én samtale

En misjonær, en kinesisk byråkrat, en kinesisk bistandsmedarbeider, en landsbyleder, to landsbyboere og en norsk antropologistudent sitter rundt et lite bord i en liten landsby i fjellene sørvest i Kina. Det snakkes om forholdene i landsbyen, om vanskelig økonomi og om dårlige skoleforhold for barna. Det allerede igangsatte bistandsprosjektet diskuteres. Det som samler oss, er prosjektet som skal forbedre forholdene i landsbyen. En skole og et samfunnshus er under oppføring. Pengene kommer fra den norske stat. De har gått veien fra Norad, via Bistandsnemda og den norske ambassaden til bistandskontoret i Kina, gjennom lokale myndigheter og havner til slutt i landsbyen. Den andre veien har det reist en søknad. Fra landsbyen, lokale myndigheter, bistandskontoret, ambassaden, Bistandsnemda og helt til Norad har det gått et dokument som nå har sikret de økonomiske bidragene fra Norge. Av dem som sitter rundt bordet, har de fleste samarbeidet om den teksten som til slutt havnet på pulen til de norske forvalterne. De rette formuleringen med de rette begrepene har kommet på plass på en slik måte at de norske myndigheten kunne sette sitt godkjentstempel på papirarbeidet og bevilge pengene.

Bistand kan sees på som et forhold mellom giver og mottaker der giver lager de fleste spillereglene. I dette kapittelet vil jeg diskutere hvilken betydning den norske bistandsdiskursen har for misjonærenes arbeid i Kina. De norske bistandsprosjektene er i dag i all hovedsak finansiert av Norad og må naturligvis følge norske krav og målsetninger. Som det kommer fram nedenfor, er Norads krav basert på generelle og universalistiske antakelser om hva som er god og nyttig bistand. Dette fører til at bistandsmålene og kravene til utførelse ikke alltid stemmer overens med behov og gjennomføringsmuligheter i mottakerlandet. I utviklingsantropologien har flere argumentert for at bistandsdiskurser er basert på de feilaktige antakelsene landene i nord har av hva slags hjelp landene i sør trenger. Videre har flere vist hvordan bistandsdiskursen får en hegemonisk makt som fører til at prosjektene mislykkes gang på gang. I dette kapittelet vil jeg vise hvordan Norads bistandsmål i Kina er et eksempel på denne vestlige bistandsdiskursen. Samtidig vil jeg argumentere mot at

denne diskursen har en hegemonisk innflytelse over bistandsprosjektene i Kina. Jeg vil dele argumentet mitt i to deler. Først vil jeg se på hvordan misjonshistorien og kinesisk politikk er tradisjoner med iboende motstand mot de vestlige statspolitiske hegemoniambisjoner. Deretter vil jeg argumentere for at mitt empiriske materiale viser at både misjonærer og kinesiske politikere har et bevisst forhold til den norske bistandsdiskursen. Jeg vil her bruke Bakhtins ytringsteori for si noe om hvordan dette kommer fram i det norsk-kinesiske samarbeidet. Begge disse argumentene kan si noe om at bistandsdiskursen ikke følges blindt, men snarere er noe partene forholder seg strategisk til, for å sikre norske bevilgninger. På den måten mener jeg at mitt materiale kan si noe om at det er fruktbart å analysere bistand på et mikronivå, fordi bistandsprosjekter som regel er mer komplekse enn det som kommer fram i retningslinjer, søknader og rapporter. Bistandsdiskursen er av betydning for bistandsprosjektet og for konsekvensene av det. Men den er ikke den eneste faktoren av betydning, og kanskje ikke engang den viktigste.

Kapittelet er bygget opp på den måten at jeg først tar for meg den norske bistandsdiskursen. Deretter kommer jeg til å si noe om misjonshistorien og plassere dagens misjonærer i forhold til denne, før jeg sier noe om den kinesiske konteksten som dagens bistandsarbeid forekommer i. Jeg vil først og fremst basere meg på antropologisk litteratur når jeg tegner opp disse historiske og samfunnsmessige linjene. Knut Nustad og John og Jean Comaroff blir sentrale her. Samtidig vil jeg hele veien presentere mitt eget materiale og diskutere hvordan dette passer inn i den faglige diskusjonen. På bakgrunn av dette vil jeg vise hvordan Michael Bakhtins ytringsteorier kan benyttes for å analysere hvordan aktørene forholder seg til de ulike diskursene og til hverandre i bistandssamarbeidet.

Den norske bistandsdiskursen

Norads bistandsmål for Kina danner grunnlaget for misjonærenes arbeid. Dette skyldes det enkle faktum at bistandsprosjektene i hovedsak er finansiert av Norad. Dermed er det også Norads krav som må oppfylles for at man skal kunne få tildelt

penger til prosjektene. Det er grunnlag for å hevde at disse spesifikke kravene springer ut fra, og har sin bakgrunn i, en internasjonal utviklingshistorie og utviklingsdiskurs. Jeg skal nå, gjennom Knut Nustads analyser, presentere den norske bistandsdiskursen. Deretter skal jeg vise hvordan denne trer fram i bistandsarbeidet i Kina.

Diskursbegrepet

Begrepet diskurs kan ha flere betydninger. I denne sammenhengen snakker jeg om bistandsdiskursen i foucauldiansk forstand. Det er også slik Nustad og Ferguson i hovedsak bruker begrepet, selv om Nustad er mer aktørorientert enn det Ferguson er (Nustad, 2003:42). Foucault mener at den til enhver tid rådende kunnskap kommer til uttrykk i form av diskurser. Det språkvitenskapelige begrepet diskurs, som egentlig betyr språkfelt, blir i Foucaults forstand brukt om kunnskapsfelt. I følge Foucault dannes diskursen ved at kunnskap konstrueres, defineres og produseres på en slik måte at det aktuelle kunnskapsfeltet blir legitimert som sant. Videre sier Foucault at selv om praksiser finnes utenfor diskursen, blir de gitt mening gjennom språk. Dermed blir praksisene også diskursive (Barker, 2000:78).

I utviklingsantropologisk sammenheng er James Ferguson en bidragsyter som bruker Foucaults diskursdefinisjon aktivt i sine analyser. Ferguson er opptatt av sammenhengen mellom diskurser og makt, og trekker på Foucaults teorier om fengslets funksjon i samfunnet. Intensjonen ved fengselssystemet har vært at det skal være en rehabiliteringsinstitusjon som kan forandre kriminelle til gode samfunnsborgere. Selv om dette har vist seg å ikke fungere, fortsetter man med det samme fengselssystemet og de samme begrunnelsene om rehabilitering. Grunnen til dette, mener Foucault, er at samfunnet ikke spør seg om det er fengslet det er noe galt med, men heller ser på de uheldelige fangene som problemet. På den måten blir kriminalitet ansett som et patologisk, medisinsk problem og ikke som et politisk problem. Denne såkalte sideeffekten av fengselsvesenets fiasko er en behagelig forklaring på og håndtering av problemet. Gjennom at fengselsdiskursen, kunnskapsfeltet om fengslet som rehabiliteringsinstitusjon, stadig blir legitimert,

skaper samfunnet kontroll over en gruppe gjennom å definere dem som patologisk kriminelle og dermed på sett og vis sykelliggjøre dem. (Ferguson, 1994:19). På samme måte mener Ferguson at bistandsdiskursen slik den blir produsert i internasjonale instanser, viser seg å være bygget på feil antakelser, noe som får konsekvenser ved stadig mislykkede bistandsprosjekter. Grunnen til at man ikke setter spørsmålsteget ved diskursen som danner fundamentet for de store prosjektene, er at sideeffektene, blant annet en økt byråkratisering, er funksjonelle når det gjelder å spre en form for statlig makt samtidig som de har en de-politiserende effekt (1994:21).

Historie og bakgrunn

I boken *Gavens makt – Norsk utviklingshjelp som formynderskap* (2003) gir antropologen Knut Nustad en detaljert historisk innføring i og analyse av den norske utviklingsdiskursen. I tillegg tar han for seg den samfunnsvitenskapelige diskusjonen rundt bistand og utvikling. I boka gjør Nustad rede for hvordan Norge har vært en større internasjonal, politisk aktør i tiden før andre verdenskrig enn det man kan få inntrykk av. Mens norske politikere har likt å fremheve Norge som en utpost som ikke har tatt del i Vestens undertrykking av ”resten” under kolonitiden, peker Nustad på hvordan nordmenn agerte som kyniske koloniherrer i den norsk-danske kolonien Trankebar i Sør-India og at Norge dessuten hadde enda større koloniseringsambisjoner som bare ble stoppet av at landet mislyktes i forsøket (Nustad, 2003:18). Nustad gjør også rede for hvordan den norske utviklingsdiskursen formet seg etter den amerikanske, som har sitt velkjente startpunkt i president Trumans innsettelsestale i 1949 (2003:46). Den amerikanske diskursen bygget på sosialevolusjonistiske moderniseringsteorier der landene i verden ble plassert etter en utviklingskala. USA og andre vestlige land ble antatt å være i en spesiell posisjon når det gjaldt å hjelpe andre land fordi de var de mest utviklede landene. Forøvrig var Truman eksplisitt i budskapet om at utviklingshjelp var et viktig sikkerhetspolitisk tiltak som skulle hindre at de fattige landene havnet i kommunismens farlige klør (2003:46-49). Norge var langt på vei med på den amerikanske tankegangen, men forfektet også et humanitært ideal som norske politikere mente måtte være det

grunnleggende målet med den norske bistanden (2003:55). Norge var også svært opptatt av utviklingslandenes suverenitet og ville for en hver pris unngå en formynderrolle i forhold til disse, men som Nustad påpeker, ble Norge som giverland allikevel sett på som en autoritet fordi landet i et moderniseringsteoretisk perspektiv lå foran den fattige landene i den historiske utviklingen (2003:58).

Historien skulle vise at Vestens utviklingsprosjekter mislyktes, og med det kom også kritikken. Man ble klar hvordan det at utviklingstankene innebar en temporal segregering, førte til feilslåtte analyser av årsaken til fattigdom – og dermed også feilslåtte tiltak. Moderniseringsteoriene hadde plassert landene langs en historisk akse som definerte dem inn i en annen tid enn de utviklede landene. Dette perspektivet dekket over at de faktiske årsakene til fattigdommen i sør lå i relasjonene til landene i nord. Idet man sluttet å skyldte på at landene lå bak i utviklingen, og plasserte dem i den moderne tid, ble disse sammenhengene avdekket (2003:81). Disse tankene, som kan defineres inn under begrepet avhengighetsteori, slo an i venstreradikale kretser i Norge. Men, som Nustad påpeker, forutsatte disse teoriene at bistanden måtte avvikes fordi den bare var nok en relasjon som bidro til fortsatt underutvikling av landene i sør. Det ble derfor umulig for bistandsmiljøet å ta avhengighetsteoriene i betraktning (2003:82). Dette poenget er interessant og i tråd med Nustads senere konklusjoner, nemlig at det i bistandssammenheng er mangel på en grunnleggende spørsmålstilling omkring hvorvidt utviklingshjelp i det hele tatt fungerer.

Avhengighetsteoriene fikk allikevel en slags innpass (i en moderert form) da Norge sluttet seg til FNs planer om en strukturell økonomisk endring i ”Ny økonomisk verdensorden (NØV)”. Den nye økonomiske verdensorden skulle gjøre utviklingslandene mindre avhengige av Vesten, samtidig som de fikk større kontroll over egne ressurser og utvikling (2003:86). Samtidig ble det i den norske bistandspolitikken et økt fokus på at man, for å sikre NØVs suksess, også skulle samarbeide med land som gikk inn for en rettferdig fordeling av godene (2003:97). Dette var, ifølge Nustad, starten på en norsk formynderrolle i bistandssammenheng (2003:97-100).

Politikken og forskningen rundt NØV og avhengighetsteoriene førte til slutt til en tilsidesettelse av den enkelte mottakerstats suverenitet. Å gå bort fra dette tidligere så viktige prinsippet i norsk utviklingspolitikk kunne rettferdiggjøres ved at ledelsen i de fattige landene ble sett på som korrupte og ”i lomma” på de rike landene og dermed også som en del av utbyttingsproblematikken. Løsningen ble å gi hjelpen direkte til folket. Samtidig måtte man unngå å gjenta kolonialismens imperialism. Svaret var to-delt: For det første ble arbeidet organisert rundt ikke-statlige organisasjoner, NGOs, og for det andre begynte man å snakke om at arbeidet skulle følge såkalte universelle verdier slik de var nedfelt i menneskerettighetene. Hvis det kunne hevdes at noe var universelt, ville formynderrollen per definisjon kunne unngås. Men, som Nustad påpeker, er resultatet av denne politikken at man har gått i sirkel og endt opp der man var før avhengighetsteorien avdekket at årsaken til at folk er fattige i sør, er den samme som årsaken til at folk er rike i nord. Det nye fokuset på verdier, eller fraværet av disse, sier implisitt noe om grunnen til underutvikling. Dermed blir igjen årsaksforklaringen gjort til en internt anliggende (2003:140). Hvis man for eksempel arbeider med med kjønn og menneskerettigheter i utviklingsprosjekter, sier man samtidig at dette arbeidet vil føre til at landet/landets befolkning utvikler seg. Snus argumentet på hodet, innebærer dette at fraværet av likestilling og brudd på menneskerettigheter er årsaken til manglende utvikling. Dermed blir, som Nustad påpeker, de fattige landene igjen skilt ut i en adskilt sfære der de selv har en jobb å gjøre før de kommer på samme utviklingsnivå som landene i nord. Denne tankegangen har mange likhetstrekk med 60-tallets modernitetsteorier og temporale segregering. Resultatet er at det reelle årsaksforholdet, nemlig at de fattige landene ikke har en sterk nok økonomi, blir fortrenget (2003:141). Litt sleivete kan man si at ingen får mer mat i magen av å vite at alle mennesker er like mye verdt, selv om det kan synes å være tanken hvis man ser på dagens bistandsmål.

Norsk bistandsdiskurs i Kina

I dagens situasjon i Kina er det noen få spesifikke ord og begreper som går igjen når nordmenn og kinesere snakker om de norske bistandskravene. For det første skal alle prosjekter dreie seg om *miljø*, *menneskerettigheter* eller *kjønn (gender)*. For det andre

skal to holdninger/arbeidsmetoder være på plass, nemlig *lokalt eierskap/ownership* og *deltakelse/participation*. Hvis man ser på disse begrepene med et kritisk blikk, kan man spørre seg: hva ligger egentlig i disse ordene? Hvorfor er det akkurat miljø, menneskerettigheter og kjønn som skal danne rammen for hvordan man velger ut og gjennomfører prosjekter? Et annet spørsmål er hvordan disse begrepene blir forstått. Misjonærene tolket begrepene til dels veldig konkret i form av at landsbyene måtte stille med en motfinansiering i form av penger eller arbeidskraft. Dette vil jeg karakterisere som deltakelse i den mest bokstavelige tolkning av ordet – en praktisk og målbar aktivitet som både kan beskrives i budsjetter og rapporter. I andre tilfeller ble begrepene tolket mye videre. Prosjekter som hadde med menneskerettigheter å gjøre, kunne gå på alt fra minoriteter til helse og skolegang. Når det gjaldt kjønn, dreide mye seg om kvinners helse og utdanning, mens prosjekter med miljø gikk på det helt konkrete, i form av bygging av miljøvennlige installasjoner.

Miljø. Målbare biogassprosjekter

Den konkrete tolkningen av målet om å jobbe med miljø ga seg utslag i avgrensede og lett målbare prosjekter som all hovedsak bestod av å bygge biogasstanker. En biogasstank fungerer slik at den gjør om avføring fra dyr til gass som kan ledes inn i huset og dermed erstatte vanlig husholdningsgass og elektrisitet. Det var særlig vanlig å bruke biogass til gassbluss til matlagning og til innendørs lamper. I tillegg produserer gassfremstillingen et biprodukt i form av en væske som egner seg godt til gjødsel. Det er relativt lett å måle om biogassprosjekter er vellykkede eller ikke, i og med at de viktigste kriteriene er at de blir oppført, brukt riktig og vedlikeholdt. I tillegg til den åpenbare effekten av å hindre avskoging gjennom å redusere bruken av ved til fyring, har også biogassprosjektene den konsekvensen at landsbyene blir rensset for dyreavføring. Ifølge misjonærene, har dette helsemessig gode effekter. Min egen observasjon av et biogassprosjekt som hadde blitt implementert i en avsidesliggende fjellandsby for noen år siden, bekreftet misjonærenes påstander om at disse prosjektene stor sett er vellykkede. I dette tilfellet var det husstandens overhode, en eldre mann, som var ansvarlig for driften av biogasstanken. I løpet av den tiden som var gått siden tanken ble bygget, hadde han stått for både vedlikehold

av tanken og utnyttelse av biproduktet. Resultatet kunne vi selv se i form av en fyldig grønnsakshage og fungerende gassbluss og lyspærer. Også i evalueringsrapportene til Norad beskrives biogassprosjektene som suksesser. I evalueringen blir det lagt vekt på at biogasstankene fungerer godt teknisk, gassproduksjonen er god og lekkasjene få. Pengene var også blitt godt disponert. I en av søkadene til Norad blir et vellykket biogassprosjekt brukt som utgangspunkt for å planlegge å søke om et utvidet prosjekt som skal omfatte flere elementer i det samme området. Motsatt var det også lett for misjonærene og bistandskonsulentene å oppdage dårlig fungerende biogassprosjekter. En evalueringsrapport dokumentere et tilfelle der biogasstanker som skulle være ferdig bygget, stod halvferdige, og entreprenørene som skulle utføre arbeidet var forsvunnet. Rapporten beskriver også at kvaliteten på de tankene som var blitt bygget, var dårlig og at det var vanskelig å få rede på hvor det var blitt av byggematerialene som skulle ha vært brukt..

Den konkrete tolkningen av hvordan man arbeider med bistandsprosjekter som sikter seg inn på miljø, gjør prosjektene veldig målbare. Har biogasstanken blitt bygget eller ikke? Blir den vedlikeholdt? I hvor stor grad blir gass benyttet fremfor ved? Noen av målene for prosjektene er muligens mindre målbare, men er antatte effekter som er basert på medisinske synspunkter og deretter forsøkt observert. Bistandskontoret samarbeidet med en lege med base i Singapore. Han var opptatt av helsefordelene ved å fjerne bakteriekilder som dyre- og menneskeavføring i landsbyene. Slik jeg oppfattet det, ble argumentene hans brukt for å forklare biogasstankenes effekt utover det energimessige. I evalueringen blir denne effekten beskrevet på grunnlag av obeservasjoner om at landsbyene var blitt rensset for avføring. Legens synspunkter ble også brukt som begrunnelse for å investere penger i å bygge toaletter i enkelte prosjektområder. Misjonærene snakket også om andre mindre målbare konsekvenser av biogassprosjektene. Biogasstanker kunne bare bygges til husstander som hadde husdyr, i og med at man er avhengig av avføring for å produsere gass. Misjonærene reflekterte over at dette kunne ha den uheldige konsekvensen at de familiene som allerede hadde litt mer enn andre, i og med at de hadde råd til dyr, også fikk sponset biogass. Dette var tydelig et dilemma. Det var vanskelig å gjennomføre prosjektet med en annen, ikke dyreeiende gruppe, samtidig som bistandsprosjektet faktisk kunne

bidra til å øke de materielle ulikhetene i landsbyene. Jeg fikk ikke inntrykk av at denne uheldige økonomiske bieffekten fikk noen konsekvenser for planleggingen og gjennomføringen av biogassprosjektene. Disse refleksjonene mener jeg sier noe om en bevisst, men samtidig pragmatisk holdning til hvilke muligheter og konsekvenser bistandsprosjektene har.

Menneskerettigheter og kjønn

Prosjektene som dreide seg om menneskerettigheter og kjønn favnet over et videre spekter. Mange av prosjektene var mindre målbare i den forstand at de ofte dreide seg om kunnskaps- og holdningsformidling. Også i de tilfellene der prosjektene ble konkretisert gjennom oppføring av bygninger, var resultatene ofte vanskeligere å måle på kort sikt. Ofte dreide det seg om bygging av skolehus og klinikker der målet var å bedre utdannelses- og helseforhold. Til forskjell fra biogasstanker som enten fungerer eller ikke fungerer etter ett, to og tre år, er det ikke så lett å måle den fulle effekten av et bedre helsetilbud etter ett år.

Noen av prosjektene som hadde vart lenge, var det imidlertid mulig å se resultatet av selv om investeringene først og fremst hadde gått til kompetanseheving, som kan være vanskelig å bedømme. Dette gjaldt særlig et stort prosjekt som siktet på å hjelpe funksjonshemmede barn. Dette prosjektet startet allerede for ti år siden og hadde de siste fem årene blitt utvidet til å rette seg inn mot arbeid med barn med cerebral parese (CP) i provinsen. Utgangspunktet for å satse på dette arbeidet var at kunnskapen om CP har vært veldig liten både i samfunnet generelt, men også i helsevesenet. I tillegg er det ofte knyttet mange fordommer til denne tilstanden. Derfor blir barn med CP ofte liggende uaktivisert hjemme i år etter år. I andre tilfeller bruker familien egne og lånte penger i et forgjeves forsøk på å finne behandlinger som kan gjøre barna friske. Det manglende behandlingstilbudet får alvorlige konsekvenser for barna, siden fysioterapeutiske øvelser er avgjørende for at CP-rammede skal ha best mulig helsetilstand. Da jeg var med misjonærene på jobb i forbindelse med dette prosjektet, var det på slutten av en femårsperiode (Norad bevilger penger til prosjekter i femårsperioder). I løpet av denne tiden hadde de støttet

kompetansehevingen blant personalet på et stort senter som er drevet av handikapforbundet i provinsen. Under denne reisen ble det, i tillegg til planleggingsmøter, tid til å se på hvordan helsearbeiderne som hadde blitt kurset, arbeidet med videreformidling av kompetansen til foresatte av CP-barn. Kursingen gikk ut på at foreldrene skulle lære øvelser som de daglig skulle gjøre med barna for å hindre at de ble stive i kroppen. Dette foregikk på den måten at foreldre eller besteforeldre deltok sammen med barna sine. Kurslederen, som er blitt utdannet gjennom bistandsprosjektet, utførte ulike øvelser på barna. Gjennom å forklare hva hun gjorde og hvorfor, lærte hun bort øvelsene til foreldrene. Deretter utfordret hun foreldrene til å gjenta øvelsene foran de andre for å forsikre seg om at hadde forstått dem.

I dette tilfellet har man basert bistandsprosjektet på funksjonshemmedes rettigheter. Siden prosjektet var i sluttenfasen da jeg var der, og kursene allerede var i gang, var det i dette tilfellet mulig å se et konkret utfall av et verdibasert prosjekt med utgangspunkt i menneskerettigheter. Fordelene ved denne måten å arbeide på er at investeringen i form av kompetanse, så sant den lykkes, ikke blir borte når prosjektstøtten opphører. Denne typen kompetanse kan danne et utgangspunkt for videre opplæring av helsepersonell og foresatte. Misjonsorganisasjonens plan for videre arbeid er å benytte dette fundamentet til å nå ut i et større geografisk område. Et annet resultat av dette prosjektet, som har vært et samarbeid direkte på provinsnivå, har vært at det nasjonale handikapforbundet har fattet interesse. Misjonærene fortalte at sønnen til Deng Xiaoping ble lam etter å ha blitt kastet ut av et vindu av rødegardistene under kulturrevolusjonen. Sønnen er nå leder for det nasjonale handikapforbundet. Slik jeg forstod det, var det av betydning for forbundets innflytelse at det blir ledet av en fremstående person i kinesisk politisk liv. Forhåpningene er derfor store til hva som kan skje fremover når forbundet nå vil inngå et samarbeid på nasjonalt nivå og arbeide etter den norske modellen. Da jeg var på feltarbeid, var dette arbeidet så vidt påbegynt gjennom kontakt med et sykehus i en provinshovedstad. Misjonærene håpet at man gjennom et så omfattende arbeid kunne nå CP-rammede som bor i i grisgrendte strøk på den kinesiske landsbygda og som har ekstra dårlig tilgang på denne typen hjelp.

Hvordan det store CP-prosjektet, som begynte i liten skala, utvikler seg, vil fremtiden vise. Allerede i dag er det likevel et eksempel på hvordan en tolkning av et diffust mål om å arbeide med menneskerettigheter kunne danne grunnlag for å møte et behov som finnes i Kina. I en samtale jeg hadde med den norske ambassades ansvarlige for bistand, ble denne type arbeid trukket fram som et positivt eksempel på en god arbeidsmåte. Ambassademedarbeideren uttalte at målet var *å jobbe med software, ikke med hardware*. Med dette mente hun at det var viktigere å drive med implementering av kunnskap enn implementering av bygninger. På denne måten ligger nok CP- prosjektet nær opp til Norads retningslinjer.

Andre prosjekter brukte materielle midler for å nå ikke-materielle mål. Det ble bygget mange skoler og klinikker i flere av prosjektområdene. Målet var å gi bedre utdannelses- og helsetilbud i landsbyene. I evalueringen av disse prosjektene kunne man konkludere med suksess basert på konkrete omstendigheter. Klinikken og skolen ble oppført. Man har så og så mange lærere og landsbyleger. Jeg har ikke oversikt over det faktiske utfallet av alle disse prosjektene. I den evalueringsrapporten jeg har lest, ble det at skolen ble oppført og hadde en lærer, brukt som argument for at prosjektet var vellykket. Hva som er utfallet på lengre sikt, kan virke mer usikkert. Jeg tenker særlig her på om undervisningen, som jo er viktigere enn bygget i seg selv, er god nok. I følge en av misjonærene var det lettere for landsbyen å rekruttere lærere hvis de hadde et ordentlig skolehus. Under en av turene besøkte vi en skole i undervisningstiden. Den pedagogikken vi var vitne til, fikk misjonæren som var med på turen, til lure på om undervisning holdt den standarden man kunne forvente. Barna virket ukomfortable og læreren forsøkte å presse dem til å svare høyt på spørsmål, uten å få respons.. Inntrykket var at det var liten kontakt mellom lærer og elever og at undervisningssituasjonen var lite ideell. Under andre turer vi var på, var inntrykket motsatt. Lærerne virket engasjerte og barna trygge og kvikke. Selv om det er mulig å dokumentere suksess i evalueringene, virker det som om det egentlig ikke finnes noen garantier for at barna får bedre utdanning. På den andre siden må kanskje pragmatikken spille inn også her. Man har aldri noen garantier for at fremtidige lærerkrefter er gode pedagoger.

Å velge prosjekt

Det er interessant å se hvordan valget av prosjekter sier noe om at det finnes veldig mange ulike tolkninger av de tre begrepene, miljø, kjønn og menneskerettigheter. Det kunne virke som at arbeidet med kjønn i større grad dreide seg om prosjekter som kunne føre til holdningsendringer og gi kvinner mer makt. Vanlige mål for prosjektene kunne være å gi utdanning, kurser i rettigheter eller lære kvinnene hvordan de skulle unngå å bli utnyttet. I miljøprosjektene lå den aller største vekten på praktiske forhold der opplæring ble gitt til å bygge og bruke miljøvennlige installasjoner. Man kan jo spørre seg hvorfor det ikke var naturlig å bygge opp kunnskap rundt miljøspørsmål og på den måten få til en holdningsendring, noe som igjen kunne føre til at folk kunne sette igang egne tiltak. Eller hvorfor ikke kjønnsprosjektene antok en mer konkret form, som det å hjelpe kvinner å etablere bedrifter.² Ut fra hvordan prosjektene ble organisert, vil jeg påstå at miljø ble sett på som en utfordring som først og fremst trengte en praktisk løsning. Denne kunne igjen eventuelt avle en holdningsendring. Kjønn ble derimot sett på som et verdimeslig problem som kunne løses ved hjelp av kunnskap og på lang sikt gi et konkret resultat.

Poenget her er ikke hvorvidt disse tolkningene av begrepene er riktige eller gode eller dårlige. Poenget er at de ikke er selvsagte. I vår egen innenrikspolitiske virkelighet kan det se ut til at man tenker motsatt. Likestillingskampen blir i dag snakket om som en strukturell utfordring der konkrete tiltak som høyere lønn, lovbestemt deling av barselspermisjon og innkvotering av kvinner i styrene er løsningen på ulikheten mellom menn og kvinner. Mens store deler av den offentlige miljøkampen dreier seg om å oppfordre folk til å bli mer bevisste på hva de kan gjøre for å hjelpe miljøet for eksempel ved å kildesortere eller fyre mindre og reise mer kollektivt.

Knut Nustads analyse av den norske bistandshistorie og -diskurs gir, etter min mening, en god forklaring på hvorfor Norads retninglinjer i forhold til arbeidet i Kina

² I rettferdighetens navn skal det sies at noen av prosjektene tok sikte på å hjelpe kvinner inn i yrker gjennom å gi støtte til skole og yrkesskole. Det var også planer om å sette igang mikrokreditprosjekter, men det ble allikevel, etter min mening, lagt mest vekt på holdninger og bevissthet rundt rettigheter.

er som de er. Når kjønn, miljø og menneskerettigheter blir gjort til arbeidsmål er dette et eksempel på at den norske bistandsdiskursen baserer seg på det som blir oppfattet som universelle verdier. Interessant nok er ikke menneskerettigheter her bare bakgrunnen for disse verdiene, men også et helt konkret arbeidsmål i seg selv. Vi ser også at selve bistandsarbeidet blir delegert til uavhengige organisasjoner, i dette tilfellet misjonsorganisasjoner, slik det ble vanlig å gjøre på 80- og 90-tallet. At denne måten å føre bistandspolitik på ikke er uproblematisk fra norsk side, poengterer Nustad godt på denne måten: ”Både i definisjonen av utviklingsmål og evuleringen av mottakerstatens politikk som feilslått, ligger et grunnprinsipp om at vi vet bedre enn dem hva som utgjør en sann utvikling” (2003:99).

I bistandsarbeidet i Kina trer den norske bistandsdiskursen fram i de tre ordene kjønn, miljø og menneskerettigheter. De norske misjonærene var ikke uenige i at dette var viktige temaer å jobbe med. Samtidig ga de uttrykk for at det var vanskelig å forstå akkurat hvorfor Norad utelukket det misjonærene anså som andre viktige prosjekter. De skjønnte heller ikke hvordan Norad så raskt kunne bestemme seg for å skifte fra ett arbeidsmål til et annet. Da et av misjonærpårene kom til Kina for to år siden, hadde de forberedt seg på å jobbe med hiv- og aidsproblematikk. Dette var på det tidspunktet et av Norads satsingsområder i landet. Arbeidet virket svært relevant. En av provinsene som misjonsorganisasjonene jobber i, har store utfordringer med denne sykdommen. Mange er smittet, og det har vist seg å være svært vanskelig å hindre spredningen av viruset i området. Denne typen arbeid passet bra for parets kompetanse siden en av dem er sykepleier. Misjonærene hadde ikke før rukket å flytte inn i sitt nye kinesiske hjem, før Norad hadde ombestemt seg og ville satse på kjønn istedenfor hiv og aids. Da jeg var på feltarbeid, var det også vanskelig å få støtte til rene skoleprosjekter. Dette berørte flere prosjekter som i flere år hadde arbeidet med utdanning. Skoleprosjektene var såpass viktige for misjonsorganisasjonen at de brukte alternative løsninger, blant annet fadderbarnordninger, for å kunne fortsette dette arbeidet. Misjonærene fortalte meg at grunnen til at Norad ikke lenger støttet skoleprosjekter i like stor grad, var at de ikke ville støtte prosjekter som gikk inn på grunnleggende politiske styringsområder. Med andre ord: dette forventet man at Kina selv skulle sørge for. Om denne type

argumentasjon kan man kanskje si at den går rett inn i Norges evige forsøk på å ikke gå inn i en formynderrolle ovenfor mottakerlandene, slik Nustad presenterer det i sin analyse. Imperialismens konnotasjoner er muligens mer nærliggende hvis man bygger veier og skoler, enn hvis man opplyser om kvinnerettigheter. Det som skurrer i denne type argumentasjon fra Norad, er at veldig mange bistandsprosjekter på sett og vis dekker områder som kinesiske myndigheter selv burde sørget for, i og med at de fleste prosjektene i bunn og grunn går ut på å forbedre de dårlige leveforholdene i kinesiske landsbyer. På den andre siden kan det ha seg slik at Norad mener at man helt konkret først og fremst skal jobbe med implementering av verdier, og at konkrete bygge- eller utdanningsprosjekter bare er en vei dit. Hvis dette er tilfelle, må Norads argumentasjon sees på som en nokså utslørt formyndende politikk, slik Nustad også snakker om.

Dagens bistandsdiskurs og norsk politikk

Over har vi sett at den norske bistandsdiskursen ikke har oppstått i et vakuum. Knut Nustad argumenterer overbevisende for at bakgrunnen for diskursen ligger både i internasjonale forhold og i selvbildet av Norge som et land med en humanitær historie der Fritdtjof Nansen er en av fremste representantene. Nustad knytter dermed den norske bistandsdiskursen opp mot en større internasjonal sammenheng og gjør den med det til en komparativ størrelse. Men bistandsdiskursen kan heller ikke operere i et samtidig politisk vakuum. Norad er et organ som arbeider på vegne av den norske stat, og dermed norske politikere, som i sin tur representerer den norske opinionen. Tar man en titt på de ulike partienes politiske programmer, er utviklingshjelp tema for samtlige. Det er betegnende for retorikken at Norge har et ansvar for å hjelpe verdens fattige. For 2009 har regjeringen økt bistandsbudsjettet med 3,9 milliarder kroner. Senest i et radiointervju under Krf's landsmøte våren 2009 uttalte Dagfinn Høybråten at det var uaktuelt å inngå et eventuelt regjeringssamarbeid med Frp, siden sistnevnte hadde en så restriktiv bistandspolitikk. Under samme landsmøte vedtok Krf at de vil øke bistanden med 10 milliarder i løpet av de neste fire årene (www.krf.no). Også Arbeiderpartiet er opptatt av det de kaller internasjonal solidaritet. Går man inn på Aps beskrivelse av egen politikk på nett, er dette ett av tre

hovedpunkter som blir presentert. Aps visjon for internasjonalt arbeid formuleres på denne måten:

Arbeiderpartiet ønsker en rettferdig verden uten fattigdom, en verden i fred og i økologisk balanse, hvor menneskene er frie og likestilte og har innflytelse over sine livsvilkår. Vi er et sosialdemokratisk parti, og bygger vår politikk på grunnverdiene frihet, likhet og solidaritet.

Vi beskriver våre verdier på denne måten:

** Frihet fra fattigdom og undertrykkelse, og frihet til utfoldelse av skapende evner og muligheter.*

** Like rettigheter og plikter for alle, og like muligheter uansett sosial bakgrunn, kjønn religion eller etnisk opprinnelse.*

** Solidaritet med mennesker over hele verden, og med kommende generasjoner.*

(<http://arbeiderpartiet.no/Politikken/Hvorfor-stemme-Ap>)

Slike formuleringer, som særlig vektlegger frihet og rettigheter, må kunne sies å stemme godt overens med Nustads påstander om at bistandsdiskursen finner sin legitimitet i menneskerettighetene. På den måten kan vi si at norsk politikk bidrar til å drive fram en bistandsdiskurs som har oppstått og vedlikeholdes i et komplekst landskap. Internasjonal og nasjonal historie, internasjonale instanser og det norske politiske klimaet er alle deler av dette landskapet.

Norsk misjon i Kina. En alternativ diskurs

Det at den norske stat delegerte utviklingsarbeidet til uavhengige organisasjoner, gjør at en tredje stemme er med å påvirke bistandsprosjektene. Fra før av ser vi minst to parter i bistandssammenheng: giverstaten og mottakergruppen, som ikke er landet i seg selv, men konkrete grupper mennesker, slik Nustad påpeker. Man kan innvende

mot dette skillet mellom den norske offisielle bistandsdiskursen og misjonsorganisasjoner at den første er ledet ut av den siste³, men jeg vil likevel hevde at et slikt skille finnes og opprettholdes av misjonærene i Kina. Dette fører til at de opererer med en viss avstand til dagens utviklingsdiskurs.

Det finnes en sterk forbindelse mellom dagens kinamisjonærer og pionérmisjonærene som opererte i landet fra slutten av 1800-tallet og fram til at alle utlendinger ble utvist fra Kina i 1946. Blant mine informanter forholder denne forbindelsen seg konkret på den måten at to av dem kommer fra familier som har vært kinamisjonærer i generasjoner. Den ene er født i Kina før kommunistene overtok og den andre, som er en generasjon yngre, er oppvokst på Taiwan i en familie som hadde sin bakgrunn som kinamisjonærer før 1945. I tillegg ble alle de tre organisasjonene som mine informanter tilhører, opprettet som kinamisjonsorganisasjoner tidlig på 1900-tallet. På denne måten blir de stående, både personlig og som utsendinger for de respektive organisasjonene, i en tradisjon som dannet sitt fundament lenge før noen i det hele tatt hadde kommet på ordet bistand. På denne måten sammenfaller en personlig historie fra liv som er preget av mange år i Kina, Taiwan og Hong Kong med en organisasjonshistorie som jeg fikk inntrykk av fortsatt står sterkt i organisasjonenes identiteter i dag.

At misjonærens tilknytning til Kina var viktig for samarbeidet med kineserne, ble tydelig på flere måter. For det første kunne de språket godt, noe som gjorde det enklere å oppnå kontakt med det kinesiske samarbeidspartnerne. Den eldste av mine informanter, som var født i Kina og blant annet hadde følt den japanske invasjonen av landet på kroppen, trakk ofte inn sine egne livserfaringer i samtalen med nye og gamle samarbeidspartnere. På grunn av sin alder, kunne hun fortelle om historiske hendelser som hun hadde vært med på til samarbeidspartnere som var en generasjon yngre. Denne misjonæren var en god historieforteller og hadde utstrakte kunnskaper om Kina, også gjennom boklig lærdom, og ofte var hun en representant for en historie

³ Dette poenget ble fremhevet av Knut Ueland ved SAI under en samtale.

som var en del av tilhørernes historie fordi de var kinesere, men som de ikke selv hadde opplevd. Denne misjonæren oppviste også en enorm kunnskap om kinesiske tradisjoner og etikette, noe hun gjerne også fortalte om i passende anledninger. En av de kinesiske samarbeidspartneren uttrykte beundring for misjonærens kunnskap da hun under en middag utbrøt: *Du kan så mye om kinesisk kultur. Jeg lærer noe nytt hver gang vi er sammen.* På denne måten tok misjonæren aktivt i bruk sin egen historie i arbeidet og dermed også den norske misjonshistorien som er bakgrunnen for hennes historie.

Hva ligger det så i denne historien som gjør at den skiller seg fra norsk bistandsdiskurs? Jeg tror vi kan finne noen svar hvis vi starter på begynnelsen. Hvem var de norske pionérmisjonærene i Kina? Hvilken sammenheng kom de fra og hva preget deres verdensanskuelse? Vi vet at den protestantiske misjonsvirksomheten hadde sitt utspring i en grasrotbevegelse som både internasjonalt og i Norge befestet seg gjennom flere store vekkelsesbølger på 1800- og 1900-tallet (Berentsen m.fl, 1994:117). Vekkelsesbølgene appellerte til de lavere lag av befolkningen, og i Norge befestet de seg i det man kaller lekmannsbevegelsen. Karakteristisk for denne bevegelsen var at forkynnerne ikke var teologer, som i lange tider hadde hatt innflytelsesrike posisjoner i den norske samfunnet, men vanlige folk som forkynte på bakgrunn av sin egen åndelig erfaring og gudskall. Det sterkeste uttrykket for at dette må kunne kalles en motstandsbevegelse, var kanskje Hans Nielsen Hauges forkynnervirksomhet. Han gikk land og strand rundt og forkynte et personlig gudsforhold og en nøktern og arbeidssom livsførsel. Hauges virksomhet var forbudt etter norsk lov, siden konventikkelplakaten fra 1741 forbød lekfolk å holde oppbyggelige møter uten sogneprestens godkjennelse (Berentsen i Engelsviken m.fl, 2008:42-43). Han satt gjentatte ganger i fengsel og ble til og med dømt til to års slavearbeid av de norsk-danske domstolene. Hauges kristendomsmodell hadde stor appell og la grunnlaget for den sterke grasrotkristendommen som siden har satt sitt svært tydelige preg på det norske samfunnet. Etter hvert skulle også lekmannsbevegelsen komme i en maktposisjon i samfunnet. Men mest relevant for denne diskusjonen er at misjonærene kom fra de lavere lag av befolkningen og fra en bevegelse som var i opposisjon til mer formelle maktinstanser i Norge. Denne

motstanden innebar også at menighetene hadde en uavhengig posisjon i forholdet til den norske kirke og stat. Misjonærene dro ut etter eget kall med menighetenes støtte. Selv om misjonærene, som blant annet Marianne Gullestad har vist i sin bok *Misjonsbilder* (2007), etterhvert fikk ganske stor innflytelse og anseelse i Norge, var ikke dette utgangspunktet for misjonsvirksomheten.

Som nevnt tidligere kom den norske kinamisjonen istand gjennom det engelske misjonsselskapet China Inland Mission. I England var det også en stor misjonsmobilisering ”nedenfra”. Denne historien er gjort antropologisk relevant av Comaroff og Comaroff i deres studier av hvordan de engelske misjonærene forholdt seg til koloniadministrasjonen og boerne i de koloniale Afrika. I boken *Ethnography and the Historical Imagination* (Comaroff og Comaroff, 1992) viser de hvordan misjonærene i Sør-Afrika så på seg selv som kolonisatorenes ”samvittighet” fordi de forfektet de gode britiske, borgerlige, protestantiske verdier. Dette selvbildet skapte de gjennom å definere to andre kolonisatormodeller som de så seg selv som forskjellig fra. Den ene var den statlige modellen som iverksatt av den britiske administrasjonen. Koloniadministratorene hadde ifølge denne modellen i utgangspunktet bare som sin oppgave å opprettholde en fredelig tilstand, Pax Britannica, og dermed sørge for gode forhold for produksjon og handel. Den andre var settlermodellen representert ved boerne, som de britiske misjonærene så på som primitive og usiviliserte mennesker. De viste sin monstrøse karakter gjennom å behandle svarte som bytter som skulle jaktes på og gjøres til slaver (1992:199). Selv plasserte misjonærene seg midt mellom disse to og så det som sin oppgave å sivilisere Sør-Afrikas urbefolkning gjennom å lære dem gode borgerlige og protestantiske verdier, der kjernefamilien og ”riktig” syn på eiendom og arbeid stod i sentrum (1992:200). Misjonærene drev etter egen mening også et koloniseringsprosjekt som skulle føre til den perfekte sivilisasjon – et idealsamfunn som var uoppnåelig i England. Dette siviliseringsprosjektet var tuftet på protestantiske idealer som

nøkternhet, arbeidsomhet og nøysomhet. Misjonærene omsatte disse idealene i å ”oppdra” afrikanerne til å drive organisert jordbruk og hushold.⁴

Slik jeg forstår Comaroff og Comaroffs analyse var det en kombinasjon av det protestantiske verdensbildet og klassebakgrunnen som formet misjonærenes oppfatning av seg selv som kolonisatorenes samvittighet og førte til at de var i opposisjon til koloniadministrasjonen og boerne. I det nyindustrialiserte Storbritannia havnet de i en slags mellomklasse. De fleste som ble misjonærer, kom fra relativt fattige kår og hørte derfor ikke til borgerskapet. Samtidig hadde de en høyere moralsk posisjon enn arbeidere og fattige og hørte derfor heller ikke sammen de lavere klassene. Det å komme fra de lavere lag av befolkningen til å bli geistelig innebar dermed en klassereise for de fleste, uten at de ble innlemmet i de øvre lag i samfunnet. I kombinasjon med de protestantiske verdiene skapte dette, ifølge Comaroff og Comaroff, grunnlaget for den opposisjonspregede rollen som misjonærene hadde i Sør-Afrika. Samtidig er det ikke til å stikke under en stol at misjonærene, selv om de var i en slags underlegen posisjon, utøvde en enorm innflytelse og at denne fortsatt preger kontinentet, selv om dette aspektet ikke er det sentrale i min argumentasjon.

Det sentrale ved å vise til Comaroff og Comaroffs analyse av misjonærene i Sør-Afrika er at jeg mener de har mange likheter med de norske pionérmisjonærene i Kina, og videre at innflytelsen fra disse preger dagens misjonærer fordi det, gjennom familiebånd, er en ubrutt linje mellom fortid og nåtid. Som jeg har argumentert for over, var den norske vekkellesbevegelsen en grasrotbevegelse som motsatte seg kirkens og myndighetenes kontroll. Det var denne bevegelsen misjonsselskapene oppstod i, og dermed var kinautsendingene mobilisert fra de lavere lag av befolkningen slik sør-afrikautsendingene også var. At de forfektet de samme protestantiske idealene, speiles i hvordan de bygget skoler og sykehus slik engelskmennene bygget opp jordbruket. Både britene og nordmennene så det som sin

⁴ Disse idealene og deres nære relasjon til den kapitalistiske utvikling er som kjent beskrevet i Max Webers verker. Blant i *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*.

oppgave å skape endring i verden. De britiske misjonærene gjennomførte i egne øyne et stort siviliseringsprosjekt der de tok på seg en oppdragerrolle. Nordmennene dro til Kina i en tid da misjonsoptimismen var stor. På et av de mange økumeniske misjonsmøtene rundt forrige århundreskifte ble det uttalt et mål om at alle verdens folkeslag skulle bli evangelisert i løpet av én generasjon (Christensen-Göranson, 1976:499). Men misjonærene, om enn verdiimperialistiske, skiller seg fra dagens bistandsprosjekter på den måten at de ikke opererte på vegne av en statlig agenda, men på vegne av Gud. De så på seg selv som representanter for det direkte forholdet mellom Gud og menneske som er så typisk for protestantismen. Som vi har sett over, førte protestantismen med seg en endring i det som tidligere hadde vært et uløselig bånd mellom stat og religion. Dette gjorde det også mulig for grasrotbevegelsene å vokse fram og være i opposisjon til maktinstanser i samfunnet.⁵

De norske misjonærene som driver bistand i Kina i dag, står i en direkte forbindelse til pionérmisjonærene. Som nevnt tidligere er den eldste av mine informanter født i Kina av norske misjonæreforeldre på 40-tallet. Hun har også viet hele sitt liv til å drive diakonalt arbeid i Hong Kong og Kina. En av de yngre informantene er tredje generasjons misjonær. Hennes far ble født i Kina før 1945 og hun selv er vokst opp på Taiwan. Jeg vet også at tidligere utsendinger har en slik bakgrunn. Dette, kombinert med misjonorganisasjonenes sterke forhold til egen historie, mener jeg kan være med på å forklare hvordan nordmennene kan ha en avstand til den norske bistandsdiskursen. De har en alternativ diskurs som også står sterkt i deres verdensanskuelse. Og denne diskursen blir kanskje nettopp en konkurrent til en norsk, offentlig bistandsdiskurs fordi den stammer fra en bevegelse i opposisjon.

At misjonærene på flere måter forholdt seg til misjonsdiskursen ble tydelig i møtet med de kinesiske samarbeidspartnerne. Misjonærene fra den av organisasjonene som jobber mest med helse, refererte stadig til dette da han snakket om hvorfor organisasjonen jobbet med dette. På den måten begrunnet han hvorfor

⁵ Dette poenget bygger også på Webers religionssosiologi der han argumenterer for at protestantisme fører til sekularisering.

misjonsorganisasjonen synes det var viktig å arbeide på dette feltet samtidig som han viste til at de hadde erfaring og kompetanse på området. Det kunne også virke som om misjonsorganisasjonenes tradisjon for å jobbe med skole og helse i Kina, ble stående som et viktig satsingsområde uavhengig av skiftningene i satsingsområder fra Norads side. Dette ble særlig tydelig når misjonsorganisasjonene fant andre måter å finansiere utdanning på da det ble vanskelig å få penger til dette fra Norad. En av organisasjonene begynte eksempelvis med fadderbarnordninger for å dekke utgiftene til skolegangen til en gruppe minoritetsjenter. Dette prosjektet ble dermed i større grad misjonsselskapsfinansiert enn Noradfinansiert. En annen av misjonsorganisasjon skaffet seg samarbeidspartnere i andre organisasjoner for å få gjennomført skoleprosjekter. I disse tilfellene kan man se at den norske offentlige bistandsdiskursen ikke er altoverstyrende i forhold til hva slags arbeid som blir prioritert. På den måten kan man si at den ikke automatisk fortrenger andre oppfatninger av hva arbeidet i Kina skal gå ut på.

Komplekse diskursive prosesser

I forbindelse med dette argumentet er det kanskje på sin plass å adressere en diskusjon som har vært fremtredende i utviklingsantropologi. Jeg tenker her på den diskursanalytiske tilnærmingen som karakteriserer den internasjonale bistandsdiskursen som en hegemonisk diskurs med nærmest deterministisk makt. Den mest kjente representanten for dette synet er James Ferguson, som i boka *The Anti-Politics Machine "Development", Depoliticization, and Bureaucratic Power in Lesotho* (1990) viser hvordan utviklingsprosjekter planlegges og gjennomføres på helt feil premisser. Grunnen til dette er at rapporter som skal ligge til grunn for planleggingen av prosjektene, ikke speiler de faktiske forhold i utviklingsland, men snarere er formet for å tilfredstille, i dette tilfellet, Verdensbankens krav. Så langt kan vi kjenne igjen de forholdene jeg har beskrevet fra dagens situasjon i Kina. Rapporten formes etter Norads krav og ikke etter de faktiske vurderingene av situasjonen i landet. Konsekvensene Ferguson beskriver av de feilaktige rapporten og planene, er dramatiske. I Lesotho, som han bruker som empirisk eksempel, blir flere svære utviklingsprosjekt tredd nedover hodene på stat og befolkning. Prosjektene mislykkes

stadig fordi rapporten ikke retter seg mot faktiske problemer. Effekten av dem er en økt spredning av makt i form av nye byråkratiske kontorer i distriktene. På denne måten, sier Ferguson, legitimerer bistandsdiskursen en økt statlig makt, uten at man kan sette fingeren på at det er dette som faktisk skjer, fordi det (bare) er en effekt av gode intensjoner. Også her har Ferguson et poeng som jeg kjenner igjen. Når alle bistandspengene fra Norge går gjennom lokale myndigheter, får disse en økt makt i kraft av at de fordeler ressursene. Det er også de som foreslår eller fraråder prosjekter, og man kan sannsynligvis anta at det foregår uformelle forhandlinger som påvirker disse beslutningene. Jeg mener imidlertid at misjonærene, som i dette tilfellet opptrer som bistandsarbeidere, ikke blindt følger den norske diskursen. Jeg så snarere flere eksempler på at de, i samarbeid med landsbylederne, prøvde å finne ut av hva som var de reelle behovene for så å beskrive dem på en slik måte at de kunne få bevilget penger til å gjøre noe med de problemene som faktisk fantes. Både kjønn og menneskerettigheter ble slike vide begreper som kunne innebefatte alt fra toalettbygging til kurs i håndverk.

Går vi tilbake til argumentet jeg har presentert ovenfor, tror jeg at vi finner grunnen til at den norske bistandsdiskursen ikke blir like bestemmende i Kina som den synes å være i Fergusons Lesotho. Selv om bistandsdiskursen har stor legitimitet hos misjonærene, har de også andre perspektiver å forholde seg til. Disse perspektivene (misjonstradisjonen) skaper en avstand som gjør at nordmenn blir i stand til å se på Norads krav nettopp som det det er: en diskurs som de må forholde seg til, men ikke trenger å følge blindt.

I lys av dette mener jeg at mitt materiale kan si noe om kompleksiteten i diskursive prosesser. Det er vanskelig å være uenig i Knut Nustads analyse av hvordan den norske bistandsdiskursen får autoritet gjennom at oppfatningen av det finnes universelle verdier blir legitimert. Tydelig er det også hvordan bistand, slik det fungerer i dag, sprer byråkrati og dermed styrker de som allerede sitter ved makten. Disse analysene, som begge bygger på foucauldiansk diskursteori, er det lett anvende også når det gjelder bistandsarbeidet i Kina. Men det finnes flere tenkende hoder enn det vestlige, internasjonale apparatet som er opphavet til disse diskursene. Går man

ned på bakkeplan, er ikke bistandsdiskursen hegemonisk, slik man kan få inntrykk av når man analyserer ut fra et systemperspektiv. Jeg har allerede argumentert for at nordmennene kan holde diskursen på en armlengdes avstand. Nå skal jeg se på en tredje diskurs som også utfordrer den norske.

Det tredje parten. Kinesisk, politisk diskurs

Det er ikke de internasjonale bistandsorganisasjonene som har brakt ideer om utvikling til Kina. Kommunismens klare evolusjonistiske fundament gjorde seg gjeldende i form av mange utviklingsprosjekter internt i landet fra 50-tallet og utover. Et eksempel på dette var målsettingen om å utvikle de såkalt ”primitive” minoritetene slik at de skulle oppnå Han-majoritetens levestandard. Denne politikken har av mange sinologer blitt karakterisert som intern kolonialisme⁶ (Hyde, 2007:24). Også formynderskapet finner vi igjen i den kinesiske Han-majoritetens holdninger og politikk overfor minoritetene. Samtidig har Kina aldri villet la seg overstyre av andre. Alt bistandsarbeid må godkjennes fra øverste politisk nivå (provinsnivå) og siden ned gjennom mange politiske instanser. Det at bistandsorganisasjonene og kinesiske myndigheter kan kjenne igjen utviklingstankegangen hos hverandre gjør muligens denne prosessen lettere. Kanskje den til og med tillater en kommunikasjon som ikke ville vært mulig med en part som ikke kjente seg igjen i disse ideene? Samtidig gjør veien gjennom alle de kinesiske instansene at andre sider ved det kinesiske systemet får gjøre seg gjeldende. Måten man forhandler på, gjennom uendelig mye mat, alkohol og sigaretter, er et eksempel som jeg skal komme tilbake til i neste kapittel. Her holder det å si at selv om nordmennene kunne være kritiske til den slag sløsing, i en situasjon der man skal hjelpe folk som lever på fattigdomsgrensen, så ble det godtatt som en forutsetning for å få gjort noe i det hele tatt. Et annet eksempel er hvordan de sterke hierarkiske strukturene består selv om tanken bak lokal deltakelse kanskje nettopp er å få til en slags ”utvikling nedenfra”.

⁶ Edward Saids begrep (Said, 1978)

Nasjonal politikk og utvikling

Etter Maos død i 1976 var Kina i en vanskelig økonomisk situasjon. I løpet av tre tiår med kommunistisk styre hadde landet vært gjennom perioder med hungersnød.

Mellom 1966 og 1976 ble landet ført ut i et stadig større politisk kaos da kulturrevolusjonen snudde samfunnet på hodet. Jeg fikk selv høre flere historier

fra denne perioden av folk jeg oppnådde et tillitsforhold til. En nå middelaldrende mann fortalte om hvordan de slikket av duggen på bladene og spiste barken på trærne for å overleve da de som ungdommer var utplassert på bygda for å lære å arbeide med jorda i de store omskoleringsprosjektene. En kvinne fortalte at onkelen hennes var blitt torturert til vanvidd. Hans mentale helse var svekket for alltid. Da Mao, som gjennom den beryktede Firerbanden hadde ført landet ut i dette kaoset, døde, var det på tide med en ny politisk linje som kunne løfte landet ut av fattigdom og gi Partiet en fornyet legitimitet hos det kinesiske folk. Det nye politiske klimaet førte Deng Xiaoping tilbake på den politiske arenaen. På tross av at han ikke alltid innehadde de formelle toppstillingene i partiet, skulle han komme til å lede Kinas Kommunistiske Parti (KKP) og Kina mer eller mindre fram til sin død i 1997. Gjennom Dengs økonomiske reformer ble flere statseide bedrifter privatisert og kollektivene på landet oppløst. (Hansen og Thøgersen, 2008:62). Samtidig ble det slutt på den isolasjonistiske politikken som hadde preget landet under kulturrevolusjonen. Den nye politikken skulle vise seg å gjøre Kina til en av verdens raskest voksende økonomier, men den hadde en bakside. Mens noen ble løftet ut av fattigdom, ble mange hengende etter. De sosiale ulikhetene vokste, og den store forskjellen mellom fattig og rik gikk i stor grad i skillet mellom by og land. Deng Xiaoping og Jiang Zemin (Kinas president, 1993-2003) var villige til å godta den økende sosiale ulikheten som en pris å betale for en høy økonomisk vekst (2008:63).

I 2005 innledet KKP, med den nye generalsekretæren Hu Jintao i spissen, et politisk skifte som siktet seg inn på å gjøre noe med den sosiale ulikhetene og fattigdommen, og med de store miljøproblemene som var et resultat av utslipp fra en stadig voksende industri. Det nye idealet, som KKP kaller ”det harmoniske samfunn”, trekker fram

igjen gamle konfutsianske verdier og skal gjeninnsette KKP som de fattiges talerør (2008:63). Den nye politiske strategien er ikke minst rettet mot den samme målgruppen som de norske bistandsprosjektene retter seg mot, nemlig landsbyene.

Landsbygda

Med den store økonomiske oppturen i Kina har også ulikhetene vokst. De økonomiske reformene har først og fremst kommet folk i byene til gode. Knappe jordressurser i forhold til antall bønder og migrasjonslover som hindrer folk i å migrere, hjelper ikke på situasjonen (2008:110). Sentralregjeringen kommer stadig med tiltak for å møte utfordringene på landsbygda, men selv om de bevilger store summer, er det så mange å fordele pengene på at det knapt er noe igjen når alle landsbyer skal få sin del (2008:112). Fattigst av alle er landsbyene i områdene som de norske bistandsprosjektene sikter seg inn mot. Her er ofte jordressursene få og en årsinntekt kan ligge på 600 yuan (ca 500 kroner), noe som er under FNs fattigdomsgrense. De som er ansvarlige for å gjennomføre sentralregjeringens tiltak i landsbyene, er det Hansen og Thøgersen kaller embetsmenn (2008:71), men som jeg har valgt å kalle myndighetsfolk, som en direkte oversettelse av det engelske government officials, som var det som ordet ble brukt på bistandskontoret. Disse myndighetspersonene representerer altså den sentrale kinesiske politikken lokalt. Det kan være en upopulær og vanskelig oppgave, tatt i betraktning at det er få ressurser å rutte med i forhold til de store oppgavene som må dekkes. I tillegg har de lokale myndighetene blitt upopulære fordi de i mange tilfeller har vært innblandet i korrupsjon (2008:112).

De nærmeste samarbeidspartnerne i det norske bistandsarbeidet er altså de lokale myndighetsfolkene. I møtet med misjonærene representerer de en nasjonal kommunistisk diskurs og den til enhver tid rådende politikken. Denne rollen var tydelig under de formelle møtene mellom misjonærene og lokale myndigheter. Under møtene ble det sjeldent pekt på problemer ved prosjektene, og hvem som snakket, ble bestemt ut fra rang. Ofte måtte misjonæren ha et møte med den høyststående myndighetspersonen på det politiske nivået man samarbeidet med under reisene til

prosjektområdene. Under noe av disse møtene, kunne en overfladisk politisk tone av og til komme til syne. Det mest ekstreme eksemplet her kom fram under et møte med en viseguvernør i et veldig fattig område. Viseguvernøren agerte som en representant for beslutningsmyndighetene og var leder for styringsgruppa for prosjektene. Dagen før møtet med påfølgende lunsj, hadde vi besøkt en svært fattig landsby som hadde blitt opprettet i forbindelse med at myndighetene ville flytte folk ned fra noen fjellandsbyer. Fra før hadde disse menneskene, som var fra minoritetsgrupper, blitt presset opp i fjellene av Han-kinesere. Det var få ressurser i landsbyene de hadde flyttet fra, noe som var årsaken til at myndighetene hadde iverksatt migrasjonsprosjektet. Men situasjonen var ikke stort bedre i den nye landsbyen. Blant annet var mange av innbyggerne uten vann. Etter å ha snakket litt fram og tilbake om de ulike tiltakene, begynte guvernøren på en skrytetale til misjonæren. Han mente at i vesten elsket folk de fattige, og han likte at man ikke sløste med mat. Selv hadde han vært i USA og lagt merke til hvordan folk tok med restene hjem i doggybag uten at dette førte til at de mistet ansikt. I Kina sløser man altfor mye ved å bestille alt for mange retter av høflighetsgrunner. Dette var ikke bra, mente han. Å ikke sløse med ressurser var et bra ideal. Kontrasten mellom denne skrytetalen og lunsjen viseguvernøren var vertskap for rett etterpå, må i all nøkternhet kunne beskrives som grell. Klokken var bare elleve på formiddagen, og vi ble loset inn i et stort rom med et stort, rundt bord. Inn strømmet diverse mennesker, med ymse politisk tilknytning til viseguvernøren og prosjektet. Så kom den ene retten etter den andre på bordet. Det ville ingen ende ta på maten som ble båret inn. Til tross for at klokken enda ikke hadde blitt tolv, var viseguvernøren ivrig på å skåle. I følge kinesisk kotyme, var det så og si umulig for de andre mennene som var tilstede å la være å drikke når han skålte med dem. I tillegg gikk det sport i tømme glasset helt til bunns, noe man vanligvis oppfordrer til, men sjeldent presser folk til å gjøre. Enden på visa var at hele selskapet antok en meget fuktig karakter, noe som igjen førte til festlige aktiviteter som at de tilstedværende ble oppfordret til å reise seg opp og synge, mens de andre klappet takten – oss nordmenn inkludert.

Kontrasten mellom retorikken på møtet og den store lunsjen var stor. Dette var også første og siste gang jeg var vitne til at en lunsj antok en så overdådig og fuktig form.

Det ble tydelig at det ikke nødvendigvis lå en handlingsrettet intensjon bak alt som ble sagt på disse møtene. Dette ble også bekreftet av de kinesiske bistandskonsulentene som så på det som sin arbeidsoppgave å snakke med myndighetsrepresentanter de stolte på under fire øyne for å finne ut av de virkelige problemene og finne fram til arbeidsløsninger.

Denne situasjonen kan tjene som et eksempel på de to viktigste delene av den kinesiske diskursen som trådte i kraft i det norsk-kinesiske samarbeidet. For det første var de lokale myndighetene representanter for den nasjonale politiske linje. I og med at regjeringen har som politisk mål å gjøre noe med de økonomiske ulikhetene i Kina, kan man tenke seg at norske bistandspenger kommer godt med for lokale embetsmenn som, med en slunken pengekasse, skal administrere områder som har mange udekkete behov. I tillegg til dette er det slik at alt samarbeid må operasjonaliseres gjennom å knytte personlige relasjoner til samarbeidspartneren. Dette er et uunngåelig premiss for all avtaleinngåelse og alt samarbeid i Kina. Relasjonene dannes gjennom et resiprositetssystem som på kinesisk kalles guanxi, som betyr relasjon. Guanxi kan defineres som et personsentrert nettverk som dannes og opprettholdes ved hjelp av utveksling mellom varer og tjenester (Yan, 1996:14). Den overdådige lunsjen jeg nettopp har beskrevet, er et typisk eksempel på hvordan guanxi praktiseres. Her tjener en ritualisert måte å dele et måltid på, der spesielle regler for hvordan vertskap og gjester skal omgås, til å skape relasjoner mellom partene. I neste kapittel skal jeg diskutere dette fenomenet mer inngående. For den videre diskusjonens del er det imidlertid viktig å merke seg at det å inngå guanxirelasjoner er en ufravikelig del av den kinesiske konteksten som bistandsarbeidet foregår i.

Snakke sammen. Et bakhtiniansk perspektiv på samarbeid

Hittil i kapittelet har jeg presentert tre parter som forholder seg til hverandre i de norske bistandsprosjektene i Kina. Jeg har også hevdet at alle påvirker prosjektene gjennom sin unike posisjon som agerende mennesker og som historiske og kulturelle produkter. Videre skal jeg bruke Bakhtins språkteorier for å si noe om hvordan

kommunikasjonen mellom de tre partene kan forstås. Jeg har i stor grad valgt å basere meg på tolkninger av Bakhtins teorier som er gjort av akademikere med større kjennskap til hans voluminøse bidrag enn det jeg har. Jeg håper at dette gjør at min analyse får mer substans, da disse bidragene belyser Bakhtins teorier med en innsikt jeg ikke kunne ha kommet til på egenhånd under arbeidet med denne avhandlingen.

En ytring er aldri bare en ytring. Dette, noe banale, utsagnet er Bakhtins språkteori i sin aller enkeste form. Et verbalt eller tekstlig produkt preges nemlig på alle måter av konteksten det ytres i. Denne konteksten er sammensatt av flere faktorer: den historiske og sosiale bakgrunnen for ytringen, øyeblikket ytringen forekommer i og mottakeren av ytringen (Skorgen i Skorgen og Holm, red., 2006:7-8). På denne måten er ytringen alltid en del av en dialog som foregår på flere nivåer. Ytringen er myntet på mottakeren; den har en *adressivitet*, og den ”snakker med” den komplekse konteksten den springer ut fra. Ytringens adressivitet er, ifølge Bakhtin, dens grunnleggende kjennemerke (2006:10). Mottakerens kontekst og reaksjon er dermed sentral for ytringens innhold (2006:8). På denne måten kan man si at ytringen aldri oppstår i et vakuum. Samtidig kan den ta forskjellige former. Den kan være monologisk, dialogisk eller polyfon. Den dialogiske og polyfone ytringen innretter seg mot et potensielt svar fra mottakeren (2006:40, mens den monologiske ikke lar adressaten komme til orde. Den vestlige orientalistiske diskursen er et eksempel på en slik monologisk diskurs (2006:46).

I det norske bistandsarbeidet i Kina kommer både monologiske og polyfone ytringer til syne. Den norske bistandsdiskursen er, eller blir gjort, monologisk ved at den bygger på en antatt universalisme. Den monologiske formen blir, etter min mening, opprettholdt av de to andre partene, misjonærene og kineserne, ved at de, som en del av en strategi, snakker diskursen etter munnen. Ved å bevisst ikke yte motstand mot bistandsdiskursen, sikrer de penger til prosjektene. Opprettholdelsen av bistandsdiskursen som en monologisk ytring kommer fram gjennom en annen type ytring som også opererer i denne sammenhengen. Jeg mener at møtet mellom misjonærene og kinesiske myndigheter og landsbyfolk er av en utpreget polyfon karakter. De polyfone samtaler foregår mellom de to partene som er fysisk tilstede i

arbeidet i Kina. Nedenfor skal jeg forklare hvordan bistandsdiskursen også er tilstede i samtalen, selv om den er en metafysisk størrelse. Før jeg gjør dette, vil jeg ta for meg Bakhtins polyfonibegrep og beskrive misjonærenes og kinesernes samarbeid ved hjelp av det bakhtinianske perspektivet.

Dialogen hos Bakhtin (motiveres) på et eksistensielt og fenomenologisk nivå utfra innsikten om at språklige ytringer skjer langs grenser, slik at hver og en ytrer seg ut fra sin unike posisjon i verden. Den andre kan således forstå aspekter ved meg selv som jeg ikke har tilgang til. (Torgeir Skorgen, 2006:39)

Dette utsagnet fra bakhtinkjenner Skorgen beskriver utgangspunktet for å forstå Bakhtins begrep *polyfon ytring*. Bakhtins språkteorier bygger på hans erkjennelse av at ytringer, enten de er tekstlige eller verbale, alltid forholder seg til menneskers kroppslige erfaringer og den enkeltes verdensanskuelse (2006:40). På den måten definerer Bakhtin en ontologi som jeg vil legge til grunn for min videre argumentasjon.

Torgeir Skorgen definerer fire punkter som beskriver polyfonien: 1) Polyfone ytringer utspilles på grensen mellom kulturelle og individuelle ytringskontekster og er knyttet til den spesifikke dialogsituasjonen. 2) Den innebærer to parter som representerer ulike verdensanskuelser. 3) Den polyfone ytringen er innrettet mot det potensielle svaret fra den man henvender seg til og 4) den forholder seg til tidligere og fremtidige ytringer (2006:40). Som sitatet over indikerer, innebærer samtalen, eller dialogen, hos Bakhtin at partene evner å ta innover seg den andres ståsted. Denne innsikten påvirker ytringen fordi den alltid er rettet mot dialogpartnerens svar. På den måten innebærer også den polyfone ytringen et forhandlingsrom fordi den forholder seg til konteksten den skapes i, hvis ikke hadde det vært en monologisk ytring.

Bakhtin anvender polyfonibegrepet for å analysere Dostojevskijs romaner, og Skorgen anvender det for å kaste nytt lys over Ibsens Peer Gynt (2006:41). Jeg mener at polyfonibegrepet også kan brukes til å analysere samtalen mellom to parter, hvis vi ser på polyfonibegrepet som en videreføring av Goffmans rolleteori. Som kjent går

Goffmans rolleteori ut på at man på en og samme tid er et individ med egen vilje og eget handlingsrom og et sosialt vesen som aktivt må forholde seg til samfunnets, gruppens eller situasjonens normer og regler. Goffman henter begrepsapparatet sitt fra teateret, der forventingene i ulike situasjoner og kontekster karakteriseres som fasadeområde (*frontstage*). Det private handlingsrommet kaller han kulisser (*backstage*), mens vi alle spiller rollene våre på de to scenene på den måten som er mest strategisk for oss selv. (Goffman 1992:197) På den måten definerer Goffman en teori om hvordan mennesket opererer i verden; vi er til en viss grad bundet til konteksten vi er en del av, samtidig som vi hele tiden velger hvordan vi forholder oss til denne. På samme måte definerer Bakhtin et ontologisk premiss der aktøren befinner seg i skjæringspunktet mellom kontekst og individualitet. Vi kan sammenligne Goffmans *frontstage* med Bakhtins *kulturelle ytringskontekst* og likeledes *backstage* med *individuell ytringskontekst*. Både Goffman og Bakhtin forutsetter at individet har en slags metaforståelse av situasjonene de er i. Hvis individet selv kan velge innenfor et handlingsrom, må det nødvendigvis også ha et slags overblikk over valgene og dermed et overblikk over situasjonen. Når individet har dette overblikket, vil det også ha en forventning til hva slags reaksjon det vil få på den valgte handlingen eller ytringen. Så langt er Goffman og Bakhtin på linje. Når jeg hevder at Bakhtins teorier kan sees på som en videreføring av Goffman, er det fordi Bakhtin snakker om at partene i en dialog også har et godt overblikk over hverandres verdenanskuelser (2006:39). Den polyfone samtalen forutsetter nemlig at partene aktivt forholder seg til den andres ståsted. På den måten kan de ha de mest realistiske forventingene til hvordan deres ytringer blir mottatt. På godt norsk: de klarer å oppnå en god kommunikasjon.

Hvordan passer så Bakhtins polyfonibegrep inn i denne sammenhengen? Mitt datamateriale baserer seg på situasjoner der mennesker fra to ulike land og vidt forskjellige tradisjoner møtes. Man kan derfor spørre seg om hvorvidt en teori som Bakhtin selv har anvendt på en roman, er overførbar til en virkelig dialogsituasjon. Romanen har jo en forfatter og dermed bare et overordnet meningsunivers. I den virkelige verden er det, som jeg har argumentert for tidligere, få universelle verdier. Hvor dyp forståelse partene i Kina har for hverandre, er vel umulig å komme til

bunns i. Jeg mener allikevel at et av de mest fremtredene trekkene ved det norsk-kinesiske samarbeidet var at begge parter var innstilt på å forstå hverandre og ta hensyn til hverandres verdensanskuelser – eller det de trodde var den andres verdensanskuelse.

Den bakhtinianske polyfonien bygger, som nevnt, på et fenomenologisk utgangspunkt. Dette betyr at den ikke kan være løsrevet fra tid og sted eller deltakernes kroppslige erfaringer. Så langt stemmer teorien med de norske informantenes oppfatning av hvordan arbeidet måtte foregå. Den personlige kontakten med samarbeidspartnerne var helt sentral for å få i stand prosjektene. Dette ble forklart med at den kinesiske ”kulturen” var utformet på en slik måte at ingen avtaler kunne inngås uten at man hadde gjensidig personlig tillit og var en del av hverandres nettverk. Å ha nettverk blir ansett som helt essensielt for å klare seg i Kina. Derfor er det ikke rart at denne forklaringen blir brukt av både nordmenn og kinesere. Det bakhtinianske perspektivet støtter for såvidt denne forklaringen, men trekker betydningen av personlige relasjoner opp på et mer universelt nivå. Uansett tror jeg vi kan tillate oss å legge denne fenomenologiske tilnærmingen til grunn i dette tilfellet. Gjør vi dette, må vi også ta innover oss at det som skjer under de konkrete møtene er av betydning for utfallet av prosjektene. Dette betyr at relasjonen mellom nordmennene og kineserne er mindre assymetrisk enn om vi hadde lagt til grunn at bistandsdiskursen er totalt dominerende for arbeidet. I følge klassisk gaveteori vil det å være i giverens posisjon ofte medføre at man har et slags overtak over mottakeren. Dette kan man også argumentere for i denne sammenhengen. Allikevel tillater det bakhtinianske perspektivet oss å se at mottakeren må få legge noen premisser for arbeidet for at det i det hele tatt skal bli noe prosjekt. At misjonærene igjen og igjen understreket betydningen av gode relasjoner med de kinesiske samarbeidspartnerne, støtter dette synet.

Dialogen som arbeidsform

Alle turene jeg var med på, kan tjene som eksempler på hvordan det ikke bare ble bedrevet en dialogisk samtale, men også et dialogisk samvær mellom misjonærene og

de kinesiske samarbeidspartene. Både aktivitetene og møtevirksomheten bar preg av dette. En av reisene til et prosjektområde begynte med kortspill og endte med en noen motvillig deltakelse på åpningen av et grendehus. Begge aktivitetene er viktige brikker i relasjonen mellom representanene for bistandsprosjektet og lokale myndigheter. To misjonærer, en bistandskonsulent og jeg ankom dette prosjektområdet, som ligger i et tropisk klima mot grensen til Burma. Vi ble tatt imot av de nærmeste samarbeidspartnerne, som i dette området er departementet for utenlandshjelp (DU) i fylket. Som seg hør og bør i Kina, ble vi rett etter ankomst tatt med på middag av partnerne. Restauranten bestod av enkle, men sjarmerende bambushytter. Det skulle ta litt tid å ordne maten, så vi satte oss ned utenfor på noen små bord. Mens vi ventet ble vi servert solsikkefrø og drikke. Myndighetspersonene sa at de visste at nordmennene var kristne og derfor sannsynligvis ikke ville ha noe alkohol. Vi som hadde kommet langveisfra, ble enige om at vi hadde lyst på litt øl. Mens vi ventet på maten, lærte vi et kortspill av vertskapet. Kortspillet skulle bli vår foretrukne fellesaktivitet foran måltidene gjennom hele turen. På dette tidspunktet hadde det rukket å bli vår i Kina og solens sterke stråler nådde huden vår der vi satt på lave stoler rundt det lave bordet utenfor bambushytten. Som nordmenn var både misjonærene og jeg solhungrige og kunne tenke oss å innta maten ute. Kineserne var imidlertid besværet. Ikke bare var det varmere ute enn inne, brunfargen som vi norske ønsket velkommen, var ikke noe som var videre ettertraktet i Kina der lys hudfarge er synonymt med skjønnhet. Kineserne satt rundt utebordet og prøvde å vri seg ut av solen og inn i de små skyggeflekkene som ble dannet av taket på bambushytten. Det tok litt tid før de solglade av oss oppfattet at ikke alle syntes det var supert å få stimulert pigmentproduksjonen, men da vi først gjorde det, ble det ganske kjapt avgjort at måltidet burde inntas innendørs. Den høflige, men vennskapelige tonen mellom delegasjonen fra bistandskontoret og lokale myndigheter skulle fortsette gjennom hele turen. Særlig førte kortspillet til stadige humoristiske situasjoner, alt etter hvor glade vinnerne ble over å vinne og hvor sure taperne ble over å tape.

Den lyttende holdningen fra begge sider av bistandsarbeidet ble også tatt med inn i møterommet. Under planleggingsmøtene mellom DU og misjonærene ble det diskutert hva slags prosjekter man skulle ha og hvordan man skulle bruke pengene i dette

området. Det var DU som hadde ansvaret for å sondere terrenget og foreslå ulike prosjektlandsbyer og tiltak. Stort sett var partnerne på linje med hverandre. I dette området ble det satset mye på ulik kursvirksomhet, og DU foreslo flere tiltak for utvidet denne virksomheten. Blant annet ville de foreta en undersøkelse i de dårligere stilte områdene i fylket for å kartlegge hva slags kursing som kunne være aktuelt. Dette harmonerte med misjonærenes ønsker om å satse på ulike kompetansetiltak. Fra før av finansierte bistandspengene yrkesopplæring for tenåringer i området. Noen kompromisser måtte imidlertid også inngås fra norsk side for at samarbeide skulle fungere, ifølge misjonærene. Det hele stod om toalettbygging. DU vill gjerne bygge toalettthus bestående av opp til åtte toaletter i hver enhet. Tidligere hadde bistandsprosjektet finansiere noen slike, og nå foreslo altså DU å bygge fler. Etter litt diskusjon kom partene fram til at de kunne budsjettere noen penger til å bygge toaletter. I en samtale jeg hadde med misjonæren senere på dagen, fortalte han at toalettbyggingen egentlig var litt på siden i forhold til hva organisasjonen anså som viktig arbeid. DU argumenterte for at man trengte toaletter fordi folk for tiden gjorde fra seg over alt i landsbyene. Misjonæren mente at riktignok kunne man forsvare denne aktiviteten med at de bedret helseforholdene i området, men samtidig kunne en langt billigere løsning være å sette to tømmerstokker over et hull. Denne typen kinesiske utedo var vanlig i landsbyene og ville i utgangspunktet gjøre samme nytten med tanke på problemet som DU ville løse. Misjonæren trodde at moderne toaletter delvis ble oppfattet som et statussymbol og at dette var en av årsakene til at de lokale myndighetene argumenterte for å få dem bygget. Allikevel synes han det var greit å være med på å delfinansiere dette prosjektet, fordi han mente at det kunne gi innpass for det organisasjonene egentlig ville holde på med i området, nemlig kursvirksomhet. Misjonæren var opptatt av at prosjektene skulle styrke folks kunnskaper og tro på egne evner, men mente at man trengte praktiske midler for å nå et slikt mål. Han sa det best selv på denne måten: *Vi kan ikke bare kjøre rundt og si til folk at vi tror på dem.* Med dette mente han at det var gjennom konkrete aktiviteter at man kunne nå fram med det man helst ville, nemlig en holdningsendring hos målgruppen.

Bestrebelsene på å komme hverandre i møte endte av og til i situasjoner som man helst kanskje hadde unngått, men som det ble umulig å si nei til. Avslutningen på denne turen var et godt eksempel på dette. I flere dager hadde DU og misjonærene reist rundt til ulike prosjekter og drevet utstrakt møtevirksomhet med flere lokale ledere og departementer. Både avstandene og møtene hadde vært lange. I tillegg hadde mange timer gått med til å planlegge prosjektene i samarbeid med DU. Den siste dagen var også fylt med diverse reise- og møtevirksomhet. Vi som skulle avgårde til flyplassen neste dag, gledet oss til å ha en rolig kveld på hotellet. På formiddagen fortalte lederen i DU at vi hadde blitt invitert til åpningen av et kommunehus samme kveld. De to misjonærene var ikke spesielt interessert i å takke ja til dette tilbudet. De ymtet derfor frem på at det hadde vært noen intense dager og at de egentlig kunne tenke seg å ha en rolig kveld. DU-lederen fortsatte å fortelle om dette fine arrangementet. Hennes åpenbare iver etter å få oss med gjorde at det ikke var mulig å svare nei der og da. I løpet av dagen ble det tatt opp et par ganger og misjonærene prøvde diskret å uttrykke sin manglende lyst til å gå på arrangementet. Misjonærene og bistandskonsulentene snakket seg i mellom om at de hadde veldig liten lyst til å dra langt avgårde til et område de ikke arbeidet i, for å være med på en åpning av et lokalt grendehus. Etterhvert ble det ganske tydelig at det ikke var mulig å si nei. Det var aldri en åpen diskusjon om hvorvidt vi skulle dra eller ikke. Den subtile insisteringen ved at DU-lederen fortsatte å snakke som om vi skulle dra, gjorde at bistandskonsulentene og misjonærene forstod at det ikke var mulig å avslå tilbudet. Vi kjørte dermed ut til denne landsbyen som var pyntet til fest og full av folk som skulle overvære åpningen. På det lille torget som huset var bygget ved, var det blitt stilt opp stoler til publikum. Foran var det en bordrekke som de ulike offisielle representantene satt bak med ansiktet vendt mot publikum. Vi ankom rett før seremonien skulle begynne, og gikk forbi resten av de fremmøtte idet vi ble plassert på første rad. Seremonien satte i gang. De offisielle representantene holdt taler, så var det et lite dansenummer og så var seremonien over. Etterpå spiste vi pliktskyldigst litt middag før vi dro tilbake til hotellet før noen viste tegn til å trekke seg tilbake. Grunnen til at DU-lederen ville ha oss med på denne tilstelningen var åpenbart at vi som utlendinger ble benyttet som en slags sosial kapital. Dette ble særlig understreket

av at vi ble så synlig plassert både under seremonien og middagen. Dette aspektet ved relasjonene skal jeg komme tilbake til i neste kapittel.

Denne turen er et typisk eksempel på hvordan partene både sosialt og i forhandlingssituasjoner er i en polyfon dialog. Alle aktørene både kan og vil ta den andres verdensanskuelser i betrakning. Dette fører til både uttalte og uuttalte forhandlinger, og begge parter prøver å finne ut hvordan man må innrette samarbeidet. Den pragmatiske holdningen misjonæren hadde til eksempelvis toalettbyggingen, viser at til tross for det assymetriske forholdet som ligger i at nordmennene er givere og dermed også beslutningstakere i siste instans, forsøkes den skjeve relasjonen redusert i selve samarbeidet. De ulike små eksemplene fra denne turen, fra restauranten, til møtet og til grendehusåpningen, mener jeg viser at den polyfone dialogen er mulig. I et bakhtiniansk perspektiv kan man si at den er mulig fordi partene klarer å forholde seg aktivt til den andres ståsted i de ulike situasjonene.

Den polyfone samtalen

Hvordan foregår så den polyfone samtalen mellom nordmennene og kineserne? Jeg nevnte over at det var tydelig å se at begge parter bestrebet seg på å forstå og forholde seg til den andres verdensanskuelser. Dette ble til dels uttalt ved at de roste det de anså som særtrekk ved hverandres kulturer. Samtidig var det mange ganger klart at de viste forståelse for hva som var den andres kulturelle ytringskontekst og hva som var den individuelle ytringskonteksten. Den kulturelle ytringskonteksten (frontstage) var for kineserne helt klart den politiske rollen som de aller fleste hadde, enten de var landsbyledere eller høyerestående myndighetsfolk. Det sterkeste uttrykket for dette var at de var representanter for landets politiske linje. Dette førte til at de ikke kunne si noe som kunne oppfattes som kritikk mot myndighetene. Bakgrunnen for denne kulturelle ytringskonteksten samsvarer med utleggingen om den kinesiske politiske diskursen som jeg har gjort rede for tidligere i dette kapitlet. Nordmennene var svært opptatt av å ta hensyn til dette og det ble derfor sjeldent stilt kritiske spørsmål under møtene. Det var heller ikke aktuelt med direkte konfrontasjon hvis noe hadde gått galt under gjennomføringen av prosjektet.

Misjonærenes kulturelle ytringskontekst bestod først og fremst i at de var nordmenn og representanter for misjonsorganisasjoner med lang historie i Kina. Denne kulturelle ytringskonteksten kan vi finne bakgrunnen til i misjonsdiskursen som jeg har beskrevet tidligere. I misjonærenes tilfelle kan man kanskje også hevde at den individuelle ytringskonteksten i noen tilfeller sammenfaller med den kulturelle. Jeg tenker særlig her på de misjonærene som kom fra familier der de siste tre generasjoner er Kina/Asiamisjonærer. Som nordmenn ble misjonærene fritatt fra å følge noen kinesiske normer og regler. De bestrebet seg på å være høflige og være med på de sosiale premissene, men kunne også sette grenser som ble respektert. For eksempel kunne de si nei til å drikke alkohol mens den kinesiske staben ved bistandskontoret i mange tilfeller måtte drikke selv om de ikke ville. Her kunne misjonærene bruke den kulturelle ytringskonteksten som nordmenn til sin fordel. De kunne forklare oppførselen sin med at de var utlendinger, noe som ble godtatt av de kinesiske partnerne. Et eksempel på dette har jeg beskrevet i tilfellet da vi satt utenfor bambushytterrestauranten og skulle bli servert drikke. Vertskapet visste at misjonærene var kristne og derfor ikke alltid drakk. Som det skal komme fram av neste kapittel, var det i utgangspunktet vanskelig å få aksept for å ikke drikke i en formell, sosial situasjon, men i kraft av å være norsk og kristen, ble dette akseptert. Den kinesiske staben fortalte også at det var et poeng at nordmennene ble framstilt som sjefer for prosjektene fordi de ikke måtte følge spillereglene for nettverksrelasjoner. Fordi nordmennene var fra en annen kultur kunne de bli tilgitt at de ikke alltid fulgte reglene for resiprositet. Derfor kunne de ta upopulære avgjørelser uten at det fikk like store konsekvenser som hvis den kinesiske staben gjorde det.

De individuelle ytringskontekstene må i denne sammenhengen kunne karakteriseres som enkeltpersonenes interesse for og mål med prosjektene. Jeg ble forklart at det å finne samarbeidpartnere som var oppriktig engasjert i prosjektene, var en viktig suksessfaktor i bistandsarbeidet. For eksempel kunne en myndighetsperson fortelle om utfordringer og problemer under fire øyne, men ikke i et offisielt møte. Et eksempel var da en av de lokale samarbeidspartnerne i et av prosjektområdene ringte til bistandskontoret og ba om hjelp til å løse et vanskelig problem som hadde oppstått. Han kunne fortelle at en mann som var blitt dømt for pedofili hadde sluppet ut av

fengsel, og var nå kommet tilbake til en landsby en fylket. Nå var myndighetene redd for at han kunne komme til å begå nye ugjerninger, og lurte på om misjonærene kunne hjelpe på en eller annen måte. Misjonærene tolket denne forespørselen både som et uttrykk for ekte engasjement fra denne kontaktpersonen og hans departement og som et tillitserklæring. Denne typen assistanse var jo litt utenom det vanlige, men appellerte også til misjonærenes egen individuelle ytringskontekst som ektepar med tre små barn. Forespørselen førte til at det mens jeg var på feltarbeid, ble satt igang et prosjekt for å kartlegge barnas helse og sosiale situasjon. Det ble også gjennomført kursing av lærerne på skolen i landsbyen. Det fremtidige målet med prosjektet var å bidra til å skape et nettverk rundt barna som kunne forhindre at de havnet i sårbare situasjoner.

Under denne turen ble både den kulturelle og den individuelle ytringskonteksten svært tydelig. Det var tydelig at det personlige engasjementet var stort både hos misjonærene og hos den nærmeste lokale samarbeidspartneren. Dette var også grunnen til at hele prosjektet kom i stand. I tillegg var det veldig tydelig at den kinesiske, politiske diskursen som danner den kulturelle ytringskonteksten, var svært fremtredende i dette prosjektsamarbeidet. Den kinesiske bistandskonsulenten som var med på alle møtene, fortalte meg at det var veldig vanskelig for ham å forstå hva myndighetspersonene faktisk mente med det de sa. Videre forklarte han at for å forstå hva som egentlig foregikk, måtte han snakke med en av myndighetsrepresentantene som han hadde et tillitsforhold til og nærmest få oversatt fra myndighetsspråk til lekmannsspråk. Denne lokale samarbeidspartneren var han som hadde tatt kontakt med bistandskontoret angående det nye barnetiltaket Mannen hadde en lavere politisk stilling som gjorde at han ikke kunne snakke så mye selv på møtet, forklarte bistandskonsulenten. Derfor ble mye viktig informasjon og mange forslag utvekslet under fire øyne. Misjonorganisasjonen hadde jobbet i dette området i ti år. For det meste hadde prosjektene vært av praktisk art som bygging av biogasstanker og lignende. Måten det blir kommunisert på her, er interessant å reflektere over. Graden av tillit virker relativt høy mellom partene. Allikevel skjer den direkte kommunikasjonen bare innenfor den individuelle ytringskonteksten. Når det er den kulturelle ytringskonteksten som råder, det vil si under møtene, er kommunikasjonen

preget av et vanskelig tilgjengelig politiske språk, snarere enn åpen kommunikasjon. Det interessante her er hvordan partene benyttet seg av innsikten i disse ulike kommunikasjonsnivåene for å få utvekslet informasjon og gjennomført et hensiktsmessig samarbeid.

På den måten ble reglene som gjaldt i den kulturelle ytringskonteksten fulgt samtidig som det personlige engasjementet kom til uttrykk. Vi kan si at partene lytter seg inn på hverandre og former ytringene sine med en forventning om hva motpartens svar vil være. Dette er essensen i Bakhtins ytringsteori.

Den polyfone samtalen gjør det dermed mulig for begge parter å bevege seg mellom sosiale normer i konstruktivt arbeid med prosjektene. Det at begge parter hadde et bevisst forhold til den andres kulturelle bindinger, er i tråd med Bakhtins tanker om at dialogpartneren har mulighet til å forstå aspekter ved partneren bedre enn partneren forstår seg selv. Dette perspektivet åpner for å vise hvordan bistandsarbeid er mer enn at ett system møter et annet. Når analysen min ikke bare dreier seg om at bistandsdiskursen møter kinesisk politikk, men vektlegger betydningen av å se på aktørenes forhold til både den individuelle og kulturelle ytringskonteksten, viser jeg hvordan disse har et handlingsrom til tross for at de forholder seg til en dominerende bistandsdiskurs.

Superadressaten

Så langt har jeg sagt noe om hvordan vi kan beskrive samarbeidet mellom misjonærene og de kinesiske samarbeidspartnerne. Jeg har hevdet at alle aktørene tar med seg både sin sosiale bakgrunn og personlige egenskaper inn i et samarbeid som baserer seg på dialog. Jeg har også tatt for meg Bakhtins teorier om dialogen, der hovedpoenget er at en ytring alltid har en *adressivitet* og en mottaker som hos Bakhtin kalles *den andre* (2006:272). Så langt har jeg imidlertid bare snakket om to parter i dialogen, nemlig norske misjonærer og kinesiske politikere. Den tredje og siste parten, norske bistandsmyndigheter, vil jeg også hevde er en part i samtalen – om enn i en litt annen form enn de to andre.

Ved første øyekast skulle man tro at misjonærene, som i hovedsak driver Norad-støttede prosjekter, var agenter for norsk bistandspolitik. Over har jeg vist at dette er en for enkel fremstilling av bistandsarbeidet. Allikevel mener jeg at den norske bistandspolitikken er høyst tilstede i den norsk-kinesiske dialogen. Den er tilstede gjennom å være en såkalt *superadressat*. Bakhtin beskriver superadressaten på denne måten:

Men bortsett fra denne adressat (den anden) forudsætter forfatteren til ytringen mere eller mindre bevidst en højeste overadressat (den tredje), hvis absolutt retfærdige responsforståelse forudsættes enten i det metafysiske fjerne, eller i en fjern historisk tid (smuthulsadressat). I forskjellige epoker og ved forskjellige verdensanskuelser får denne overadressat og hans ideelt rigtige responsforståelse forskjellige konkrete udtryk (gud, den absolutte sandhed, den upartiske menneskelige samvittighedsdom, folk, historien dom, videnskab og så videre) (Bakhtin 1995:65-66 i Andersen i Skorgen og Holm red., 2006:273)

Overadressaten som i oversettelsen av Bakhtin har blitt til superadressat (2006:273) er altså enda et aspekt ved dialogen. Dermed har dialogen, ifølge Bakhtin, tre deltakere: avsender (som Bakhtin kaller *autor*), den andre som er ytringens konkrete adressat og *superadressaten* som er en slags overgripende instans. Superadressaten er, i følge Bakhtin-kjenner Nina Møller Andersen, alltid usynlig tilstede i kommunikasjonen mellom sender og mottaker og står over dialogens deltakere (2006:277). Karakteristisk for superadressaten er at den er metafysisk fjern, men analyserbar fordi den setter spor i språket (2006:274). Superadressaten kan, ifølge Andersen, deles opp i fire undertyper: 1) ideen om å bli hørt, 2) den evige leser, 3) en spesiell diskurs (tilsvarende Foucaults diskursorden og 4) vitenskapsmannen som jobber med superadressaten (2006:278). På den måten gir Bakhtin oss et verktøy for å få en dypere forståelse av dialogen fordi vi nå kan analysere den på alle nivåer. Individets egenskaper, aktørenes sosiale rammer, den konkrete situasjonen (tid og rom) og overbyggingen – det usynlige som alle henvender seg til, samtidig som de henvender seg til hverandre. Definisjonen av en superadressat gjør oss dermed i stand til å si noe om hvordan vi kommuniserer på flere nivåer samtidig.

I den norske bistandsarbeidet i Kina kan vi identifisere to superadressater i form av den norske bistandsdiskursen og den kinesiske politiske diskursen. Den kinesiske politiske diskursen komme fram i eksemplene der møtene mellom misjonærene og myndighetspersoner foregår i et så byråkratisk språk at de kinesiske bistandskonsulentene må ha samtaler under fire øyne for å forstå hva som egentlig foregår. Den norske bistandsdiskursen kommer i det fysiske møtet mellom partene til syne i hvordan man snakker om de norske kravene til bistand. Et eksempel fra et møte illustrerer dette:

Vi er i et møterom i andre etasje over restauranten i en liten landsby sør i Kina, en busstur fra grensen til Burma. En forsamling sitter i en hestesko som fyller hele rommet. For det meste unge kvinner og menn. De ha tatt på seg finstasen, men ser fattigslige ut. Slitte dresser og sko. En minoritetsdrakt laget av billig stoff. Jeans, skyjakke og flip-flops. Noen skiller seg ut. Nye blazere og sko og mindre dratt i ansiktet. De er fra myndighetene. De andre er lokale landsbyledere som har tatt turen til det fattige distriktets sentrum. De skal diskutere hvordan de Noradstøttede prosjektene fungerer, hva som trengs framover og hvordan de kan planlegge så godt som mulig. Diskusjonen går livlig. Mange snakker om hvordan man kan engasjere innbyggerne i landsbyene. *Vi må ha større prosjekter sånn at alle kan se at de har en effekt*, sier en av viseguvernørene. *Vi må ha ledertrening slik at vi kan skape en holdningsendring*, sier en annen viseguvernør. *Jeg tror at folk vil forandre holdning til biogassprosjektet hvis lederne går foran med et godt eksempel*, sier en partisekretær i ungdomspartiet. En av de kinesiske medarbeiderne til den norske misjonsorganisasjonen som driver bistandsprosjektene bryter inn: *Når det gjelder for eksempel biogassprosjektene i landsbyene kan det bli et problem at folk ikke vil ta vare på det hvis de bare får det. Derfor er det viktig med deltagelse. Via opplæring og "training" kan man vise folk hvilke (utviklings)muligheter som finnes. Man tenker ofte på ressursene utenfra mens man overser landsbyens egne ressurser.*

Superadressatens plass i ytringsteorien gjør oss i stand til å forstå samtalene mellom misjonærene og deres kinesiske samarbeidspartnere. I begynnelsen av dette kapittelet beskrev jeg hvordan noen begreper går igjen i prosjektsamtalene. Særlig er det mye

snakk om lokal deltakelse og eierskap fra begge sider. Nordmennene kan for eksempel si ting som at ”dette er deres prosjekt, det er ikke Norges prosjekt eller bistandskontorets prosjekt, men landsbyens”, hvorpå kineserne kvitterer med å si at det er viktig at alle er med og hjelper og at alle i landsbyen er med og deltar. Denne samtalen kan i seg selv virke merkelig, siden alle i rommet vet at det er sterke hierarkiske strukturer som trår i kraft når prosjektet skal administreres. Som tidligere nevnt, ble disse utsagnene også kommentert av den kinesiske staben på bistandskontoret som uttrykk for en ”pleasing culture”. Fra mitt synspunkt er det like rart at nordmennene fortsetter å snakke om lokal deltakelse på den måten når organiseringen av prosjektene alltid foregår gjennom det politiske hierarkiet. Denne måten å samtale på begynner først å bli forståelig hvis vi tar i betraktning at det finnes en tredje usynlig part i dialogen. Dialogen blir forståelig hvis vi kan se på bistandsdiskursen som en superadressat. Hvis bistandsdiskursen er en superadressat kan vi også gå ut fra at misjonærene og deres kinesiske partnere snakker sammen innenfor en felles definert, men uuttalt, ramme. Dermed har begge parter ytringer to adressater: de fysisk tilstedeværende mottakerne og den metafysiske mottakeren – bistandsdiskursen. Alle aktørene kommuniserer på disse to nivåene og er samtidig, på et eller annet plan, klar over at noen utsagn er mest rettet mot den andre (altså de tilstedeværende) mens andre utsagn er mest myntet på superadressaten. Den direkte dialogen mellom misjonærene og kineserne kan for eksempel sies å være planleggingen av prosjektet. Det kunne være mange hensyn å ta som innhøstingsperiode, regntid og annet. Samtalene om disse hensynene var viktige for å få til en god gjennomføring. Det ble også ytret behov utover det som ideelt sett skal inngå i norske bistandsprosjekter, men disse behovene kunne bli hørt hvis nordmennene anså det som viktig for å få innpass i prosjektområdene. I disse tilfellene var det viktigere å kommunisere med den andre enn med bistandsdiskursen, og man valgte da å se bort fra denne. I andre tilfeller, som beskrevet over, var det helt klart bistandsdiskursen ytringen var adressert til.

Bakhtins ytringsteori gjør noe interessant med analysen av samarbeid på tvers av verdenanskuelser. Ikke bare gir den oss anledning til å gi en tykk beskrivelse⁷ av en dialog mellom flere parter. Ideen om en superadressat setter samtidig såkalte ”kulturelle” forklaringer til side til fordel for tanken om individenes evne til å forstå og handle etter de samme premissene. Gjennom en analyse av den polyfone samtalen og deltakernes forhold til superadressaten, kan vi dermed avdekke hvordan det som kan oppfattes som en hegemonisk diskurs, ikke nødvendigvis er det i ordets bokstavelige forstand. Hvis vi sammenligner dette med for eksempel Fergusons bruk av Foucaults teorier, kan vi se et skille i argumentasjonen om i hvilken grad bistandsdiskursens premisser har en legitimitet som gjør at den oppfattes som en slags sannhet eller fasit. Slik jeg har forstått Foucault, mener han at det hele tiden forhandles om diskurser. På den måten utfyller muligens Bakhtin og Foucault hverandre, fordi Bakhtin gjør det mulig å avdekke disse forhandlingene gjennom sin ytringsteori. Samtidig kan det virke som at mye av utviklinglitteraturen analyserer bistandsdiskursen dit hen at den er en fastlåst størrelse som hele tiden reproducerer de samme oppfatningene og den samme makten. Selv om det er vanskelig å se bort fra at dette skjer på systemnivå, mener jeg altså at bidragsytere som Ferguson overser det som skjer i det stille. Ser man på bistand fra et makronivå, er det relevant å bruke den foucauldianske diskursanalysen slik Ferguson gjør det. Fra et mikroperspektiv blir imidlertid en slik analyse bare en del av en større helhet, selv om denne delen er viktig ut fra et globalt maktperspektiv.

Konklusjon

I dette kapittelet har jeg sett på hvordan bistandssamarbeidet mellom de norske misjonærene og kinesiske samarbeidspartnerne foregår. Jeg har vist at den norske bistandsdiskursen er et historisk og politisk produkt som dikterer rammene for bistandsarbeidet, men ikke er totalt dominerende for hvordan prosjektene i Kina utføres. Jeg har hevdet at de norske misjonærene har en avstand til diskursen som

⁷ Jmf. Geertz begrep i *The Interpretation of Cultures* (Geertz, 1973)

gjør at de ikke følger denne blindt, men vurderer når de må avvike fra Norads retningslinjer for bistandsarbeid. Grunnen til at misjonærene kan ha denne avstanden til diskursen, er at de er en del av en tradisjon som i utgangspunktet var en motstandbevegelse mot maktinstanser i Norge, nemlig lekmannsbevegelsen. Dessuten har de norske misjonsselskapene en historie med hjelpearbeid i Kina som strekker seg mye lengre tilbake enn den globale bistandshistorien. Forøvrig har jeg også vist at den kinesiske politiske systemet og resiprositetssystemet også er en viktig diskurs som spiller inn i bistandsarbeidet. Til slutt i dette kapitlet har jeg argumentert for at man må se på den dialogiske kommunikasjonen mellom misjonærene og de kinesiske samarbeidspartnerne. Gjennom å se på samarbeidet ut fra Bakhtins perspektiver på polyfone ytringer og superadressaten, kommer det fram at alle aktørene har en stor grad av bevissthet i forhold til samarbeidet med hverandre og bistandsdiskursen generelt. På den måten skiller min argumentasjon seg fra de perspektivene på utvikling som hevder at bistandsdiskursen nærmest er en autonom størrelse med deterministisk makt.

Kapittel 3: Gavens makt?

Teorier om gavens plass i relasjonssystemer har vært en sentral del av antropologien gjennom hele fagets historie. Mauss' bok *Gaven (1950/95, norsk utgave)*, blant annet basert på Malinowskis beskrivelser av kulahandelen i Melanesia (Malinowski, 1922), dannet grunnlaget for å analysere relasjoner ved å se på hva utveksling av gjenstander, jord og tjenester innebærer for forholdet mellom giver og mottaker. Mauss' definisjoner av reglene for gavegiving, at man har plikt til å gi, plikt til å motta og plikt til å gjengjelde, har dannet grunnlaget for hvordan vi studerer resiprositet. I mange tilfeller har man også brukt gaveteorier for analysere maktfordeling i samfunn. Et vanlig utgangspunkt i mange av disse analysene har vært tanken om at giveren står over mottakeren fordi mottakeren blir stående i gjeld til giveren og at dette gir giveren makt. Disse asymmetriske relasjonene kan være midlertidige i de situasjonene der mottakeren kan gjengjelde med samme midler. De kan også være mer permanent asymmetriske i de situasjoner der giveren har mer verdier enn mottakeren. Et eksempel på dette er relasjonen mellom jordeieren og leilendingen i føydalsamfunn. Leilendingens mangel på materielle verdier gjør at han aldri kan utligne det økonomiske forholdet han står i til jordeieren. På den måten vil jordeieren alltid ha mer makt enn leilendingen.

Gaven er også et nøkkelord når det gjelder det norske bistandsarbeidet i Kina. Både når det gjelder bistand som fenomen og Kina som etnografisk region, er det nærliggende å ta utgangspunkt i gaveteoretiske analyser. Resiprositetsrelasjoner står så sterkt i Kina at det kinesiske ordet for fenomenet, *guanxi* (som betyr relasjon), nærmest er for et portvaktsbegrep å regne. Jeg vil derfor i dette kapitlet argumentere for at gaveutvekslingens premisser er noe både bstanden som fenomen og mottakerne av bstanden i Kina forholder seg til. Sannsynligvis er det slik at mottakerne av bstanden, både på lokalt og nasjonalt nivå, har en større grad av bevissthet rundt hva slags uuttalte forpliktelser som ligger bak en gave, som bstanden er, enn det misjonsorganisasjonene og Norad har. I lys av dette kan man diskutere om maktforholdet som følger gaven er så asymmetrisk som man antar i et perspektiv der man ser på landene i nord som jordeieren og landene i sør som

leilendingen. I dette kapittelet vil jeg undersøke hva som skjer når leilendingen kan spillereglene bedre enn jordeieren. At det ligger makt i å sitte på pengene er, det nok ikke mulig å argumentere seg bort fra, men fører den norske bistanden til en klassisk skjev relasjon i en kinesisk kontekst? Sett i forhold til guanxisystemet er svaret muligens nei. Guanxisystemet er, som jeg skal vise nedenfor, et finslipt resiprositetssystem. Dette betyr at gavens implikasjoner er åpenbare i Kina. I lys av dette vil jeg derfor argumentere for at mottakerne av norsk bistand i Kina har en høy grad av bevissthet rundt hva den norsk-kinesiske relasjonen innebærer. Jeg tror at dette kan bidra til å nyansere det perspektivet i bistandsdebatten som tar utgangspunkt i at en manglende bevissthet rundt hva en gave innebærer, er en av årsakene til at et sterkt asymmetrisk forhold mellom giver- og mottakerland opprettholdes.

Store deler av materialet fra mitt feltarbeid dreier seg om hvordan man bygger og opprettholder relasjoner. Grunnen til det er at mye av misjonærenes tid gikk med til dette da de besøkte prosjektområdene. Jeg skal ved hjelp av min empiri beskrive hvordan disse relasjonene kan arte seg på ulike måter og hvorfor gode relasjoner ikke bare er viktige for det norske bistandsarbeidet i Kina, men også utfordrer bistandsdiskursen. Deretter vil jeg se på hvordan dette materialet kan nyansere det klassiske gaveteoretiske perspektivet på bistand som jeg mener at de dekonstruktivistiske bistandsteoretikerne legger til grunn. For å gjøre dette kommer jeg først til beskrive hvordan resiprositetsrelasjoner arter seg i Kina. Her kommer jeg til å presentere mye av min empiri og belyse denne med noen sentrale samfunnsvitenskapelige bidrag innenfor sinologien. Underveis vil jeg presentere min analyse av hva det kinesiske relasjonssystemet har å si for det norske bistandsarbeidet. Her vil jeg igjen trekke på Bakthins teorier om den polyfone dialog. Deretter vil jeg kort ta for meg hvordan bistand har blitt diskutert i et gaveteoretisk perspektiv. Til slutt vil jeg argumentere for hvordan mitt materiale kan brukes for å nyansere det antatte klassiske skjeve maktforholdet mellom giver og mottaker av bistand.

Resiprositet på kinesisk

Det kan være utfordrende å forstå og beskrive guanxi. I faglitteraturen forklares guanxi like mye ut fra hva det ikke er som hva det er. Man kan også forvirres av lignende begreper som renqing (menneskelige følelser), politiske diskurser, ulikheter mellom by og land og diskusjoner om hvorvidt guanxi bare kan forstås som et spesielt kinesisk fenomen eller om det bare er det kinesiske navnet på relasjonssystemer som vi kan finne igjen de fleste steder i verden. En enkel definisjon av begrepet kan være: en forpliktende og personlig relasjon som bygger på en langsiktig utøvelse av resiprositet gjennom tjenester, gaver og ritualisert samhandling. Disse relasjonene kan strekke seg fra det helt instrumentelle til vennsksapsrelasjoner. I alle tilfeller vil både det personlige og det materielle være komponenter i relasjonene. Disse resiprositive relasjonene kan strekke seg fra å nære relasjoner med varme følelser (ganqing) mellom partene til det mer instrumentelle. Uansett er det mest typiske trekket ved guanxi at begge aspekter må finnes for å konstituere en slik relasjon.⁸ Fordi jeg var så heldig å få følge ikke bare en, men tre ulike misjonsorganisasjoner som alle jobbet i flere ulike områder i Sørvest-Kina, fikk jeg et variert inntrykk av hvordan guanxi-relasjonene kunne arte seg mellom ulike aktører. En stor del av arbeidet til misjonærene og bistandskonsulentene under reisene gikk ut på å etablere og vedlikeholde guanxi-relasjonene med lokale myndigheter og andre involverte i prosjektene. Jeg fikk et godt innblikk i hvordan relasjonene mellom misjonærene og lokale samarbeidpartnere kunne være svært forskjellige fra sted til sted. Jeg skal nå beskrive relasjonene ved tre ulike prosjekter. Gjennom å gjøre dette vil jeg si noe om hvordan guanxi-relasjoner kan spenne fra det sterkt instrumentalistiske til vennskap og til det som ligger et sted imellom disse to ytterpunktene. I løpet av beskrivelsen vil jeg argumentere for at en økt affeksjon mellom partene kan øke gjennomførbarheten for prosjektene. Jeg vil også vise hvordan guanxi-relasjoner er i stadig endring.

⁸ Denne definisjonen av guanxi er trukket ut av eget materiale samt lesning av flere forfattere (Yang, 1994, Gold, Guthrie og Wank, 2002, Kipnis 1997)

I en sosialantropologisk sammenheng kan man knytte guanxibegrepet opp mot Marshall Sahlins resiprositetsdefinisjoner. Sahlins snakker om tre typer resiprositet. Generalisert resiprositet beskriver han som utveksling der personlig tilknytning mellom partene er høy og forventning om tilbakebetaling lav. Dette betyr ikke at forventningen om gjengjeldelse ikke er tilstede, men at den er mindre viktig enn det sosiale aspektet ved transaksjonen. Det å ha en uttalt forventning om tilbakebetaling er derfor uhørt, på samme måte som at det er uhørt av mor å forvente å få noen igjen for å amme sitt barn (Sahlins, 2004/1974:194). Balansert resiprositet brukes av Sahlins om direkte utveksling der det er et personlig forhold mellom partene og forventningen til gjengjeldelse er høy. Det er forventet at varer og tjenester blir gjenytt i løpet av et visst tidsrom. Balansert resiprositet innebærer at de økonomiske og sosiale interessene på en eller annen måte er definert. Denne type relasjoner opprettholdes derfor også bare hvis begge parter klarer å opprettholde utvekslingsflyten (2004:195). Negativ resiprositet bruker Sahlins om forhold der de personlige relasjonene er svake eller ikke-eksisterende, og begge parter er ute etter å maksimere sin profitt på bekostning av den andre. Negativ resiprositet kan brukes for å betegne alt fra pruting til svindel (2004:195).

I følge Sahlins skjema vil guanxi først og fremst kunne betegnes som balansert resiprositet, siden den baserer seg på en kombinasjon av personlige relasjoner og forventning om gjenytelse. Alle relasjonene jeg skal beskrive nedenfor baserer seg på balansert resiprositet selv om ikke dette nødvendigvis er uttalt. Misjonærene bringer med seg norske bistandspenger og forventer en gjenytelse i form av at prosjektene blir gjennomført på en god måte. På den måten finnes det en kjede av parter som er forpliktet i forhold til hverandre slik jeg også var inne på i forrige kapittel. Landsbyene forplikter seg overfor lokale myndigheter som forplikter seg i forhold til misjonærene som forplikter seg overfor Norad og vice versa. Selv om retorikken av og til kan være altruistisk i form av at bistanden blir fremstilt som ren hjelp, som landsbyene selv kan forvalte, er det urealistisk å forestille seg at relasjonene hadde fortsatt om ikke alle parter hadde opprettholdt forpliktelsene sine. På den måten sammenfaller det karakteristiske ved guanxisystemet, at det er et system for balansert resiprositet, med det karakteristiske for bistand, nemlig at det er en gave med

forpliktelser. Et av mine viktigste poenger i dette kapittelet er også nettopp dette: at alle aktørene er klar over at de er i et forhold basert på balansert resiprositet.

Som det skal fremgå av det som følger, kan relasjonene mellom partene i de ulike prosjektområdene beskrives ut fra ulik grad av personlig nærhet eller distanse. I noen områder er relasjonene av en langvarig og nær karakter, mens de i andre områder kan grense til negativ resiprositet der myndighetspersoner prøver å øke sin status gjennom å bli assosiert med utlendinger. Jeg vil derfor nå beskrive relasjonene i et prosjekt der tilliten mellom partene er relativt lav. Deretter skal jeg sette dette eksemplet opp mot andre forhold i andre prosjektområder der de personlige relasjonene er gode.

Banketten

En liten by sør i Kina. Mange mennesker er samlet i et middagslokale. De fleste har kommet langveisfra. Noen kommer fra små landsbyer som ligger spredt høyt og lavt i fylket. Andre jobber for ulike enheter i Partiet. De er vertskap. Det er de som er lokalt ansvarlig for å overse bistandsprosjektene gang. Fire stykker har tatt veien fra provinshovedstaden, to kinesiske medarbeidere ved bistandskontoret, en misjonær og meg. Det er min første tur til et prosjektområde, og jeg skal debutere i det offentlige kinesiske selskapslivet. De rundt 20 deltakerne på det to dager lange planleggingsmøtet sitter denne første kvelden rundt tre bord. De karakteristiske kinesiske runde bordene med en stor glasskive som kan snurres, i midten, passer perfekt til formålet for denne middagen. Sammen skal vi spise, drikke og røyke. Og skåle. Særlig skåle. Alt dette er viktige elementer i relasjonsbyggingen. Den ene retten etter den andre kommer på bordet. Jeg får den beste biten på kyllingen, lårene, fordi jeg er yngst. I det hele tatt skal jeg få mange matbiter lagt opp i skålen min i løpet av de neste månedene. Den hjemmelagede risvinen, bai jiu, blir servert fra hvite tekanner i porselen. Misjonæren, som sitter ved min venstre side, er rask med å snu glasset mitt på hodet. Han tar vare på den stakkars debutanten som ennå ikke vet hvor mange ganger man må heve glasset under disse selskapelighetene. Matroen senker seg. En liten stund forsyner vi oss og spiser av de mangfoldige rettene som blir båret inn på bordet. Så braker det løs. Resten av middagen skal stort sett gå med til å skåle.

For min del i te, de andre blir forsynt med risvin i store melkeglass. Skålingen foregår på to måter: enten reiser hele bordet seg i en fellesskål eller så går en og en person rundt og skåler med alle i rommet. Den siste varianten skapte et livlig leven gjennom hele middagen. Skålingen mellom to personer foregår på den måten at en person kommer bort, hvorpå den andre reiser seg, deretter klinker man glassene sammen gjentatte ganger mens man utveksler vennlige ord og uttrykker takknemlighet eller glede over å være en del av samarbeidet. En av de ivrigste skålerne er en av bistandskontorets medarbeidere. Han jobber ikke fast på kontoret, men er hyret inn som en slags spesialkonsulent som særlig hjelper til med å organisere arbeidet i dette området. Tidligere har han hatt en høy stilling i fylket, men nå jobber han i en offentlig sjefsstilling i provinshovedstaden. Nå går han fra det ene bordet til det andre og skåler og snakker. Innimellom retter han på min selskapsskikk. Jeg skåler feil, kan han informere meg om. Siden jeg er yngst er det veldig viktig at toppen på mitt glass treffer lengre nede på glasset til den jeg skåler med. Jeg synes det er litt vanskelig i og med at de jeg skåler med hele tiden senker sitt glass under mitt. Jeg blir fortalt at jeg må plassere min frie hånd under mitt glass, og idet de to glassene støter sammen, må jeg bruke to fingre for å skyve opp den andres glass. Jeg er overrasket over at spesialkonsulenten skåler og drikker så mye. Jeg vet at han er kristen og en konservativ sådan, de fleste kristne kinesere jeg kjenner har blitt omvendt av evangelikale amerikanere og teologien er deretter. Misjonæren og den fast ansatte medarbeideren på bistandskontoret holder seg i bakgrunnen. De blir, i likhet med meg selv, skålt med av de andre, men de utbringer bare noen få skåler selv. Det er tydeligvis spesialkonsulenten som skal gjøre jobben. Og den gjør han til gagns. Skåler, snakker, smiler. Skåler igjen. Spøker. Så videre til nestemann. Eller neste bord. På den måten utøver han guanxikunsten som skal komme bistandsprosjektet til nytte.

Bytte mest til nytte. Guanxi og instrumentalitet

Dette første møtet med en guanxibankett var overveldende, men ikke overraskende. Beskrivelsen av guanxi som jeg hadde fått av misjonærer og andre, ga meg et inntrykk av fenomenet som et nødvendig onde man måtte ha på plass for å få innpass

i prosjektområdene. Et misjonærpar jeg snakket med i begynnelsen av oppholdet, ga en beskrivelse av guanxi som passet godt med min første bankettopplevelse. Hvis man ser på guanxi som mest et instrumentelt fenomen så er denne beskrivelsen, etter min mening, representativ. Jeg skal derfor kort gjengi denne beskrivelsen og bruke den som utgangspunkt for å si noe om hvordan guanxirelasjoner arter seg i den instrumentelle delen av skalaen.

Rett etter at jeg hadde ankommet Kina, var et par teltmakermisjonærer innom byen jeg bodde i fordi de var på vei til den årlige misjonskonferansen i Thailand. Vi kjente hverandre litt fra forrige gang jeg bodde i Kina og nå, som da, var de mer enn villige til å dele av sine erfaringer med en fersk og nysgjerrig feltarbeider. Teltmakere er betegnelsen på misjonærer som tar seg et vanlig yrke og på den måten skaper en plattform for misjon. Denne typen misjonærer er ganske vanlig i Kina. Siden misjonering er forbudt, tar mange seg jobb som språklærer eller lignende. .

Utgangspunktet som teltmakermisjonærer har gjort at paret, ifølge dem selv, har måttet bli godt kjent med hvordan guanxisystemet fungerer. Slik kunne de skape et nettverk og etterhvert sette i gang med noen egne aktiviteter utenom lærerjobben. Paret skisserte opp en beskrivelse av guanxi som en slitsom affære, ikke bare for dem, men også deres kinesiske venner. I feltnotatene mine skrev jeg et sammendrag av deres forklaring på guanxi (jeg har her erstattet navnene med tilfeldig valgte initialer):

For å få lov til å gjøre noe som helst i Kina, er man nødt til å ha tillatelse. Skal man ha tillatelse må man ha guanxi hos noen. Det er masse instanser og byråer som kan hjelpe deg med å få tillatelse, men du må finne riktig nivå for å lykkes. Sikter du for høyt og prøver å skape guanxi med noen som ikke synes du er verdt forholdet, vil ingen nedover i systemet ha noen med deg å gjøre. Sikter du for lav, t kan du få lav status samtidig som byrået ikke har nok kontakter til å trekke i trådene du trenger.

Skal du skape guanxi må du gå på guanximøter. Dette er middager der alt følger et visst mønster. D (mannen), som i følge E (kona) er god på å skape guanxi, beskrev disse middagene som en performance der man skal skåle, komplimentere og fortelle

historier på en viss måte. Han beskrev hvordan han må late som om han hører historiene som blir fortalt for første gang, selv om de blir fortalt hver eneste gang. Middagene er svært overflatiske og energitappende.

I følge E og D handler god guanxi om status, du må ha en eller annen form for kapital for at noen skal ville ha en relasjon til deg. Det handler også om personlige sosiale egenskaper, eller dyktighet til å spille guanxispillet. Dette er ikke alle forunt og en person som er god til å skape guanxi er meget lukrativ. Gjør du god guanxi, åpner det seg en verden av muligheter for deg, er Ds erfaring.

Anvender vi D og Es forklaring på hvordan og hvorfor man befatter seg med denne formen for relasjonsbygging, kan vi også få et anvendelig perspektiv på hvordan vi kan forstå det som foregikk under middagen jeg har beskrevet ovenfor. I spesialkonsulentens rolle under middagen kan vi kjenne igjen flere faktorer fra D og Es forklaring. Spesialkonsulentens tidligere og nåværende stilling gjør at han har en form for kapital som guanxipartnere kan dra nytte av. Ikke bare er det sannsynlig at han har et nettverk som det kan være interessant å knytte seg til, det faktum at han har en høyere stilling i en offentlig instans, gjør at han kan komme til nytte en gang i framtiden. Spesialkonsulenten har fått i oppdrag fra bistandskontoret å være en nøkkelperson. Han blir ansett for å være flink i guanxispillet. Beviset på det er at han har klart å ha en imponerende karriere til tross for at han ikke er medlem av Partiet⁹ og at han er kristen. Jeg ble forklart at den eneste måten han har kunnet få til dette på, er å ved å være ekstremt god til å klatre gjennom personlige relasjoner. I tillegg har han kontakter i området fordi han arbeidet der tidligere. Dette gjør at han kan være en døråpner for bistandskontoret. På det performative planet oppfyller også spesialkonsulenten D og Es beskrivelse av hvordan man ”spiller guanxispillet”. Det store antallet skålinger er vel det fremste uttrykket for dette, men også den tilhørende utvekslingene av skryt passer inn i det D og E beskriver som overfladiske samtaler.

⁹ Det var vanlig både blant nordmennene og kineserne jeg snakket med å betrakte partimedlemskap som en utbredt måte å sikre seg karriere på.

Både middagen og forklaringen på guanxi bygger opp under det synspunktet at guanxi er et instrumentelt fenomen. Denne synet på guanxi har, ifølge sosiolog og sinolog Thomas Gold, vært vanlig i studier av det urbane Kina (Gold, 2002:8). En annen sinolog, den kinesisk-amerikanske antropologen Mayfair Mei-Hui Yang, har beskrevet hvordan det å kunne guanxikunsten, eller guanxiologien (*guanxixue*, læren om å gjøre guanxi), kan brukes til å åpne dører (eller bakdører) som ellers ville vært stengt (Yang, 1994:51). Kunsten, sier Yang, består i å sette noe i gjeld på en finurlig måte. For eksempel gi noen en gave slik at de blir forpliktet til å gjøre gjengjeld. Trikket her er å ha en fingerspissfølelse med når og hvordan man kan gi gaven. Det er blant annet viktig å ikke sette mottakeren i en posisjon der han risikerer å bli sett som kjøpt og betalt. For å unngå dette, kan man for eksempel gi gaven under fire øyne. Motsatt kan man bruke andres tilstedeværelse for å sikre seg at gaven blir akseptert. Yang forteller om en fabrikkarbeider som ville ha noen fridager. Han ga en gave til sjefen og erklærte høyt at dette var en gave fra hans far som hadde tjent sammen med sjefen i militæret. Fabrikkarbeideren ba sjefen om å ta i mot gaven slik at faren ikke skulle bli såret. Med denne erklæringen kunne ikke sjefen avvise gaven og satte seg dermed i gjeld til sin underordnede (1994:134). Yang trekker på Mauss' tre elementer for utveksling, plikten til å gi, plikten til å motta og plikten til å gjengjelde, når hun skal forklare gavens plass i guanxi. Særlig de to siste gjør utvekslingssystemet både til en forbannelse og en velsignelse for folk. En forbannelse kan det bli fordi det er veldig vanskelig å begå den usosiale handlingen det er å ikke ta imot en gave når det forårsaker at giveren taper ansikt¹⁰. Dette gjør det vanskelig å unngå å havne i utvekslingsrelasjoner man ikke egentlig vil være i. Forpliktelsene ved å gi og motta gaver kan også være en velsignelse fordi utvekslingen gir en mulighet til å utvidet guanxinettverket som de kan benytte seg av når de skulle trenge det (1994:131).

Guanxibanketter fungerer på samme måte som gaveutveksling. Til forskjell fra andre selskapeligheter, er guanxibankettene ikke bare en sosial, men også en økonomisk og politisk utveksling som skaper en større forpliktelse til gjengjeldelse enn andre

¹⁰ Viktighetene av å ikke tape ansikt (*mianzi*) eller forårsake at andre taper ansikt kan kanskje sier å være et portvaktstema i seg selv når det kommer til Kina (1994:140).

selskaper, mener Yang. Hennes beskrivelse av guanxikunsten under bankettene sammenfaller med mitt materiale. Å stadig skjenke drikke, fylle matbollen til gjestene og lignende er en del av den ritualiserte guanxiutøvelsen (1994:138).

Går vi tilbake til spesialkonsulentens agering i selskapet kan vi si at han aktivt prøvde å utføre guanxikunsten i Yangs forstand. Vi kan anta at han gjennom det høye aktivitetsnivået under banketten, og konkret gjennom den overdrevne skålingen, ville forsterke forpliktelsesbåndet mellom bistandskontoret og de kinesiske partene. På den måten anvendte han guanxikunsten for å oppnå gode samarbeidsforhold mellom givere og mottakere av bistanden. Analysen av guanxi som noe instrumentelt passer altså i denne sammenhengen. Denne antakelsen understøttes også av bistandskontorets oppfatning av at de hadde dårlige og ustabile relasjoner i akkurat dette prosjektområdet. Det var derfor ikke snakk om noe vennskapsforhold mellom bistandskontoret og partnerne. Dermed kan vi anta at det å spille guanxispillet var ekstra nødvendig her for å skape forpliktende relasjoner. Uten at misjonærene nødvendigvis reflekterte over det, mener jeg at det er hold i å hevde at guanxi i dette tilfellet ble brukt for å sikre en god fremdrift i bistandsprosjektene. Gjennom å skape et guanxiforhold sikret man seg at de kinesiske partene forpliktet seg til oppfylle forventingene til å gjennomføre prosjektet. De norske misjonærene ga flere ganger uttrykk for at de anså denne type relasjonsbygging som noe man bare måtte gjøre for å få innpass. I realiteten kan det være at de undervurderte de forpliktelsene som disse relasjonene fører med seg og at alle disse middagene bidrar til en økt innsats fra kineserne i forhold til gjennomføringen av prosjektene fordi kineserne gjennom disse ritualene blir bundet av guanxibåndet.

Måltidet

I utviklingen av relasjonen mellom partene i de norsk-kinesiske samarbeidene, er det å spise og drikke rundt samme bord, et sentralt element. Stemningen under måltidene kan variere fra sted til sted. Det kan være full fest under en formiddagslunsj i en sammenheng og rolige samtaler med stille stunder i en annen. Gjennom reiser i ulike provinser til områder der relasjonene var av ulik art med tanke på varighet, tillit og

historie, var det tydelig for meg at det var mange ulike grunner til at stemningen var forskjellig i de ulike sammenhengene.

Et typisk måltid på restaurant (denne typen sosialisering finner alltid sted utenfor hjemmene) forgår som regel på den måten at man venter til alle deltakerne har kommet før man setter seg ned. Ofte venter man på et annet rom eller sitter i en annen del av rommet og drikker te og spiser solsikkefrø til alle har kommet og bordet er klart. I det man skal sette seg, begynner kranglingen om hvem som skal sitte hvor. I et mindre selskap får som regel alle plass omkring et stor rundt bord som ofte er plassert i et eget rom i restauranten. Hvordan man sitter er ikke tilfeldig. Hovedverten skal sitte med ansiktet vendt mot døra med de viktigste gjestene på hver sin side. De andre plassene er ikke så strengt inndelt. Da jeg spurte om det var knyttet noen spesiell betydning til den øvrige plasseringen, fikk jeg ingen klare svar. Det som derimot tydet på at den var et slags sitteplasshierarki der plassene nærmest verten og hovedgjesten var de beste, var den høflige småkranglingen om hvem som skulle sitte på disse plassene. Som regel insisterte alle på at noen andre skulle sitte på disse plassene og ofte ble man stående i rommet og diskutere dette komisk lenge. Når alle har satt seg, begynner diverse retter å komme på bordet. Som regel kom kjøttet først, deretter grønnsaker og andre retter. Helt til sist kom risen. Det å kunne spise seg mett på kjøtt framfor ris viser at man spiser et herremåltid. Typisk for det kinesiske måltidet er at man spiser rett av fatene. Man har hver sin skål til suppe og ris men forsyner seg ikke med porsjoner ut over dette. Som regel plukker man opp en og en bit med pinnene sine og fører disse rett inn i munnen. Siden det ofte er (altfor) mange retter spredt utover et stort rundt bord, snurres glassplaten stadig rundt slik at man kan kontinuerlig forsyne seg av de ulike rettene. Til måltidet drikker man alltid te, og det er god skikk for alle deltakerne av måltidet å sørge for at alle har te i glasset til enhver tid. Man forsyner alltid alle andre før man forsyner seg selv. Dette gjelder også ris. Det å komponere og utføre et godt måltid er en kunst. Rettene skal passe sammen og falle i smak hos de tilstedeværende.

De faste reglene for hvordan et måltid skal gjennomføres gjør at det, etter min mening, kan kalles for et rituale. Måltidsritualet har flere elementer som kan sies å

virke integrerende. Det at man sitter ved et rundt bord som legger til rette for at alle kan snakke med hverandre, at man fysisk spiser av samme fat, den tidligere nevnte skålingen og normen om at man skal sørge for at de man spiser med, til enhver tid har noe i glasset og i matbollen, gjør noe med gruppen. I tillegg kommer det åpenbare faktum at man tilbringer tid sammen i det som skal være en avslappet og uformell atmosfære (selv om denne avslappetheten kan være påtatt).

Andrew Kipnis og Yangs beskrivelser av guanxibanketter stemmer overens med mine erfaringer. Kipnis trekker frem sitteregler som et viktig element både for å bekrefte hierarkiske strukturer og for å utøve guanxikunsten gjennom å smigre noen ved å gi dem en god plassering (Kipnis, 1997:48-49). Kipnis beskriver også hvordan plikten til å være en god vert og en god gjest fører med seg mange uskrevene regler som sjeldent brytes. Et eksempel på dette er at man i formelle sammenhenger verken spør om noen vil ha mat og drikke eller tar seg den friheten det er å si nei takk. Å ikke akseptere det man blir tilbudt er, ifølge Kipnis, forbeholdt nære relasjoner (1997:45). Videre snakker Kipnis om alkoholens rolle for å skape god guanxi. Driking gjør to ting i relasjonsbyggingen: skåling innebærer at man viser respekt, mens alkoholen bryter ned grenser og tillater følelsene å strømme. Kipnis informanter fortalte ham at man drakk mer med nye relasjoner enn gamle (1997:54-55). Også Yang beskriver hvordan spesifikke normer for gavegiving og banketter former forpliktende forhold. Hun tar særlig for seg hvordan man bevisst utfører handlinger som fører til at de man samhandler med havner i et gjengjeldelsesforhold. Som nevnt over, kaller Yang dette for guanxikunsten. (1994:137-139).

Vennskap som samarbeidsform

Min første guanxibankett tjener som et godt eksempel på hvordan man kan utøve guanxikunsten for å forsterke samarbeidsrelasjoner i et miljø der disse er svake. Guanxirelasjoner kan imidlertid også arte seg på andre måter enn bare som et system for å sikre at ustabile relasjoner blir forpliktende. I den andre enden av skalaen finner vi vennsapsrelasjoner. Min andre reise til et prosjektområde skulle vise seg å dreie seg om forhold der båndene mellom partene var sterkere og mer preget av følelser.

Relasjonene mellom misjonæren og den kinesiske bistandskonsulenten og de lokale samarbeidspartnerne var her av en helt annen karakter enn den oppjagede stemningen jeg hadde vært vitne til på forrige prosjektsted. Flere ganger kommenterte jeg mine egne feltnotater med ordet vennskap, men det var ikke før jeg kom hjem og satte meg inn i guanxilitteraturen, at jeg oppdaget hvor sentralt dette begrepet skulle være for å analysere samarbeidet i dette området.

Kan vi ikke være dus....

Mitt første møte med kinesiske myndigheter hadde bekreftet mange av mine fordommer. Den kunstige måten å kommunisere på for å få innpass, stemte overens med mitt syn på Kina som en gjennomgående undertrykkende stat der man må passe på hva man sier og gjør. Gjennom historier fra venner og kjente som hadde blitt overvåket, og egne opplevelser med sensur på internett, kjente jeg på en gryende paranoiditet i forhold til hvor mye kontroll myndigheten egentlig har i landet. Ikke så rart, kanskje, at jeg i møte med et halvt dusin dresskledde myndighetsfolk som hentet oss i svarte, fine biler, ble en smule nervøs over hvordan jeg skulle te meg. Han som ledet myndighetsgruppen minnet veldig om Kim Jong-Il med sin tettbygde figur og firkantede briller. Assosiasjonen var ikke helt uten konnotasjoner. Gjennom internasjonal media og kjennskap til det verste øyeblikkene i nyere kinesisk politisk historie hadde jeg blitt overbevist om at myndighetene bare var skumle og ute etter å kontrollere befolkningen med harde midler. Gjennom den drøye uka jeg reiste sammen med misjonæren, den kinesiske bistandskonsulenten og de dresskledde myndighetspersonene, skulle jeg imidlertid endre syn på hvordan lokale myndigheter kan være og hva de gjør. Jeg skulle også bli kjent med fenomenet som jeg senere har skjønt må kunne defineres inn under det kinesiske ordet renqing, som betyr menneskelige (ren) følelser (qing), og brukes for å beskrive relasjoner som dreier seg mer om gjensidig affeksjon enn om økonomiske og praktiske interesser.

Allerede på den første middagen slo det meg at stemningen var annerledes her enn på den forrige turen. Det var ikke et drikkekalas, men forsiktig skåling fra glass på størrelsen med et fingerbøl. Her var det heller ingen regler for hvordan glassene

skulle treffe hverandre. I det hele tatt var stemningen mye mer avslappet og ikke kaotisk slik min bankettdebut hadde vært. Jeg ble forklart at ”Kim Jong-II” og bistandskonsulenten hadde vært venner og samarbeidet i over 20 år. Også misjonæren hadde rukket å få et nært forhold til ham. De to kalte ham bare for Supermann (jeg vil bruke dette kallenavnet i fortsettelsen) da de snakket seg imellom på engelsk, fordi han kunne fikse absolutt alt. De to fortalte meg at relasjonene i dette prosjektområdet var svært bra. Derfor var det også veldig få problemer med gjennomføringen av prosjektene, fortalte de. Hvis vi tar en kikk på hvordan disse relasjonen var bygget opp, ser man at det å ha gode relasjoner betyr at man er knyttet opp til et nettverk bestående av mange personer som har gode relasjoner med hverandre. Dette betyr at man ikke behøver å ha personlige vennskap med alle involverte parter, men at man inngår i hverandres nettverk og dermed hverandres gode relasjoner. I dette konkrete tilfellet forholdt det seg slik at misjonærene hadde et nært forhold til bistandskonsulenten. Dette hadde oppstått særlig gjennom felles arbeid med å bygge opp den kinesiske, kristne organisasjonen Amity, men også gjennom et privat vennskap. Omgangstonen disse to imellom gjorde dette tydelig da de snakket om hverandres familier, sykdom og andre private anliggender. Videre hadde bistandskonsulenten gjennom mange år jobbet med Supermann. De hadde gjennom dette samarbeidet blitt venner og dessuten gjennom mange prosjekter bevist ovenfor hverandre at de begge kunne regnes med når det kom til denne typen arbeid. At det var snakk om lange, tillitsfylte relasjoner, ble tydelig gjennom den svært avslappede stemningen mellom partene.

At den uformelle tonen var viktig, skulle jeg selv få merke. Sannsynligvis var jeg inne i varmen allerede da jeg kom, fordi jeg var assosiert med de to overnevnte bistandsfolkene, men det kinesiske vertskapet gjorde, etter min oppfatning, likevel mye for å utvikle relasjonen mellom meg og dem. Det var særlig omsorg i form av at det kinesiske vertskapet (myndighetsfolkene) var svært oppmerksomme på at jeg hadde det bra, og den humoren vi utviklet sammen (som regel på min bekostning) som skulle prege vår relasjon. Høydepunktet var en av de siste kveldene da vi ble sittende uvanlig lenge ved middagsbordet og samtalen ble mer og mer fortrolig. Vanligvis snakker man ikke direkte og ærlig med folk man har et formelt forhold til

eller ikke har kjent lenge og vet at man kan stole på. Denne spesielle kvelden snakket vi åpent om vanskelige forhold i Kina, blant annet om minoritetenes svake posisjon i samfunnet. Jeg fikk stille de spørsmålene jeg ville, og fikk svar som var av en helt annen, og mye mer oppriktig karakter, enn det jeg var vant til. At dette ikke var hverdagskost, fikk jeg bekreftet av min norske informant som har bodd og jobbet i Kina i et langt liv. Hun bemerket at jeg hadde blitt vist en helt uvanlig tillit den kvelden. Min antropologiske integritet ble nok satt litt på prøve i løpet av denne turen. Min begeistring for det som i utgangspunktet hadde vært noen skumle, dresskledde myndighetspersoner økte i takt med tiden vi tilbrakte sammen. Tilliten jeg ble vist, vokste, som beskrevet over, tilsvarende mye.

Også i dette prosjektområdet var relasjonene bygget på balansert resiprositet. Grunnen til at man hadde en relasjon var at aktørene samarbeidet om et bistandsprosjekt. Det var altså snakk om en flyt av penger og tjenester i form av administrering og arbeidskraft. I dette tilfellet var allikevel de personlige relasjonene sterkere enn i det første eksemplet. Det langvarige samarbeidet mellom partene og den høye graden av tillit og forpliktelse mener jeg gjorde noe med samarbeidet i dette og andre prosjekter der relasjonene var sterke. Dette ble også bekreftet av misjonærene og bistandskonsulentene, som hele tiden jobbet med å ha gode tillitsrelasjoner og å avsløre de som bare var ute etter å samarbeide for egen vinnings skyld uten å bidra til at prosjektene ble best mulig.

Måltidsritualet og kroppsliggjøring av relasjoner

I dette tilfellet ble min egen erfaring viktig for å forstå at guanxikunsten er mer enn noe som bare kan behandles deskriptivt. Slik Kipnis og Yang beskriver utøvelsen av guanxi, kan det virke som om de ulike partene nærmest skriver kontrakter etter et ikke-verbalt språk. Selv om begge understreker betydningen av at relasjonene ikke er rent instrumentelle, men også må innebære vennskapelige følelser, nøyer de seg med å beskrive at informantenes intensjon er å åpne for at følelser (ganqing) skal strømme mellom partene. De sier imidlertid ikke noe om dette faktisk skjer. Denne dimensjonen kan være vanskelig å si noe om, siden man jo ikke kan vite hva andre

føler. Som det ferskeste medlemmet av gruppen ble det gjort mye for å innlemme meg i venns­kapsrelasjonen. De gjentatte måltidene og praksisen rundt disse ble arenaer for å oppta meg i venns­kapsfellesskapet. Det var interessant for meg å merke hvordan samlingene rundt maten og samhandlingene og samtalen som fulgte med, gjorde noe med min opprinnelige skepsis til myndighetsfolkene og skapte en tillit som særlig fikk sitt uttrykk i den uvanlig fortrolige samtalen vi etterhvert hadde.

Kipnis og Yangs beskrivelse av hvordan man utøver guanxikunsten og hva slags effekt denne typen samhandling har, er viktig for å forstå fenomenet. Allikevel savner jeg en dimensjon som kan belyse at disse handlingene har en effekt utover det at de signaliserer at de vil ha et formell forpliktende forhold. Hvis vi kan kalle de formelle måltidene for ritualer, vil det også være naturlig å argumentere for at disse ritualene har en effekt hos deltakerne. Jeg tenker her på tesen om at ritualer er sosialt integrerende, slik den ble fremsatt av Durkheim i *The Elementary Forms of Religious Life* (Durkheim, 1912) og siden vært et viktig element i analysen av ritualer. Under mange av turene, og særlig den jeg nå har hentet empirien fra, ble jeg mer enn en observatør. Med dette mener jeg at jeg merket måltidsritualenes integrerende funksjon på kroppen. Jeg sikter her til det man i guanxiologien vil kalle å oppnå flyten av ganqing gjennom guanxi­praksis. Som allerede nevnt oppga Kipnis informanter dette som en av grunnene til at det var viktig å drikke med nye relasjoner. Ganqing, som betyr følelser, må etter det jeg forstår kunne sees på som varme følelser som oppstår mellom to mennesker. Dess mer ganqing, dess varmere vennskap. Ganqing representerer dermed den ikke-instrumentelle siden av guanxi­relasjoner. Dette utelukker selvfølgelig ikke at det er instrumentelle baktanker ved å ville oppnå ganqing, men at følelsene i seg selv er reelle. I den norsk-kinesiske sammenhengen er det mulig å forklare relevansen av dette hvis vi går tilbake til de bakhtinianske premissene for den polyfone dialogen. Konteksten guanxiologien praktiseres i er at man vil gjennomføre et bistandsprosjekt. Dette er den kulturelle ytringskonteksten som alle parter forholder seg til. I forhold til den kulturelle ytringskonteksten er det viktigste å få til et praktisk, effektivt og gjennomførbart samarbeid. Vi kan også kalle dette for det goffmanske frontstage, der forventningene er tydelige. Den rene guanxisamhandlingen er også en del av den kulturelle

ytringskonteksten/frontstage fordi den helt klart er forventet som en obligatorisk del av samarbeidsrelasjonen. Men, som vi har sett i forrige kapittel, er den individuelle ytringskonteksten vel så viktig i samhandlingen mellom partene fordi det nettopp er møtet, den fenomenologiske erfaringen, som gjør dialogen mulig. For, som Bakhtin sier, kan dialogen aldri være uavhengig av tid og sted. Jeg mener det er nettopp her at Bakhtins perspektiver og guanxiologien overlapper hverandre. Ved å skape ganqing, faktiske, varme følelser, gjør man noe med den individuelle ytringskonteksten. I beste fall, hvis det er vellykket, forandrer man samarbeidspartnerens individuelle ytringskontekst til å innbærer en større, genuin interesse for ens eget, eller et felles prosjekt. Hvis vi følger Bakhtins modell, vil dermed vennskap, som oppstår som følge av flyt av ganqing og endring av den enkeltes individuelle ytringskontekst, kunne føre til et bedre samarbeid. Her er det viktig å understreke at den kulturelle ytringskonteksten forblir den samme og det derfor ikke snakk om at partene mister det instrumentalistiske perspektivet, det de vil oppnå, fordi om den individuelle ytringskonteksten endres. Det er jo nettopp dette doble perspektivet som er forutsetningen både for Bakhtins polyfone dialog, og for guanxirelasjonen.

Under møtet med disse samarbeidspartnerne opplevde jeg selv at guanxi praksisen førte til flyt av ganqing. Min egen individuelle ytringskontekst ble endret fra frykt for kinesiske myndigheter til vennskapelige følelser. Dette kunne oppstå fordi den kinesiske samarbeidspartneren bestrebet seg på at det skulle bli en god relasjon mellom oss. Det var særlig de enormt mange vitsene på min bekostning under måtidene som åpnet opp for denne relasjonen. Det var særlig morsomt å prøve å finne ut av hvem jeg kunne gifte meg med, syntes de, og spøken om at jeg var ledig på markedet ble slått hver gang vi spiste med noen nye i guanxinettverket.

Flere ganger noterte jeg meg også andre hendelser som underbygget antakelsen om at dette dreide seg om et stort nettverk av vennskap. En av de mer formelle samarbeidskontaktene, en guvernør, dukket plutselig opp til frokost. Dette overrasket meg fordi frokosten var et så uformelt måltid og ikke noen andre steder verken før eller senere i feltarbeidet var frokosten et måltid der sosialisering stod i sentrum. Den gode stemningen mellom Supermann, Supermanns kone (hun hadde sluttet seg til

reisefølget) og guvernøren smittet over på oss andre. Det var tydelig at disse var venner i tillegg til å ha en formell, politisk relasjon. Vi ble også invitert hjem til Supermann der vi fikk dyre gaver i form av eksklusive flasker med sprit som ikke lenger var i produksjon. Misjonæren fikk også en verdifull gjenstand. Det at vi ble invitert hjem til en samarbeidspartner og at gavene var så eksklusive, var også uvanlig for relasjonene mellom norske og kinesiske samarbeidspartnere og dermed, tror jeg, nok et ønske om å uttrykke at dette var sterke relasjoner.

Det kan kanskje virke naivt å snakke om vennskap i forbindelse med relasjoner der de instrumentelle sidene er så tydelige. Alle involverte parter vil oppnå noe. For Norad og misjonærene er det å få til vellykkede prosjekter essensielt, ikke minst fordi det er det eneste som rettferdiggjør deres arbeid. De kinesiske myndighetene oppnår gode politiske resultater og økt en økt pengestrøm inn et område de er ansvarlige for. I tillegg kan de oppnå økt personlig status, noe jeg skal komme tilbake til senere.

Lansbyleder kan smykke seg med å være kanalen konkrete tilskudd til landsbyøkonomien går gjennom. Det er heller ikke min intensjon å ignorere denne delen av relasjonene. Snarere tvert i mot er dette hele forutsetningen for at partene kommer sammen og for at det er interessant for noen å inngå i en guanxi-relasjon. Dette husker vi også fra teltmakermisjonærens forklaring. Premisset for guanxi er at partene har de riktige insentivene å legge på bordet. Ved å trekke fram dette eksemplet på gode guanxi-relasjoner ønsker jeg derimot å presisere at det finnes faktiske forskjeller i kvaliteten på samarbeidsrelasjonene. Videre ønsker jeg å vise at guanxiologien er en synlig metode å få istand de gode relasjonene på. Jeg mener at det kan være fruktbart å behandle guanxi på et høyere analytisk nivå enn det det Yang og Kipnis gjør i sine deskriptive fremstillinger. Det er også derfor jeg ønsker å sammenligne relasjoner jeg selv kunne observere som var av ulik kvalitet. Det første tilfellet jeg beskrev var det ikke så god guanxi, noe som gjorde arbeidforholdene ustabile. I dette andre prosjektområdet var, som sagt, relasjonene av en helt annen kvalitet. Jeg skal derfor nå komme med en konkret eksempel fra dette prosjektområdet som viser sammenhengen mellom gode relasjoner og gode prosjekter.

I dette prosjektet var det altså svært gode guanxirelasjoner. Disse var bygget opp over tid og gjennom flere ulike typer samarbeid. Både den norske misjonæren og bistandskonsulenten understreket dette ved flere anledninger. Dermed bekreftet de også det jeg selv følte i situasjonen. Mayfair Yang definerer slike nære, men allikevel forpliktende relasjonene under begrepet renqing, som direkte oversatt betyr menneskelige følelser. Det er tre nøkkelpersoner i dette prosjektområde som alle knyttes sammen av langvarige relasjoner: misjonæren har i mange år (ca. 20) kjent og jobbet med bistandskonsulenten som igjen har kjent og jobbet med hovedkontakten i området, Supermann, over mange år. Han har igjen vennskapsrelasjoner med flere viktige lokale aktører som guvernøren og andre byråkrater som hadde lokalt ansvar for prosjektene. På den måten er relasjoner som strekker seg over tid og rom et viktig element i dette prosjektet.

Til forskjell fra den instrumentelle guanxirelasjonen som jeg har beskrevet innledningsvis, bar dette samarbeidet preg av at partene tok sine forpliktelser mer på alvor. Et eksempel på dette var da entreprenøren som skulle bygge Norad-finansiert skole og samfunnshus hadde prøvd å tjene en ekstra slant ved å velge billigere og dårligere materialer. Den lokale ansvarlige for prosjektet (en venn av Supermann som jobbet i helsedepartementet) var bygningskyndig nok til å oppdage jukset da bygningen allerede var halvveis ferdig. Han tvang entreprenøren til å rive ned alt og bygge det på nytt med kvalitetsmaterialer på enterpenørens bekostning. Denne hendelsen ble fortalt meg som et eksempel på at samarbeidet fungerte langt over det man hadde kunne forvente hvis relasjonene ikke hadde vært så gode. Det hører med til historien at den lokale kontakten måtte kjøre i flere timer på dårlige veier for å inspisere arbeidet. At han gjorde dette regelmessig, ble sett på som et bevis på hans store engasjement. At han i tillegg tok affære på den måten, og sikret kvaliteten på prosjektet, var en bekreftelse av at han virkelig var til å stole på og at han hadde en genuin interesse for å hjelpe prosjektlandsbyen. Man kan jo også tenke seg at det i Kina er vanskelig å gå i slike konfrontasjoner fordi man både risikerer å miste ansikt og å skade guanxiforholdet. Dette kan være en sannsynlig undertekst i anerkjennelsen av den lokale kontakten.

En annen hendelse på denne turen bekrefter at denne relasjonen var tuftet på den balanserte resiprositets prinsipper, om enn i en ende av skalen der det var sterke personlige tilknytninger. Denne spesifikke lokale partneren ymtet frampå om hva slags gjentjeneste han kunne tenke seg da han tok oss med til sin landsby. Han hadde ordnet et arrangement for oss der vi ble tatt i mot av folk som hadde pyntet seg i Dong-minoritetens festkostyme. Vi ble tatt med på flåter og seilte nedover en vakker elv, omkranset av fjell og tradisjonelle, kinesisk landsbyhus. Dongfolket, som er kjent for å synge det de føler, sang og spilte for oss mens vi seilte nedover elva. Da turen var over og vi skulle videre til destinasjonen vår, fortalte partneren at han var bekymret for landsbyens fremtid. Storsamfunnet kom nærmere og nærmere. Blant annet var elvas posisjon som hovedfartsåre i løpet av de siste årene blitt utfordret av en motorvei. Han kunne ønske at det gikk an å finansiere et kulturbevaringssenter for å sørge for at man kunne ta vare på Dongminoritetens historie. På den måten uttrykket han et ønske om at han en eller annen gang kunne få hjelp med sitt prosjekt. At han hadde gjort en så stor innsats for det norske bistandsprosjektet taler naturligvis til hans fordel fordi han har gitt inntrykk av å være en person man kan stole på.

Dette eksemplet kan være med å tydeliggjøre at også de gode samarbeidsrelasjonene har gjengjeldelsesforventinger. Men, som jeg skal komme tilbake til senere, tror jeg at det er nettopp det som karakteriserer alle relasjonene mellom norske og kinesiske samarbeidspartnere og at dette er noe alle er klar over. Hensikten med elveturen var ikke uttalt, men heller ikke skjult, og misjonæren som på denne måten ble spurt om hun kunne skaffe pengestøtte, tolket det også umiddelbart dithen. Hun sa til bistandskonsulenten på engelsk at hun skulle se om hun kunne få til å skaffe noen penger, men at de ikke skulle love noe ennå. Altså ble det ikke snakket noe mer om der og da. Dette illustrerer et poeng som jeg mener er essensielt for å forstå det norske bistandsarbeidet i Kina. Alle er klar over og forholder seg til forventinger om gjengjeldelse, men det betyr ikke at alle går rundt og kynisk utnytter hverandre av den grunn. I dette tilfellet sammenfalt den lokale kontaktens ønsker med misjonærens personlige interesse for å bevare minoritetskulturer, noe hun stadig snakket om. Begge var klar over at det foregikk en slags forhandling, men grunnlaget var en type

relasjon der tilliten og forpliktelsene mellom partene var svært høy. Derfor fungerte også samarbeidet godt.

Renqing som begrep ligner guanxi på den måten at det innebærer et forpliktende resiprositetssystem. Det som skiller renqing fra guanxi er at det må være nære, følelsesmessige bånd mellom partene i renqingnettverk. Derfor omfatter renqingnettverk mennesker man kan stole på og som man er følelsesmessig knyttet til – med andre ord familie, slekt og gode venner. Det kan diskuteres om renqing og guanxi er to kvalitativt forskjellige fenomener. Ifølge Yang kan renqing forstås som en dimensjon ved guanxi som er med på å forklare guanxis etiske dimensjon (Yang, 1994:67). Jeg velger å basere meg på Yangs definisjon av renqing som en type guanxi med sterke følelsesmessige forpliktelser. Med dette mener jeg at jeg ikke ønsker å diskutere om det finnes et skarpt skille mellom renqing og guanxi. Snarere kan jeg bruke nyansforkjellen i begrepene for å si noe om at jeg mener det er ulikheter i graden av følt forpliktelse mellom parter i de ulike prosjektene.

Mayfair Yang fant at det var tre vanlige måter i definere renqing på i det kontemporære Kina. Den første definisjonen går ut på å at renqing ligger i menneskets natur. Menneskets karakteristiske trekk er at det er etisk, sosialt og emosjonelt, og det er disse trekkene som skiller oss fra dyrene. Den andre definisjonen er at renqing innebærer den korrekte måten å orientere seg på sosialt. Man må derfor behandle de i sitt renqingnettverk (renqingwang) i overensstemmelse med de rette normene. Et eksempel på en viktig norm er at man må besøke noen og gi dem en gave hvis de er syke. Å ikke gjøre det er tegn på at man ikke skjønner renqing (budong renqing) og at man derfor har dårlige sosiale antenner. Den tredje definisjonen er at renqing er et resiprositetsforhold som er basert på følelsesmessig binding og forpliktelse, og at man står i et gjeldsforhold til hverandre. Dette innebærer blant annet at man kan snakke renqingsspråk (shuo renqinghua), hvilket vil si at man snakker om et problem på en slik måte at den man henvender seg til ikke kan la være å hjelpe. Og man kan ha renqingforventinger. Dette innebærer at man må hjelpe noen man er i en renqingrelasjon med. Hvis man ikke gjør dette, viser man at man ikke

elsker dem man er har naturlige bånd til, en handling som er ekstremt umenneskelig, forteller Yang (1994:69).

Til sammen danner disse tre definisjonene et bilde av renqing som en blanding av hva det vil si å være menneske og hvordan man er forventet å operere i verden. Disse ideene kan knyttes opp til konfutsianismen, som legger vekt på mennesket som et sosialt produkt som står i fem grunnleggende relasjoner. Det er relasjonene mellom hersker og undersått, mellom mann og kone, mellom far og sønn, mellom eldre bror og yngre bror og forholdet mellom venn og venn. Den konfutsianske filosofien forutsetter dermed at man tar utgangspunkt i det interrelasjonelle og ikke det egosentrerte mennesket (1994:70). Hvis vi forutsetter at dette er en grunnpilar i det kinesiske verdensbildet, er det også mulig å forstå hvordan det å ikke følge renqingnormene er en alvorlig usosial og umenneskelig oppførsel.

Personlige relasjoner og kvaliteten på prosjektene

I forrige kapittel hevdet jeg at misjonærene forholder seg til Norad-diskursen på et idénivå, men opererer i en dialog med kinesiske samarbeidspartnere. Selv om Norad har en strategi for hvordan prosjekter burde implementeres, bestreber misjonærene seg på å sikre prosjektets suksess gjennom å forstå og tilpasse seg lokale forhold. I begge eksemplene jeg har beskrevet ovenfor, blir de norske bistandsprosjektene operasjonalisert gjennom kinesiske resiprositetssystemer. Den lokale kontekstens normer og regler blir tillagt stor betydning fra misjonærenes side uansett om det gjelder ustabile relasjoner eller forpliktende vennskap. Hvis vi ser på Mayfair Yangs forklaring av hva disse relasjonene innebærer satt opp mot min empiri, er det mulig å si noe om hvorfor det kan se ut som at kvaliteten på relasjonene påvirker kvaliteten på prosjektene. Nøkkelordet her vil være hvilken grad av forpliktelse som ligger i relasjonene. Forpliktelsen kan skapes gjennom en gjensidig instrumentell interesse der samarbeidet blir beseglet gjennom gunaxikunstens praksiser, eller den kan være av den mer bindende karakteren som beskriver renqing-relasjonen. Hvis vi forutsetter at guanxi og renqing er forskjellige på den måten at den siste fører med seg sterkere bindinger enn den siste, kan vi også forstå hvorfor noen bistandssamarbeid fungerer

bedre enn andre. Jeg ble fortalt at stor idealisme og interesse for å hjelpe fattige, rurale landsbyer var årsaken til at alle kinesiske parter gjorde en så stor innsats i gjennomføringen av prosjektet på min andre tur. Dette kan godt stemme. I mine øyne er det altfor funksjonalistisk å se på disse kinesernes handlinger kun som mekaniske utslag av en spesifikk samfunnsinstitusjon. Allikevel er det interessant å merke seg Yangs beskrivelse av hvor viktig det er å hjelpe de man er i en renqingrelasjon med. I følge Yang er renqing, det å ha menneskelige følelser, en del av menneskets natur. Følger man denne oppfatningen, blir det dermed umenneskelig, eller i det minste ytterst usosialt, å ikke følge opp forpliktelsene som renqingrelasjonen innebærer. Dermed blir de implisitte sosiale spillereglene utslagsgivende for et tverrnasjonalt samarbeid.

En relasjon i endring

I det foregående har jeg satt to ulike prosjekter opp mot hverandre på en slik måte at kontrasten mellom dem virker nokså grell. Selv om denne sammenligningen, etter min mening, tjener hensikten min med å forklare hvor viktig relasjoner er i Kina, er det viktig å understreke at virkeligheten naturligvis ikke er så svart-hvit som det kan synes. Også i det første prosjektet jeg beskrev, får man satt planene ut i livet. I flere andre tilfeller var det eksempler på hvordan det som begynte som helt formelle arbeidsrelasjoner ble styrket av det samarbeidet førte med seg. Et eksempel på dette var et prosjekt som gjennom mange år har hatt som mål å forbedre forholdene i en lepralandsby. Landsbyen var en avsidesliggende oppsamlingsplass for leprarammede og deres barn. Midt mellom fjellene i Sørvest-Kina har de bodd isolert med få ressurser, uten helse- eller utdanningstilbud. Det norske bistandsprosjektet har gått ut på å forbedre forholdene i landsbyen og hjelpe barna med å få utdanning. Mange av jentene fra landsbyen får finansiert ungdomsskoleutdanning ved hjelp av en fadderbarnordning. En støtteordning for en høyere yrkesfaglig utdanning er også på trappene. En positiv effekt av arbeidet med lepralandsbyen er, i følge misjonærene, at fordommer og frykt for de leprarammede har blitt mindre i området omkring etter at de som bor i områdene har sett at folk har kunnet gå inn og jobbe i landsbyen uten å bli syke.

En nasjonalpolitisk hendelse førte til at relasjonene mellom de lokale myndighetene og nordmennene ble kraftig styrket i dette prosjektområdet. For noen år siden ble det stor skandale i hele Kina da det ble kjent gjennom media at myndighetene hadde håndtert leprasyke ved å stue dem vekk fra omverdenen. De ulike provinsmyndighetene fikk mye å svare for da denne inhumane politikken ble slått stort opp i pressen. Naturlig nok fikk myndighetene et press på seg til å gå leprapraksisen nærmere etter i sømmene. Det var da myndighetene som hadde samarbeidet med nordmennene om bistandsprosjektet i lepralandsbyen, virkelig reddet ansikt. De kunne nemlig vise til at de i flere år hadde jobbet med å rette opp skaden som hadde skjedd under tvangsflyttingen av de leprarammede. De kunne også vise til at det var igangsatt flere hjelpetiltak for å forbedre livene til innbyggerne av denne landsbyen. Ifølge misjonærene gjorde dette heldige sammentreffet noe vitalt med de norsk-kinesiske relasjonene i dette området. Det norske prosjektet hadde reddet lokale myndigheter fra en skandale av landsomfattende dimensjoner, og dette førte naturlig nok til stor velvilje ovenfor nordmennene hos dem som unngikk å miste ansikt. Misjonærene fortalte at det etter denne episoden ble mye lettere å jobbe i dette området. På grunn av hendelser som var utenfor nordmennes kontroll, ble relasjonen kraftig styrket. Kineserne stod i en ny gjeld til nordmennene, en takknemlighetsgjeld som man må kunne anta at fører med seg et krav om gjengjeldelse på den måten Yang beskriver at guanxirelasjoner fungerer. Eksemplet med lepralandsbyen sier noe om hvordan resiprositetsrelasjoner alltid er i flyt. Hendelser i og utenfor aktørenes kontroll kan påvirke styrken i relasjonene.

Relasjoner i flyt og sosial kapital

I dette eksemplet bidro bistandsprosjektene til å øke de lokale myndighetenes sosiale kapital. De fikk anerkjennelse for sin politiske innsats i en situasjon der de snarere kunne ha blitt rammet av en skandale. Dette styrket i sin tur relasjonen mellom lokale myndigheter og misjonærene. Denne historien kan dermed illustrere nok et aspekt ved de resiprositive relasjonene i bistandssamarbeidet, nemlig at samarbeidet kan føre med seg en økt sosial kapital som de lokale samarbeidspartene drar nytte av utenfor selve samarbeidsprosjektet. Sosial kapital må her defineres i Bordieus forstand som

de ressursene som knyttes til det å være medlem av et nettverk/gruppe og dermed ha tilgang til gruppens delte ressurser (Bordieu i Richardson, 1986:51). I eksempelet over var det tilfeldigheter som gjorde at den politiske fortjenesten for de involverte ble så stor. Det må ha vært umulig å forutse at det skulle bli en offentlig skandale rundt lepralandsbyene. I andre tilfeller kan det virke som om relasjonene blir benyttet mer strategisk av kinesiske myndigheter. To eksempler på dette finnes i noe av det empiriske materialet som jeg presenterte i forrige kapittel. Vi husker viseguvernøren som omtalte vestlig nøkternhet i så rosende ordelag, men selv inviterte til et overdådig måltid (se side 43). Under denne ekstreme tilstelningen var rommet plutselig fullt av mennesker som hadde svært varierende kontakt med prosjektet. Disse ble knapt introdusert for oss, og det var vanskelig å få tak i hvorfor de i det hele tatt var tilstede. Dette stod i stor kontrast til mange andre guanximåltider som stor sett bestod av involverte prosjektdeltakere som behørig ble introdusert med navn og stilling og på den måten kunne plasseres i forhold til arbeidsgruppen. Hvis samarbeidspartneren var utdannelsesdepartementet, ble for eksempel to-tre representanter sendt derfra. Under dette måltidet druknet det meste av informasjon i mat og drikke og introduksjonen ble gjort ganske halvveis. En mulig tolkning av dette er at det ga viseguvernøren økt status å bli assosiert med utlendinger, pengegivende sådanne. På den måten ble den obligatoriske utøvelsen av guanxikunsten brukt, ikke bare for å styrke samarbeidet, men også fra viseguvernørens side for å øke den sosiale kapitalen. Enda tydeligere ble dette i eksemplet fra forrige kapittel der vi ble dratt med på åpningen av et grendehus (se side 51). Dette hadde ingenting med samarbeidet å gjøre, men måten vi ble fremvist på for de mange tilstedeværende, bidro nok også til å øke hennes sosiale kapital i området.

Misjonærene så på det som en del av jobben å havne i disse situasjonene og det ble sjelden gjort et stor poeng ut av hendelsene. På den måten kan man kanskje si at de gikk inn i flyten av varer og tjenester som kjennetegner den balanserte resiprositeten. Man kan jo også si at en god og fungerende samarbeidsrelasjon ga misjonærene en sosial kapital både i egen organisasjon og i det norske bistandssystemet. Særlig en av misjonærene har et svært godt rykte i norsk misjons/bistandssammenheng. Imidlertid var misjonærene på vakt overfor relasjoner som kunne utvikle seg i retning av negativ

resiprositet. Dette var en reell problemstilling og utfordring i forhold til bistandsarbeidet. I noen tilfeller hadde det skjedd at man hadde inngått i relasjoner med personer som var eksperter i å utøve guanxikunsten under måltidene, men som viste seg å ikke gjøre stort i selve prosjektarbeidet. I disse tilfellene ble det tydelig at det var viktigere for disse personene å bli assosiert med prosjektene enn å ha et faktisk samarbeid. Relasjonen hadde da gått over fra å være en balansert resiprositetsrelasjon til å bli en negativ resiprositetsrelasjon fordi en part fikk økt sin sosiale kapital uten at den ga noe igjen for det i form av arbeid med prosjektene. For misjonærene var det om å gjøre å avdekke disse tilfellene for så å kutte forbindelsen og heller finne seg en annen samarbeidspartner. På den måten kan relasjonene forandre seg i positiv og negativ retning alt etter som hvordan man klarer å behandle de resiprositive forventningene.

Gaven satt i system. Bevissthet rundt bruk av guanxi

Hittil i dette kapittelet har jeg beskrevet betydning av relasjoner i Kina generelt og i forhold til det norsk-kinesiske samarbeidet spesielt. Jeg har også ved hjelp av egen empiri og akademiske bidrag vist hvordan disse relasjonene dannes og opprettholdes etter fastlagte mønstre. Store deler av den tiden jeg var sammen med informantene mine ble relasjonene pleid gjennom ritualiserte måltider. Disse måltidene, ble jeg forklart, var viktige for å skape et godt grunnlag for det norsk-kinesiske samarbeidet. Dette underbygges også av blant annet Mayfair Yangs bok om guanxisystemet i Kina. Hvis vi tar diskusjonen i forrige kapittel i betraktning, kan vi si at utøvelsen av guanxikunsten er en del av en polyfon samhandling der partene forsøker å forstå hverandres ståsted. I forrige kapittel så vi at partene aktivt forholdt seg til diskursene på en subtil måte. For eksempel snakket de egentlig til bistandsdiskursen, superadressaten, når de tilsynelatende hadde samtaler direkte med hverandre. På samme måte forsøker partene å utøve guanxi på en så subtil og effektiv måte som mulig uten at dette blir eksplisitt uttalt. Dermed blir guanxiutøvelsen en ikke-verbal dialog der man prøver å finne ut av hvor man har hverandre og om og hvordan man kan samarbeide.

En mindre konkret, men desto viktigere del var den norsk-kinesiske relasjonen er gaven. Hele forutsetning for at de norske misjonærene i det hele tatt er i Kina og pleier disse relasjonene er at de kommer med en stor gave i form av norske bistandspenger. Som gaver flest er denne store norske gesten tilsynelatende uten forbehold; hvis ikke hadde det jo ikke vært en gave, noe også Alan Smart påpeker i sin artikkel om gaver og guanxi (1993: *Cultural Anthropology* 8: 388-408). I denne artikkelen formulerer han at gaven må defineres som noe som gis uten åpenbare/uttrykte baktanker (1993:397). Som jeg skal komme tilbake til nedenfor, har, innenfor utviklingsantropologien, nettopp de usynlige forpliktelsene ved bistand vært er ankepunkt ved utviklingstradisjonen. I denne tradisjonen har man argumentert for at gavens implisitte, men uutalte krav til gjengjeldelse reproducerer de asymmetriske relasjonene mellom landene i nord og sør.

Jeg vil hevde at ikke bare har relasjonene mellom landene i nord og Kina vært av en annen karakter enn mange av de landene som utviklingsantropologien har konsentrert seg om, jeg tenker her særlig på de afrikanske og søramerikanske kontinenter. Også den lokale tankegangen rundt gavens forpliktelser skiller seg fra bistandsantropologiens argumenter. Gavegiving i Kina er, som nevnt over, minst like bestemt av faste normer som andre guanxi praksiser. Andrew Kipnis har en fyldig beskrivelse av gavens åpenbare implikasjoner i sin bok *Producing Guanxi* (1997). Gjennom observasjoner av mange ulike anledninger der gaver utveksles, og påfølgende registrering av verbale data, har Kipnis fått tak i hvilken åpenbar betydning gaven har for å skape og måle forpliktende relasjoner. Det mest interessante i denne sammenhengen er ikke at verdien på gaven bestemmes av hvor nær relasjon man har til mottakeren, men at de sosiale aspektene ved gaven er så åpenbare for Kipnis informanter. Det er eksempelvis vanlig å gi penger ved ulike anledninger som for eksempel bryllup. Da en mann hadde fått mye penger i forbindelse med datterens bryllup, ble det kommentert av de andre mennene i landsbyen at årsaken var at han håndterte guanxi godt. Motsatt ble det sagt at om en mann som fikk få presanger under bryllupet sitt at han ikke håndterte guanxi godt (1997:64). Et annet uttrykk for at gavens betydning var langt fremme i folks bevissthet, var at de holdt skriftlig oversikt over hvilke gaver de hadde fått fra hvem

slik at de kunne gi tilbake en tilsvarende gave eller eventuelt en dyrere en i et forsøk på å gjøre relasjonen sterkere (1997:68).

Den sterke bevisstheten rundt gavens implikasjoner sammenfaller med et annet interessant aspekt ved guanxi, nemlig det Yang kaller ”pulling guanxi”, noe som på norsk kan oversettes med å heve guanxi eller trekke i tråder. Å heve guanxi (la guanxi) betyr, ifølge Yang, å benytte seg av guanxi praksiser for å oppnå noe som ikke er umiddelbart oppnåelig (1994:65). Dette fenomenet, som i bunn og grunn går ut på oppnå fordeler ved å spille på de riktige i strengene en guanxirelasjon, er så utbredt at det er vanlig å fortelle historier om vellykkede og mislykkede forsøk på denne type praksis (1994:132). Slik jeg forstår Yang er det gavereglene om at man både er forpliktet til å motta og gjengjelde som gjør det mulig å heve guanxi. Hvis man klarer å sette noen i gjeld ved å få dem til å akseptere en gave, kan man siden forvente at forpliktelsen om gjengjeldelse blir overholdt. Siden gavens form (at den er tilsynelatende uten betingelser) må opprettholdes, kan det, som jeg har vært inne på tidligere, være et kunststykke både og gi og motta gaven. Samtidig ligger implikasjonene ved gaveutvekslingen rett under overflaten. Disse to aspektene ved guanxi praksisen går inn under det Yang kaller ”the art of guanxi”.

Gaven fra nord. Utbyttingsproblematikk og gaveteori

I forrige kapittel presenterte jeg noen bidrag den samfunnsvitenskapelige debatten rundt bistand. Disse bidragene skriver seg inn i en del av debatten som ønsker å dekonstruere utviklingsdiskursen ved å peke på skjulte mekanismer og logiske brister i måten bistand tenkes om utøves på (Crewe and Harrison, 1998:15). Både Knut Nustad og James Ferguson mener at bistand er med på å reproducere gamle, skjeve maktforhold selv om intensjonen er det motsatte. Nustad trekker, med sin tittel *Gavens Makt*, åpenbare vekslers på hvordan givere av bistand får makt over mottakerne fordi bistand, på et eller annet nivå, alltid fører med seg visse betingelser. Disse betingelsene reproducerer i sin tur noen forestillinger om hva som skaper utvikling og tilsvarende mangel på utvikling (Nustad, 2003:142-143). I følge Nustad

ligger gavens makt nettopp her; i evnen til å definere en forestilling som sann på bekostning av andre syn. Nustad refererer til Mauss' teorier om gavens natur for å belyse de forpliktende forholdene bistand skaper mellom giver og mottaker som gir giveren definisjonsmakt (2003:21).

Gjennom tittelen på boken og referanser til Mauss i innledning og konklusjon, peker Nustad på det jeg mener er et sentralt punkt for de dekonstruktivistiske utviklingsteoretikerne (2003:21, 143). Det at bistanden antar samme form som gaven; noe som blir gitt tilsynelatende betingelseløst, er det som opprettholder skjeve og utbytende relasjoner mellom nord og sør. Det at Nustad og Ferguson gir seg selv i oppgave å dekonstruere bistandsdiskursen innebærer også at det må finnes skjulte mønstre å avdekke. Denne tilnærmingen til temaet underbygger også min påstand om at disse bidragsyterne ser på bistand som en gave i Mauss' forstand. Et sitat fra innledningen til *Gaven* kan illustrere dette:

Vi [skal] her isolere og se nærmere på et grunnleggende trekk ved disse sosiale ytelser, nemlig deres tilsynelatende frivillige – men faktisk sett bundne og nytteorienterte karakter. De er nesten alltid ikledd gavens form, gaven som sjenerøst bys fram selv når gesten som ledsager transaksjonen, ikke er annet enn fiksjon, formalisme og sosial løgn, og selv når det i bunn og grunn dreier seg om plikt og økonomisk interesse. (Mauss, 1950/1995:12)

Sitatet fra Mauss klinger påfallende likt med de foucaultorienterte utviklingsteoriene. Vi husker at jeg i forrige kapittel skrev at Ferguson mener at årsaken til at mislykkede bistandsprosjekter stadig gjennomføres på mislykkede måter er at sideeffektene – en forsterket byråkratisering og dermed også en forsterkning av mak t– i bunn og grunn er velkomne. Fergusons prosjekt er, etter min mening, å avsløre de underliggende mekanismene som skjules av at bistand som gave: *generøst bys fram...selv når det i bunn og grunn dreier seg om plikt og økonomisk interesse*. Nustad modererer seg litt i forhold til Ferguson med sin empiri fra Sør-Afrika, som han bruker blant annet til å vise at mottakerne av bistand i stor grad skjønner mekanismene rundt hvordan en rapport utformes (2003: 131). Allikevel fastholder Nustad det dekonstruktivistiske

perspektivet i det han hevder at giveren av bistanden, Norge, ikke forstår gavens implikasjoner. Derfor blir den norske mangelen på forståelse for gavens natur også årsaken til at de tradisjonelle maktforhold reproduseres¹¹.

Gaveteori sett i et gaveempirisk perspektiv

Gjennom å kombinere et kinesisk resiprositetsperspektiv med vestlige akademiske teorier om gaver ønsker jeg å fortsette den diskusjonen jeg var inne på i det foregående kapitlet. Der argumenterte jeg mot at bistandsdiskursen er en hegemonisk størrelse som automatisk vinner legitimitet i de kontekstene den opererer i. Jeg hevdet at mitt empiriske materiale, sett i et bakhtiniansk perspektiv, kan vise at det i noen sammenhenger er andre diskurser som konkurrerer med bistandsdiskursen og at dette gjør at de involverte parter dermed klarer å holde denne på avstand. På samme måte mener jeg å kunne argumentere for at det kinesiske resiprositetsystemet, guanxisystemet, er av en slik karakter at gavers implikasjoner er åpenbare selv om de i den spesifikke overleveringssituasjonen er underkommuniserte; slik jo de må være for å ikke bryte med gavens form.

Utgangspunktet mitt for å ville skrive om guanxi i denne oppgaven var min opplevelse av at ”alle” snakket om det. Denne umiddelbare tanken er også det som oppsummerer mitt standpunkt om guanxis relevans i en avhandling som handler om bistand i Kina. Nettopp det at alle snakker om guanxi sier noe om at mekanismene rundt tjenester og gjentjenester er en kulturell kapital som er kollektivt delt i Kina. Den nokså direkte måten å snakke om guanxi på har kanskje forledet mange ikke-kinesere til å feilaktig tenke på guanxi som en ren instrumentell og korrupsjonslignende institusjon, men dette synet banaliserer guanxisystemets kompleksitet og finesse. Det den store oppmerksomhet rundt guanxi innad i Kina snarere er en indikasjon på, er at gavens implikasjoner ikke er skjulte, men snarere godt kjent i et svært elaborert resiprositetssystem. Dette tror jeg også gjør noe med hvordan den norske bistanden blir tatt imot i Kina. Jeg har gjennom dette kapitlet

¹¹ Les min utlegging av Nustads perspektiver i forrige kapittel for en mer detaljert forklaring av dette argumentet.

beskrevet hvordan misjonærene ser på det som veldig viktig å gå inn i guanxsystemet. På den måten bestreber de seg på å tilpasse seg den lokale konteksten de jobber i. Jeg fikk allikevel ikke inntrykk av at de har full oversikt over hvilke mekanismer som trer i kraft som følge av at man inngår en guanxiforhold. Det var for eksempel ingen som snakket om hvor sterke forpliktelser som vanligvis ligger i de kinesiske guanxirelasjonene. Derimot tyder all guanxiteori, slik den er fremsatt av Yang og Kipnis, på at mottakerne av bistanden har en veldig god forståelse av bistandens implikasjoner. Sannsynligvis er det nettopp det at bistanden har gavens form som gjør at samarbeidet i så stor grad lykkes. Jeg tror at prosjektene lykkes fordi gjengjeldelsesplikten i det norsk-kinesiske guanxiforholdet er så sterk. Rent konkret vil denne plikten bestå i at man holder sin del av avtalen; det vil si praktisk gjennomfører prosjektet. På den måten blir gavens implikasjoner en viktig suksessfaktor for norske bistandsmål.

Så langt i resonnetet er jeg på linje med Knut Nustad. Hans kritikk av den norske bistanden er nettopp at Norge som giverland har makt til å definere hvordan bistand best gjøres. På den måten kommer Norge i en ufrivillig formynderrolle. I forrige kapittel har jeg forsåvidt skilt meg litt fra dette argumentet siden jeg mener at det som skrives i rapportene til Bistandsnemnda og Norad ikke nødvendigvis gjenspeiler det fulle og hele bildet av det konkrete prosjektarbeidet. Allikevel kommer man ikke unna at det er norske bistandsmål som danner retningslinjene for prosjektene og at grunnen til dette er at makten sitter der pengene er. Mitt ønske om å nyansere dette argumentet bunner imidlertid ut i at jeg mener at disse mekanismene ikke er skjulte i Kina. Jeg tror derfor at mottakerne av bistanden på alle nivåer er klar over hva den norske gaven fører med seg. På den måten gjøres det også et mer bevisst valg fra mottakernes side enn det de dekonstruktivistiske bistandsteoretikerne synes å mene. Spørsmålet blir da: er gavens makt like stor hvis den ikke skjult? Jeg er fristet til å svare nei. Jeg mener at mottakerne av bistand i Kina har en høy grad av bevissthet rundt hva avtalen med de norske misjonsorganisasjonene innebærer. Denne bevisstheten gjør at bistandsarbeidet ikke kan betraktes som en overkjørende maskin i Fergusons forstand. Snarere kommer prosjektene i stand via uttalte og uuttalte forhandlinger, noe som jeg mener kommer tydelig fram i min empiri.

Konklusjon

I dette kapittelet har jeg sett på hva det kinesiske guanxisystemet innebærer og hvordan det påvirker det norske bistandsarbeidet i Kina. Jeg har vist at guanxi, som betyr relasjon og må regnes som et portvaksbegrep i kinesisk sammenheng, er en viktig størrelse å forholde seg til for misjonærene som jobber med å gjennomføre bistandsprosjekter i Kina. Guanxirelasjonene kan arte seg forskjellig. I den ene enden av skalaen finner man ustabile relasjoner av en mer instrumentell art der guanxi bevisst brukes for å få skape og forsterke samarbeidsrelasjoner. I disse relasjonene er utøvelsen av guanxikunsten viktig fordi den sikrer forpliktende relasjoner selv om båndene mellom partene ikke er så sterke. Jeg har også beskrevet et eksempel der båndene mellom partene er så sterke at guanxirelasjonen også kan gå under betegnelsen renqing som innebærer de samme forpliktelsene som et vanlig guanxiforhold, men som i tillegg kjennetegnes av at partene har en nær vennsksapsrelasjon. Jeg har også vist at guanxirelasjoner er flytende størrelser som kan forandre seg i styrke der en nær relasjon vil innebærer lettere arbeidsforhold for misjonærene.

I denne delen av avhandlingen har jeg også villet sette det regionsspesifikke inn i en større faglig kontekst. Siden deler av utviklingsantropologien kan sies å tenke i maussianske baner, synes jeg det var naturlig å sette opp det kinesiske gaveperspektivet opp mot en gaveteoretisk tradisjon slik den er brukt av de dekonstruktivistiske utviklingsantropologene. Jeg har her særlig vært opptatt av hvordan gavens implikasjoner er en kollektivt delt kunnskap i Kina og at dette gjør de kinesiske mottakerne av bistanden bevisste på hva den norsk-kinesiske relasjonen innebærer. Slik jeg oppfatter bidragsyttere som Ferguson og Nustad ligger makteffektene av bistanden i de underliggende implikasjonene av å gi og motta er skjulte. For dem synes det derfor viktig å avsløre bistandsgavens konsekvenser og med dette peke på hvorfor utviklingsprosjekter reproducerer det skjeve forholdet mellom rike og fattige land. Jeg mener at denne debatten kan nyanseres noe hvis man setter lys på at mottakerne av bistand faktisk kan være klar over hva et bistandsprosjekt fører med seg av forpliktelser. Jeg vil derfor hevde at det norsk-

kinesiske forholdet kan være på at bistand også kan være et samarbeid der man i hovedsak forhandler om hvordan man skal gå frem og ikke bare nok et eksempel på den asymmetriske relasjonen mellom nord og sør.

Konklusjon

I denne avhandlingen har jeg sett på premissene for og gjennomføringen av norsk bistandsarbeid. Med utgangspunkt i mitt feltarbeid i Kina der jeg fulgte misjonærer fra tre ulike misjonsorganisasjoner, har jeg sett på hva dagens norske bistandsdiskurs innebærer og hvordan den blir operasjonalisert i det konkrete bistandsarbeidet.

Dagens norske bistandsdiskurs er bygget på oppfatningen om at bistand bør tuftes på menneskerettigheter. Denne antatte universalistiske tilnærmingen til bistand, og det at Norads premisser for bistand må oppfylles for at prosjektene i det hele tatt kan gjennomføres, gjør at bistandsdiskursen kan virke dominerende for hvordan det norsk-kinesiske bistandsarbeidet arter seg. På sett og vis er den også det, siden den er bestemmende for hvilke utfordringer bistandsprosjektene kan ta sikte på å behandle. I den dekonstruktivistiske retningen innenfor utviklingsantropologien oppgis også nettopp diskursens dominerende rolle som grunnen, ikke bare til at bistand mislykkes, men også til en opprettholdelse av et skjevt maktforhold mellom fattige og rike land. I et makroperspektiv er det vanskelig å være uenig i dette. 60 år med bistand har ikke klart å bedre de store økonomiske ulikhetene mellom landene i nord og landene i sør. Dekonstruktivisten James Ferguson mener at bistandsdiskursen opererer bak ryggen på aktørene, noe som fører til utilsiktede, men i et maktperspektiv nyttige bieffekter av utviklingsintervensjoner.

Under mitt feltarbeid ble det tydelig at aktørene var bevisste på bistandsdiskursen og dermed også aktive i forhold til denne. I utgangspunktet undret jeg meg over at ikke diskursen bare turet fram på samme måte som Fergusons ”Anti-Politics Machine”. I stedet ble diskursen av og til behandlet med svært liten ærbødighet av både norske og kinesiske parter i det norsk-kinesiske samarbeidet. For eksempel kunne kinesiske politiske leder ta i bruk diskursens egen retorikk om deltakelse og eierskap uten at verken de selv eller noen andre trodde at det lå noen intensjoner bak de flotte ordene. At ingen stilte spørsmål ved denne retorikken fikk meg til å begynne å tenke at

partene hadde en større forståelse for hverandre og diskursen enn det eksempelvis Ferguson later til å mene.

Det hele gir mening hvis vi tar utgangspunkt i Bakhtins teorier om at dialogen er en fenomenologisk affære som ikke kan løsrives fra tid og sted. Dette kombinerer han med en eksistensialistisk tanke om at to parter i en dialog automatisk vil være i posisjon der denne har utsikt til den andres ståsted og på grunnlag av dette kan fungere både som en god sender og mottaker i kommunikasjonen. Med dette synet er det vanskelig å inkludere en forståelse som bygger på at en diskurs kan operere bak ryggen på deltakerne. Med utgangspunkt i Bakhtins ontologiske dialogteorier er det derfor lettere å forstå hva som foregår i det norsk-kinesiske samarbeidet. Partene har en god nok oversikt over hverandres og diskursens forutsetninger til å anvende dette bevisst i sine roller som samarbeidspartnere. Dette gjør at bistandsprosjektene kan møte den kinesiske konteksten selv om bistanddiskursen ikke gjør det.

I fortsettelsen av denne argumentasjonen mener jeg at heller ikke bistandens form som gave nødvendigvis skaper et skjevt maktforhold som partene ikke er klar over. I denne argumentasjonen vender jeg meg til det kinesiske resiprositetssystemet, guanxi. Innenfor guanxitankegangen vil gaven forplikte, men det er viktig å merke seg at i en kinesisk kontekst er ikke denne implikasjonen skjult, men en forutsetning som er godt integrert i en kinesisk tankegang.

Alt i alt har jeg prøvd å få fram at selv om bistandsdiskursen kan virke som en dominerende, ja nærmest hegemonisk, størrelse, så er finnes det konkurrerende diskurser og samfunnsinstitusjoner som yter denne motstand først og fremst gjennom aktørenes bevissthet i forhold til den. På den måten kan mitt bidrag være med på å understreke viktigheten av å ta høyde for den sammensatte konteksten som store diskurser opererer i, fremfor å tenke på dem som evig selvlegitimerende og dermed deterministiske.

Kildeliste

- Andersen, Nina Møller (2006): Den tredje mand – en superadressat, et smuthull i i Skorgen, Torgeir og Holm, Helge Vidar (red.): Dialogens tenker. Nordiske perspektiver på Bakhtin, Oslo: Scandinavian Academic Press
- Barker, Chris (2000): Cultural Studies – Theory and Practice, London: SAGE Publications Ltd
- Berentsen, Jan Martin, Engelsviken, Tormod og Jørgensen, Knud (1994): Missiologi i dag, Oslo: Universitetsforlaget.
- Bordieu, Pierre (1986): The Forms of Capital, i J.G. Richardson's (red) Handbook for Theory and Research for the Sociology of Education, pp. 241–258, New York: Greenwood Press.
- Crewe, Emma og Harrison, Elizabeth (1998): Whose Development? An Ethnography of Aid, London, New York: Zed Books Ltd.
- Christensen-Göranson (1976): Kyrkohistoria 3, Lund: Esselte Studium
- Durkheim, Emil (2001, original utgave 1912): The Elementary Forms of Religious Life, Oxford, Oxford University Press.
- Engelsviken, Tormod, Harbakk, Ernst, Olsen, Rolv, Strandenæs, Thor, red, (2008): Mission to the World, Communicating the Gospel in the 21st Century, Essays in Honour of Knud Jørgensen, Cumbria, Egede Instituttet.

-
- Ferguson, James (1994): *The Anti-Politics Machine. "Development," Depoliticization, and Bureaucratic Power in Lesotho*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Foucault, Michel (1999): *Diskursen Orden*, Oslo: Spartacus
- Geertz, Clifford (1973): *The Interpretation of Cultures*, New York: Basic Books
- Goffman, Erving (1992). *Vårt rollespill til daglig*, Oslo: Pax Forlag
- Gold, Thomas, Guthrie, Doug og Wank, David (2002): *Social Connections in China. Institutions, Culture, and the Changing Nature of Guanxi*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gullestad, Marianne (2007), *Misjonbilder*, Universitetsforlaget
- Hansen, Mette Halskov og Thøgersen, Stig (2008): *Kina. Individ og samfunn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hyde, Sandra Theresa (2007): *Eating Spring Rice. The Cultural Politics of AIDS in Southwest China*, Berkeley: University of California Press
- John og Jean Comaroff (1992): *Ethnography and the Historical Imagination*. Colorado: Westview Press.
- Kipnis, Andrew B. (1997): *Producing Guanxi. Sentiment, Self, and Subculture in a North China Village*, Durham: Duke University Press.
- Malinowski, Bronislaw (1922): *Agonauts of the Western Pacific*, London: Routledge

Mauss, Marcel (1995, norsk utgave, 1950, original utgave): Gaven, Oslo: Cappelen Akademisk Forlag

Nustad, Knut (2003): Gavens makt. Norsk utviklingshjelp som formynderskap. Oslo. Pax Forlag

Sahlins, Marshall (2004, ny utgave, original utgave, 1974): Stone Age Economics, London, New York: Routledge.

Said, Edward (1978), Orientalism, London: Penguin Books.

Skorgen, Torgeir (2006): Fra multikulturalisme til interkulturell dialogisme: Herder, Ibsen og Bakhtin, i Skorgen, Torgeir og Holm, Helge Vidar (red.): Dialogens tenker. Nordiske perspektiver på Bakhtin, Oslo: Scandinavian Academic Press

Smart, Alan (1993): Cultural Anthropology, kapittel 8: Gifts, bribes and guanxi: A reconsideration of Bourdieus social capital, sider: 388-408, artikkel i American Anthropological Association

Yan, Yunxiang (1996): The Flow of Gifts, Reciprocity and Social Networks in a Chinese Village, California: Stanford University Press

Yang, Mayfair Mei-Hui (1994): Gifts, Favors and Banquets. The Art of Social Relationships in China, Ithaca, London: Cornell University Press.

Weber, Max (1958, original utgave 1920): The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, oversatt av Talcon Parsons, New York: Charles Scribners Sons.

Nettressurser

Arbeiderpartiets nettsider: <http://arbeiderpartiet.no/Politikken/Hvorfor-stemme-Ap>

Kristelig Folkepartis nettsider:

<http://www.krf.no/ikbViewer/page/krf/politikk/politisk-program>